

GRAMATYKA JĘZYKA AKADYJSKIEGO

Tłumaczenie z „Lehrbuch des Akkadischen” von Dr Kaspar K. Riemschneider, VEB Verlag Enzyklopädie – Leipzig 1969

WPROWADZENIE

Miejsce języka akadyjskiego wśród języków semickich i jego stosunek do języka sumeryjskiego

0.1. Języki semickie.

Akadyjski jest najstarszym zaświadczonym językiem semickim, przeciwstawianym jako (północno-)wschodniosemicki językom zachodniosemickim. Języki zachodniosemickie dzielone są na dwie grupy: północną z językami aramejskim oraz kaananejskimi (ugaryckim, amoryckim, hebrajskim, fenickim) i południową z arabskim i etiopskim.

0.2. Język akadyjski.

Zabytki pisane zaświadcniają, że akadyjski używany był w Mezopotamii od około połowy III tysiąclecia p.n.e. do I tysiąclecia n.e. Jego nazwa pochodzi od miasta Akkade, stolicy państwa Sargona (2340-2284 p.n.e.). Pierwotna, czysto semicka forma tego języka nie jest znana, bowiem już najstarsze teksty zdradzają wpływ niesemickiego języka Sumerów.

0.3. Sumerowie i Akadowie.

Sumerowie stworzyli ok. 3000 r. p.n.e. najstarszą wyżej rozwiniętą kulturę mezopotamską. Zasiadlili głównie południową i środkową Babilonię pomiędzy rzekami Eufratem i Tygrysem od Zatoki Perskiej po dzisiejszy Bagdad. Od około 2600 r. p.n.e. zaczęły tu przenikać gromady koczowniczych Akadów, którzy wzorując się na Sumerach, stopniowo przyjmowali ich osiadły tryb życia i kulturę. Mieszanie się obu ludów zaowocowało powolną asymilacją Sumerów przez Akadów. Język sumeryjski był już od ok. 1900 r. p.n.e. martwy, jednakże nadal, przez całe jeszcze wieki służył obok akadyjskiego jako język literacki i kultowy.

0.4. Języki akadyjski i sumeryjski.

W czasie, kiedy Akadowie uzależnieni byli kulturowo od Sumerów, powolne mieszanie się obu ludów sprzyjało wywarciu przez sumeryjski silnych wpływów na mowę akadyjską. Wpływy te widać w licznych zapożyczeniach, zwłaszcza zaś w przechodzeniu

do języka akadyjskiego wyrazów związanych z sumeryjskimi zdobyczami kulturalnymi; chodzi o takie słowa jak np. *tuppum* „tabliczka gliniana” pochodzące od sumeryjskiego *dub*, czy *ekallum* „pałac” - od *é-gal* „wielki dom”. Prasemicka organizacja dźwięków w dużym stopniu w języku akadyjskim zaniknęła. Pewne doniosłe właściwości syntaktyczne akadyjskiego dają się wyjaśnić nie dzięki odniesieniu ich do innych języków semickich, lecz do języka sumeryjskiego. Fakt umieszczania orzeczenia na końcu zdań akadyjskich wytłumaczyć można tylko wpływem sumeryjskiego.

Fazy rozwojowe i dialekty języka

0.5. Rozwój języka akadyjskiego.

W okresie dwóch i pół tysiąca lat poświadczonego używania gramatyka i słownictwo akadyjskie ulegały ciągłym przemianom. Stąd można mówić o fazach rozwojowych i dialektach tego języka.

0.6. Język staroakadyjski.

Najstarszą formą jest język staroakadyjski znany przede wszystkim z napisów pochodzących z południowej Babilonii z okresu od 24 do 20 wieku p.n.e. Dopiero później stwierdza się rozszczepienie akadyjskiego na dialekty babiloński i asyryjski.

0.7. Dialekt babiloński.

W środkowej i południowej Babilonii już od 20 wieku p.n.e. mówiono dialektem babilońskim, w którym wyróżnia się cztery fazy rozwojowe. Szczególnie dobrze poświadczony jest język starobabiloński, którego zabytkami są rozmaite teksty, m.in. listy, dokumenty, prawa i wróżby pochodzące z okresu od 20 do 16 wieku. Omawiany jest on w pierwszych dziewiętnastu lekcjach tego podręcznika. Dalej interesujący nas dialekt miał następujące fazy rozwojowe: średniobabilońską (15 – 11 wiek), nowobabilońską (10 – 7 wiek) i późnobabilońską (od 6 wieku).

0.8. Dialekt asyryjski.

Dialekt asyryjski miał wedle badaczy trzy fazy rozwoju. Rozpoczyna ów rozwój język staroasyryjski, który jeśli pominąć kilka inskrypcji królewskich, znany jest niemal wyłącznie z listów handlowych i dokumentów powstałych w środowisku kupców pochodzących z Asyrii, lecz działających na wschodzie Azji Mniejszej w 19 i 18 wieku p.n.e. Następnie wyróżnia się języki średnioasyryjski (16 – 11 wiek) i nowoasyryjski (10 – 7 wiek).

0.9. Język poetycki i literacki.

Z języka starobabilońskiego wyodrębnił się język poezji używający wielu archaicznych form. Specyficzną formę językową mają też nowo- i późnobabilońskie teksty literackie, a także niektóre inskrypcje królów asyryjskich. Pisane one były w języku młodobabilońskim różniącym się znacznie od współczesnego mu nowobabilońskiego języka potocznego.

0.10. Dialekty peryferyjne i języki napisów.

Na peryferiach Mezopotamii pojawiały się teksty pozwalające mówić o innych jeszcze dialektach języka akadyjskiego. I tak dają się odróżnić od języka starobabilońskiego używanego w Babilonii starobabilońskie dialekty z Elamu oraz rejonu Dijala położonych na wschód od Tygrysu i z Mari nad środkowym Eufratem przy dzisiejszej granicy iracko-syryjskiej. Około połowy II tysiąclecia kultura babilońska zdobyła uznanie na obszarach sąsiadujących z Mezopotamią. Tam pod wpływem miejscowych języków uformowały się specyficzne dialekty akadyjskie stosowane w formie pisemnej, takie jak język korespondencji amarneńskich oraz dialekty ze stolicy Hetytów Hattuša czy takich ośrodków jak Ugarit i Nuzis. Tymi szczególnymi formami akadyjskiego podręcznik niniejszy się nie zajmuje.

Głoski

0.11. Samogłoski.

Poza trzema podstawowymi samogłoskami semickimi *a*, *i* oraz *u* język akadyjski posiada też samogłoskę *e*. Wszystkie one mogą występować jako krótkie: *a*, *e*, *i*, *u* lub długie *a*, *e*, *i*, *u*. Takie długie samogłoski, które powstały przez połączenie dwóch –

krótkich czy długich – samogłosek, będą w transkrypcji oznaczane jako â, ě, î, û; np. *idâk* (<*idyak*) „on zabija”.

0.12. Spółgłoski i półsamogłoski.

Język akadyjski ma następujące spółgłoski zwarte: wargowe *p*, *b* oraz *m*, przedniojęzykowo-zębowe *d*, *t*, *ṭ* oraz *n*, tylnojęzykowo-gardłowe *g*, *k* oraz *q* (*ḳ*). Do spółgłosek szczelinowych należą przedniojęzykowo-zębowe *z*, *s* oraz *c* (*š*), przedniojęzykowo-dziąsłowa *š*, a ponadto tylnojęzykowo-gardłowa *h*. Specyficznym semickim zwarcie krtańowe, tzw. alef oznaczane jest jako ‘. Prócz spółgłosek występują w akadyjskim półsamogłoski *w* oraz *j*. Tylko w staroakadyjskim daje się odnotować ledwo dająca się określić głoska sycząca *ś* oraz pokrewny alefowi odstęp głosowy. [Uwaga: klasyfikacja i nazewnictwo skorygowane zgodnie z polskim podręcznikiem Łyczkowskiej] O wymowie można wygłosić kilka uwag: *s* jest ostre, przenikliwe jak w niemieckim „lassen”, *z* miękkie jak we francuskim „zéro”, *š* jest zbieżne z niemieckim „sch” [polskim „sz”], ‘ jest przerwą głosową jak w niemieckim „be’achten”. Określane konwencjonalnie jako emfaticzne semickie głoski *ṭ*, *q* i *c* (*š*) artykułowane są głębiej, intensywniej w gardle czy ustach niż w przypadku odpowiednio głosek *t*, *k* i *s*.

Język i pismo

0.13. Sumeryjskie pismo klinowe.

Akadowie używali do zapisywania swego języka pisma klinowego wynalezionego przez Sumerów. Materiałem, na którym pisano trzcinowym rylcem, były małe, uformowane z wilgotnej gliny tabliczki. Na najstarszych sumeryjskich dokumentach znaki mają formę obrazkową. Tak np. znak ryby służył do przekazu pojęcia ryby, a głowa byka oznaczała tyle, co słowo „bydło”. Ta forma obrazkowa, inaczej niż w Egipcie, używana była krótko. W wilgotnej glinie rysowane rylcem linie przybierały kształt klinów, a wygięte kreski tylko z trudnością dawały się zaznaczyć i najczęściej musiały być zastępowane przez dwa kliny tworzące kąt. Te trudności wraz z tendencją do upraszczania rysunków szybko doprowadziły do zaniku znaków obrazkowych.

Początkowo pismo sumeryjskie miało charakter ideograficzny. Rozszerzając znaczenie poszczególnych znaków, zaczęto jednak przedstawiać pewne elementy gramatyczne, co spowodowało przekształcenie pisma ideograficznego w ideograficzno-sylabiczne.

0.14. Pisownia języka akadyjskiego.

Przy zapisywaniu wypowiedzi w języku akadyjskim posługiwano się nie tylko sumeryjskimi ideogramami, lecz także – i przede wszystkim – znakami sylabicznymi. Powstał jednak problem wynikający z tego, że systemy głosek języka akadyjskiego i sumeryjskiego różniły się od siebie. Nieznane w sumeryjskim głoski akadyjskie początkowo nie dawały się zapisać za pomocą pisma klinowego. Wybrnięto z tego, używając znaków z głoskami podobnymi, pokrewnymi. Na przykład charakterystyczne dla akadyjskiego emfaticzne *t*, *q* oraz *c* oddawano za pomocą znaków zawierających „t” lub „d”, „k” lub „g” oraz „z” lub „s”, pisząc – dajmy na to - zamiast sylaby *tu* sylabę „du”, zamiast *qi* – „ki”, czy zamiast *ca* – „za”. Ubocznym, niekorzystnym skutkiem takiego postępowania stała się wieloznaczność znaków sylabicznych, którą stopniowo likwidowano przez wprowadzanie osobnych znaków.

0.15. Transliteracja i transkrypcja.

Obecnie zapisuje się teksty klinowe za pomocą liter alfabetu łacińskiego po to, by ułatwić sobie czytanie. Rozróżnia się dwa rodzaje takiego zapisu. Transliteracja odtwarza tekst klinowy znak po znaku, przy czym sylaby należące do jednego słowa spaja się łącznikami, zaś ideogramy pisze się dużymi literami (czasami ideogramy odróżnia się od innych znaków, podając całe, niepodzielone na sylaby słowo akadyjskie małymi literami). Transkrypcja jest próbą zbliżenia się w zapisie do oryginalnej wymowy słów. Sylaby są skupiane w całe słowa bez używania łączników, przy czym samogłoski długie lub ewentualne samogłoski podwójne są odpowiednio zaznaczane; jednocześnie ideogramy zamieniane są na odpowiednie słowa akadyjskie.

Oto przykład transliteracji:

wa-ar-du-um be-el-šu i-da-ak-ma^{giš} GU.ZA-am i-ca-ba-at

(lub *wa-ar-du-um be-el-šu i-da-ak-ma kussiam i-ca-ba-at*)

To samo zdanie w transkrypcji wygląda następująco:

wardum bełšu idâkma kussiam icabbat

Tłumaczenie dosłowne i zachowujące oryginalną kolejność słów jest takie: „sługa pana swego zabija i tron chwyta”.

0.16. Znaki sylabowe.

W tekstach klinowych występować mogą następujące typy znaków sylabowych: SP+SA (spółgłoska plus samogłoska), np. *du, be, šu, da* itd., SA+SP (samogłoska plus spółgłoska), np. *ar, um, el, ak* itd. albo SP+SA+SP (spółgłoska plus samogłoska plus spółgłoska), np. *bat, tar* itd. Trzeba dodać, że sylaby takie jak *bat* czy *tar* nie muszą być zapisywane jednym znakiem typu SP+SA+SP, lecz także dwoma znakami pozostałych typów, a więc (w transliteracji) jako *ba-at* oraz *ta-ar* (czytaj „bat” i „tar”, a nie „ba’at” i „ta’ar”). Na przykład słowo *dannum* „silny” można zapisać znakami sylabicznymi albo tak: *da-an-nu-um*, albo tak: *dan-num*, czy też: *dan-nu-um*, bądź *da-an-num*. Oprócz znaków trzech wskazanych wyżej typów istnieją też znaki oznaczające samogłoski jak *a, e, i, u* czy *ú*; przy czym umieszczane są one tylko w nagłosie słów lub też tam, gdzie powinna się znajdować sylaba typu ALEF+SA, a więc spotyka się *a* w miejscu ‘*a* czy *e* w miejscu ‘*e*.

O wiele rzadziej używane były, zwłaszcza w tekstach nowoasyryjskich, znaki dwusylabowe typu *baba* czy *bada*.

0.17. Homofonia.

Ta sama sylaba mogła być zapisywana różnymi znakami. Aby zaznaczyć w transliteracji, jakiego znaku użyto w tekście klinowym, stosuje się akcenty względnie cyfry. Np. sylabę *gi* transliteruje się jako *gi, gi₂ czy gi₄* itp. w zależności od tego, jaki znak widnieje na oryginalnym dokumencie.

0.18. Polifonia.

Jeden znak może określać wiele wartości dźwiękowych, np. znak czytany *ut* może kiedy indziej brzmieć *tam, tám* i *per*. Właściwą lekcję trzeba rekonstruować na podstawie kontekstu słowa czy zdania. Nie odróżnia się też w piśmie klinowym tego, czy wygłos słowa jest dźwięczny, bezdźwięczny czy emfaticzny: słowa *im-qú-ut* „on upadł”, *im-du-ud* „on mierzył” oraz *ib-lu-ut* „on żył” kończą się tym samym znakiem.

0.19. Ideogramy.

Akadowie przejęli od Sumerów nie tylko znaki sylabiczne, ale też ideogramy, które jednak w tekstach akadyjskich czytamy zgodnie ze słownictwem tego języka. Ideogram oznaczający króla w tekście sumeryjskim brzmi „lugal”, a w akadyjskim *šarrum*.

Wyraz *šarrum* może być zapisany zarówno za pomocą ideogramu LUGAL, jak i sylabami, np. *ša-ar-rum*; podobnie jest w przypadku innych słów mających ideogramy.

0.20. Determinatywy.

Od Sumerów przejęli też Akadowie zwyczaj pisania niektórych rzeczowników z determinatywami umieszczanymi na początku lub na końcu wyrazu. Determinatywy wskazują na przynależność rzeczowników do określonej kategorii znaczeniowej. Znaków tych się nie czyta, zaś w transkrypcjach umieszczane są z przodu lub z tyłu nadwierszami, w których znajdują się słowa z nimi związane. Ważniejszymi determinatywami są następujące:

^d (od *DINGIR*, sum. „bóg”) – umieszczany prawie zawsze przed imionami bogów, np. ^dMarduk

^é (sum. „dom”) – rzadko przed nazwami budowli lub części budowli, np. ^é*be-tum*, czytaj *be-tum* „dom”

^f(=*MI*, sum. „kobieta”) – niekiedy, przede wszystkim w czasach późniejszych, przed imionami kobiet, np. ^f*Qaqqad_udanitu* „(kobieta imieniem) Qaqqadanitu”

^{giš} (sum. „drzewo”) – często przed nazwami sprzętów i innych przedmiotów z drewna, np. ^{giš}*GU.ZA*, czytaj *kussûm* „tron”

^{há} – stojąc na końcu wskazuje, że poprzedzające go słowo jest w liczbie mnogiej, np. *UDU^{há}*, czytaj *immeru* „owce”

^{id} (sum. „rzeka”) – przed nazwami rzek i kanałów, np. ^{id}*Ban_utu* „(rzeka) Banitu”

^{itu} (sum. „miesiąc”) – przed nazwami miesięcy, np. ^{itu}*simanum* „(miesiąc) siman”

^{kam} – po liczbach zapisanych cyframi, a nie sylabami, np. *UD 2^{kam}*, czytaj *um 2* „drugi dzień”

^{ki} (sum. „miejsce”) – po niektórych nazwach miast, np. *KÁ.DINGIR.RA^{ki}*, czytaj *Babili* „Babilon”

^{kur} (sum. „kraj”) – przed nazwami krajów, np. ^{kur}*Sangibute* „(kraj) Sangibute”

^{kuš} (sum. „skóra”) – przed nazwami przedmiotów ze skóry, np. ^{kuš}*mašlium* „wiadro skórzane”

^{lú} (sum. „człowiek”) – często przed nazwami zawodów, ^{lú}*e-di-ku*, czytaj *ediku* „koszykarz”

^m (cyfra 1) – często przed męskimi imionami osobowymi, np. ^m*llum-bani* „(męczyzna imieniem) Ilum-bani”; w tekstach staroakadyjskich i starobabilońskich także przed imionami kobiet

^{meš} – jak ^{há} wskazuje, że poprzedzające go słowo jest w liczbie mnogiej, np. *LUGAL^{meš}*, czytaj *šarranu* „królowie”

^{mi} (sum. „kobieta”) – niekiedy przed nazwami zawodów wykonywanych przez kobiety, np. ^{mi}*šu-gi-tum*, czytaj *šugitum* „kapłanka”

^{sar} (sum. „zagon”) – często po nazwach roślin ogrodowych, np. *šu-ha-ti-in-ni^{sar}*, czytaj *šuhattinni* „sadzanka” (?)

^{túg} (sum. „odzież”) – przed tkaninami i częściami garderoby, np. ^{túg}*hurdubašše* (jakaś wstydliva część ubrania)

^ú (sum. „roślina”) – przed nazwami dotyczącymi roślin, np. ^ú*pu’u* „plewa, sieczka”

^{uru} (sum. „miasto”) – przed nazwami miast, np. ^{uru}*Hundur* „(miasto) Hundur”.

Dalej w podręczniku determinatywy będą transliterowane tylko tam, gdzie występują z wyrazem zapisanym znakami sylabowymi, a opuszczane wtedy, gdy towarzyszą ideogramom.

0.21. Komplementy fonetyczne.

Do ideogramu często przyłączana jest ostatnia sylaba słowa (niekiedy dwie ostatnie sylaby), a to po to, by określić jego formę gramatyczną (przypadek) i ułatwić odczytanie, np. *LUGAL-rum*, czytaj *šarrum* „król”, albo *LUGAL-am* (bądź *LUGAL-ra-am*), czytaj *šarram* „króla” (biernik/dopełniacz).

Dalej w podręczniku komplementy takie nie będą transliterowane – podawana będzie forma do odczytania.

0.22. Długość samogłosek.

Długa samogłoska może być oznaczana w piśmie klinowym tylko po znaku typu SP+SA w ten sposób, że dołącza się znak oznaczający samogłoskę *a*, *e*, *i*, *ú* rzadko *u*, np. *i-ma-a-at* = *imât* „on umierał”, *ša-me-e-em* = *šaměm* „nieba”, *na-ak-ri-i-ka* = *nakrija* „twój nieprzyjaciół”, *pa-nu-ú-ša* = *panuša* „jego przednia strona”. Co prawda, tego ro-

dzaju zapisywanie samogłoski nie zdarza się zbyt często; częściej długość samogłoski w piśmie nie jest określana i musi być odtwarzana gramatycznie.

W nagłosie sylab i słów długość samogłosek nie jest zaznaczana i wobec tego jest tylko gramatycznie odtwarzana, np. *eribum* nie było zapisywane jako *e-e-ri-bum*.

Niekiedy znaki samogłoskowe są pisane także w miejscach, gdzie nie mamy do czynienia z samogłoską długą, np. *i-la-a-ak = illak*, *šu-ul-mu-ú-um = šulumum*.

W „Hymnie do Isztar” spotyka się takie oto zaznaczanie długości samogłosek: *ba-ši-a-a = bašīa* czy *nam-ra-i-i = namra’i*.

0.23. Spółgłoski podwójne.

Podwojenie spółgłosek jest w piśmie klinowym łatwe do oddania, np. *i-ca-ab-ba-at* (dla *icabbat*) czy *i-tu-ul* (dla *ittul*).

Bardzo często jednak pisano tylko drugą spółgłoskę, tak że podwojenie spółgłosek da się odtworzyć tylko gramatycznie, np. *i-ca-ba-at* (dla *icabbat*) czy *i-tu-ul* (dla *ittul*).

0.24. Pisownia przerwy głosowej.

Przerwa głosowa ‘ pozostaje w nagłosie nieoznaczona, tak samo jest zwykle w śródgłosie, choć czasem jest ona oddawana w pisowni w sposób następujący: *iš-al = iš’al* czy *ma-li-at = maliat* (właściwie *mali’at*). Tylko w przypadku czasowników z alefem w środku stosowano niekiedy specjalne znaki oznaczające przerwę głosową, np. *na-a’-da-at = na’adat* czy *i’-id = i’id*.

Uwagi do ćwiczeń i tekstów

0.25. Ćwiczenia.

Ćwiczenia do lekcji 1-19 opierają się na starobabilońskich tekstach wróżbiarskich. Teksty takie składają się z osobnych wróżb nie mających związku z całością, co dało większe możliwości wybierania zdań mogących być przykładami do tematów gramatycznych każdej z lekcji.

0.26. Wróżby.

Każda wróżba składa się z dwóch części: „protasis”, która opisuje zdarzenie wieszczcze i „apodosis”, która przepowiada wydarzenie będące nieuchronnym skutkiem wydarzenia wymienionego w „protasis”. Przykładem może być wróżba z urodzin: „Kiedy potwór zęby wywiesza [protasis], dni króla idą ku końcowi i na jego tronie będą inni siedzieli [apodosis]”.

W ćwiczeniach będą często występowały jako przykłady zdania „protasis” bez związanych z nimi „apodosis”. W przypadkach pozostałych obie części rozdzielane będą średnikiem, a wieloczłonowe „apodosis” dzielone będą przecinkami. Ma to ułatwić interpretację – trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że w akadyjskich tekstach klinowych żadnych znaków interpunkcyjnych nie ma.

0.27. „Protasis”.

W „protasis” wróżby opisane są zjawiska, które uważa się za niezwykle, a zatem prorocze, zapowiadające zdarzenia wskazywane w „apodosis”. „Protasis” ma zawsze formę zdania warunkowego rozpoczynającego się od słowa „kiedy” (akad. *šumma*). W zależności od gatunku obserwowanych i omawianych w „protasis” zdarzeń rozróżnia się liczne grupy wróżb, jak np. wróżby z urodzeń, astronomiczne i z wnętrzości, a wśród tych ostatnich wróżby z wątroby, żółci i płuc.

0.28. „Apodosis”.

„Apodosis” dotyczą najczęściej wydarzeń, jakich oczekiwano w najbliższej przyszłości. Rzadkie są ogólnikowe przepowiednie np. zmartwień czy radości, częściej mamy do czynienia z takimi, które wiązały się biegiem życia społecznego i dotyczyły pogody (deszczu, upału, zimna), lepszych czy gorszych plonów, nalotów szarańczy, ciężkich warunków życia, wzrostu cen, klęsk głodowych, wydarzeń wojennych i ich następstw (jak spustoszenie). Pewne „apodosis” odkrywają przeznaczenie pojedynczych osób, które we wróżbach z wnętrzości najczęściej występują pod mianem „człowiek” (*awilum*), a niekiedy określane są jako „właściciel (ofiarniej) owcy” (*beḷ immerim*); przepowiednie te dotyczą życia lub śmierci, np. „człowiek z powodu kopnięcia krowy zginie”, szczęścia albo nieszczęścia, np. „lew będzie w ogrodzeniu człowieka żarł”, albo też stosunków z władzą, np. „pałac będzie dom człowieka opieczętowany”. Najczęściej „apodosis” mówią o królu, jego roli jako wodza (zwycięstwie lub klęsce wojska królewskiego) lub jego osobistym losie (śmierci lub przeżyciu w czasie rewolty poddanych czy urzędników pałacowych). Niektóre „apodosis” wiążą się z wydarzeniami przeszłymi i usiłują odpowiedzieć, czy będą się one powtarzały (np. „wróżby z wątroby Naram-Sina,

który świat opanował”). Dość rzadko spotykane są „apodosis” mające formę nakazów („wypędź wroga!”). Często przepowiednie zawierają dwa lub większą ilość „apodosis”.

0.29. Wróżby z urodzeń.

„Protasis” starobabilońskich wróżb z urodzeń opisują anormalne postaci nowonarodzonych owiec. Zapewne tylko część opisywanych w nich przypadków została rzeczywiście zaobserwowana jak może zęby zwieszające się z pyska jagnięcia czy jagnię z jednym tylko okiem. Większość zdaje się być owocem fantastycznej przesady i wymysłów jak np. wizje jagniąt o postaci żmii lub obliczu lwa czy wilka, ze stopami lwimi, albo też takich, którym z pyska zwisa druga owcza głowa.

0.30. Wróżby z wnętrzości.

Potworki i niezwykle zjawiska na niebie, które skłaniały do snucia przepowiedni, były rzadkie. Aby móc zawsze, o każdej porze przewidywać przyszłość, trzeba było znaki wróżebne uzyskiwać sztucznie. Stąd praktyka badania wnętrzości. Już u zarania swych dziejów mieszkańcy Mezopotamii zauważyli, że niektóre organy zwierząt rzeźnych czy ofiarnych mogły mieć różnorodny wygląd. Faktowi temu przypisano szczególne znaczenie. Uznano, że organy owiec ofiarnych są zwierciadłem, w którym odbijają się wszelkie zdarzenia, dzięki czemu wtajemniczeni badacze ofiar, po szczegółowym oglądzie są w stanie dać odpowiedź na określone pytania dotyczące przyszłości. Starannie więc analizowano położenie poszczególnych organów i ich części, zabarwienie i chorobliwe zmiany ich powierzchni oraz rozwinięto terminologię, za pomocą której można było charakteryzować wyniki takiej analizy.

0.31. Wróżby z wątroby.

Najdokładniej kapłani zajmujący się składaniem ofiar studiowali wątrobę (akad. *amutum*; to słowo zaczęło też pełnić rolę ogólnej nazwy wszelkich wróżb, przynajmniej tych z wątroby). Z pewnością można określić znaczenie takich nazw części wątroby jak *naplastum* – lewy płąt wątroby (*lobus sinister*), *bab ekallim* – (dosłownie „brama pałacu”) wklęsłość pomiędzy obydwoma płatami, w której mieści się woreczek żółciowy, *ubanum* – (dosł. „palec”) wyrostek piramidalny (*processus pyramidalis*) i *abullum* – (dosł. „brama miejska”) prawdopodobnie *porta hepatis*. Ponadto nazwami *padanum* „ścieżka” i *danganum* „posiłki, pomoc” oznaczano jakieś dwa miejsca na dolnych kręwdziach lewego płata, które trudno anatomicznie zidentyfikować. Nie jest też dokładnie ustalone położenie *nirum* „jarzma” i *cibum* „narośli”.

0.32. Wróżby z żółci.

W przypadku woreczka żółciowego (*martum*, dosł. „gorzka”) wyróżniano *macrah martim* - („zaczątek żółci”) przewód żółciowy w wątrobie, *martum qablāša* – środkową część woreczka żółciowego i *reš martim* – czubek woreczka żółciowego. Ponadto mianem *appi martim* (dosł. „nos woreczka żółciowego”) określano przypuszczalnie wierzchnią część przedniej strony woreczka żółciowego, a przeciwieństwo tej części nazywano *išdi martim* albo *išid martim* „spód woreczka żółciowego”.

0.33. Wróżby z płuc.

Najważniejszą częścią płuc (*hašûm*) był dla ofiarników *ubān hašî qablîtum* „środkowy palec płucny” – być może lobus azygos, a poza tym *kišād hašîm* „szyja płuc” – może część oskrzeli?

0.34. Cechy wnętrzości.

Na powierzchni wątroby, woreczka żółciowego i innych wnętrzości zauważano znamiona, pęcherzyki, wgłębienia i zmiany chorobowe. Najważniejsze z nich to *kakkum* – „broń” czy *kakki imittim* „broń prawicy”, *šepum* – „stopa” („noga”), *pillurtum* – „krzyż”, *erištum* – „życzenie”, *zihhum* – „pęcherzyk”, *šîlum* – „dziurka”, „otworek”, *pitrum* – „szczelina”, „szpara” i *pišum* – rów.

0.35. Teksty.

Od 12 lekcji obok ćwiczeń używane będą jako czytanki ciągłe teksty starobabilońskie takie jak prawa, listy i dokumenty.

GRAMATYKA

Lekcja pierwsza

1.1. Rdzeń semicki.

W rdzeniu, jego stałym następstwie dwóch, trzech lub czterech spółgłosek tkwi znaczenie słowa. Do każdego rdzenia należy samogłoska, która jednak nie występuje we wszystkich formach.

Odmiana następuje przez dołączanie samogłoskowych i spółgłoskowych elementów wchodzących pomiędzy spółgłoski rdzenia lub też poprzedzających je czy też następujących po nich.

Od rdzenia akadyjskiego **prus* o znaczeniu podstawowym (m.in.) „rozstrzygać” utworzyć można takie np. formy jak

purus – rozstrzygaj!

iprus – rozstrzygnął

(ša) *taprusu* – (co) ty rozstrzygniesz

paris – jest rozstrzygnięty

iptaras – [bez odpowiednika w j. polskim: rozstrzygnął w czasie zaprzeszczyłym]

parasum – rozstrzygać

parisum – rozstrzygający

Odróżnia się rdzenie czasownikowe od rdzeni nominalnych.

1.2. Akadyjskie rdzenie czasownikowe.

Większość rdzeni czasownikowych składa się z trzech spółgłosek i jednej krótkiej samogłoski między drugą a trzecią spółgłoską. Chodzi o samogłoski takie jak *a*, *i* oraz *u*.

Rdzenie tego rodzaju to m.in. **cbat*, **šhit*, **knuš*, **mhur*.

1.3. Bezokolicznik.

Glossariusze i słowniki posługują się nie rdzeniem, lecz formą bezokolicznika.

Bezokolicznikiem rdzenia **cbat* jest *cabatum* „ujmować”, „chwycić”, słowo, które można też tłumaczyć jako rzeczownik „ujmowanie” oraz odmieniać jak rzeczownik, np. w wyrażeniu *ana cabatim* = aby ująć = do ujęcia mamy do czynienia z bezokolicznikiem w dopełniaczu.

W przypadku bezokolicznika omawianego typu samogłoską po pierwszej spółgłosce jest *a* (krótkie), a po drugiej *a* (długie). Np. **knuš* – *kanašum*, **šhit* – *šahatum*, **mhur* – *maharum* (*m* może znikać w przypadkach odchodzenia od mimacji)

1.4. Czasy przeszły i teraźniejszy.

W języku akadyjskim mamy 4 czasy [czy może lepiej cztery formy zwane mniej czy bardziej trafnie „czasami”]: teraźniejszy [Präsens, w skrócie Prs], przeszły [Präteritum, w skrócie Prt], przeszły dokonany [Perfekt, w skrócie Pf] oraz stativus [w skrócie St].

Prs, Prt i Pf odmieniają się z pomocą przedrostków. Są to

ta- dla 2 osoby i

i- dla 3 osoby

Prt ma za swą podstawę nie rozszerzony rdzeń. Prs podwaja środkową spółgłoskę rdzenia i wstawia przed nią samogłoskę *a*.

Rdzeń	Prt	Prs
<i>*cbat</i>	<i>icbat</i> - chwycił	<i>icabbat</i> - chwyciła
<i>*knuš</i>	<i>iknuš</i> – poddawał się	<i>ikannuš</i> – poddaje się
<i>*šhit</i>	<i>išhit</i> - napadał	<i>išahhit</i> - napada
<i>*mhur</i>	<i>imhur</i> - przyjmował	<i>imahhar</i> - przyjmuje

W Prs samogłoska między podwojoną drugą a trzecią spółgłoską jest identyczna z samogłoską rdzeniową. Wyjątkiem jest pewna grupa czasowników, która wykazuje

zmiennosc samogloski rdzeniowej (apofonie); sa to czasowniki z samogloska rdzeniowa *u*, w przypadku ktorzych owa samogloska w Prs zastepowana jest przez *a*. Np. czasownik *maharum* odmienia sie nastepujaco:

Prt: *imhur*, Prs: *imahhar*

[Można dodac, ze nie wszystkie czasowniki z samogloska rdzeniowa *u* wykazuja apofonie – por. wyzej odmiane **knuš*]

Prs sluzi nie tylko do wyrazania czasu terazniejszego, lecz tez do wyrazania czasu przyszlego:

imahhar – „on przyjmuje” lub „on bedzie przyjmowal”.

Czas ten jest typowa forma gramatyczna w „apodosis” wrozb.

Prt jest forma czasu przeszlego. Mimo to w zdaniach warunkowych (po *šumma* „kiedy”) jest uzywany w znaczeniu czasu terazniejszego:

šumma martum ishur – kiedy woreczek zolciowy sie obraca.

W slownikach przy bezokoliczniku umieszcza sie jego samogloska rdzeniowa (w przypadku czasownikow wykazujaacych apofonie *a/u*):

kanasum (u)

maharum (a/u)

Jeśli przy czasowniku nie umieszcza się żadnej samogloski, to wskazuje się na to, że odmienia się on tylko w St.

1.5. Stativus.

W przeciwienstwie do Prs i Prt, ktore okreslaja dzialanie, St sluzi do wyrazania stanow. Nie graja przy tym roli aspekty czasowe, tzn. St moze miec znaczenie zarowno czasu terazniejszego, jak i przyszlego i przeszlego. Najczesciej, choc nie zawsze, musi byc tlumaczony jako strona bierna. Zatem *cabit* znaczy na ogol „on jest (byl, bedzie) zlapany”, a niekiedy „on jest (byl, bedzie) łapiacy”.

Stativus ma po pierwszej spółgłosce samogłoskę *a*, zaś po drugiej często *i*:

Bezokolicznik	Stativus
<i>dam<u>a</u>qum</i> – być dobrym	<i>dami<u>i</u>q</i> – on jest (był, będzie) dobry
<i>sap<u>a</u>hum</i> – rozpraszać	<i>sapi<u>i</u>h</i> – on jest (był, będzie) rozproszony
<i>tar<u>a</u>kum</i> – być ciemnym	<i>tari<u>i</u>k</i> – on jest (był, będzie) ciemny

1.6. Rdzeń imienny.

Rdzeń ten, określający pierwotne imiona czyli przedmioty, istoty żyjące lub (jako przymiotnik) cechy, składa się często z dwóch lub trzech spółgłosek i krótkich lub długich samogłosek, np.

**bit* (*bitum*) – dom

**ruba* (*rubum*) – książkę

**nakr* (*nakrum*) – wrogi, (lub rzeczownikowo) wróg

**rabi* (*rabum*) – duży, wielki

Obok imion pierwotnych są też imiona odczasownikowe, np.

cabtum - jeniec (od *cabatum* – chwycić)

1.7. Deklinacja w liczbie pojedynczej.

Imię ma trzy przypadki określane za pomocą końcówek:

Przypadek	Końcówka
Mianownik (Nominativus) – w skrócie N	<i>-um</i>
Dopełniacz (Genetivus) – w skrócie G	<i>-im</i>
Biernik (Akkusativus) – w skrócie A	<i>-am</i>

N i A odpowiadają w zastosowaniu swym niemieckim odpowiednikom, G używany jest po przyimkach.

„m” końcówek deklinacyjnych (mimacja) często ginie, tak że końcówki przybierają postać:

N: *-u*

G: *-i*

A: *-a*

Przypadek	Odmieniane imię	Tłumaczenie
N:	<i>bĭtum</i> lub <i>bĭtu</i>	dom
G:	<i>ina bĭtim</i> lub <i>ina bĭti</i>	w domu
A:	<i>bĭtam</i> lub <i>bĭta</i>	dom

Jeśli rdzeń imienny ma w wygłosie samogłoskę, ulega ona „ściągnięciu” z samogłoską końcówki deklinacyjnej. Zachowuje się przy tym samogłoska deklinacyjna z tymi wyjątkami, iż zdarza się, że złożenie *a* oraz *i* daje w efekcie *ě*, zaś złożenie *i* oraz *a* nie ulega – wbrew regule – „ściągnięciu” i zachowuje się w postaci zbitki *ia*.

Przypadek	Rdzeń + końcówka	Efekt konstrukcji przypadku	Tłumaczenie
N:	<i>*rubǫ'um</i>	<i>rubûm</i>	książę
G:	<i>*rubǫ'im</i>	<i>ana ruběm</i>	do księcia, księciu
A:	<i>*rubǫ'am</i>	<i>rubâm</i>	księcia

Uwaga: wyrażenie złożone postaci:

ana + imię w dopełniaczu

często należy tłumaczyć za pomocą celownika tego imienia z pominięciem przyimka *ana*, np. *ana ruběm* = księciu.

Przypadek	Rdzeń + końcówka	Efekt konstrukcji przypadku	Tłumaczenie
N:	<i>*rabi'um</i>	<i>rabûm</i>	wielki (lub wielmoża)
G:	<i>*rabi'im</i>	<i>rabîm</i>	wielkiego (wielmoży)
A:	<i>*rabi'am</i>	<i>rabiam</i>	wielkiego (wielmożę)

We wszystkich przypadkach przymiotnik następuje po rzeczowniku, z którym się łączy [odwrotnie niż w języku polskim].

Przyp.	Rzeczownik z przymiotnikiem	Tłumaczenie
N:	<i>šarrum dannum</i>	potężny król
G:	<i>ana šarrim dannim</i>	do potężnego króla lub potężnemu królowi
A:	<i>šarram dannam</i>	potężnego króla

1.8. Szyk wyrazów.

Czasownik stoi na końcu zdania, podmiot najczęściej na początku, a dopełnienie między podmiotem a czasownikiem. Jeśli dopełnienie jest szczególnie akcentowane, może wyprzedzić podmiot.

1.9. Zdanie złożone współrzędnie.

Do łączenia zdań, a zwłaszcza części zdania służy enklityczna partykuła *-ma* „i”, „i potem”, np.

šumma izbum tarikma calim – kiedy potworek jest ciemny i jest czarny.

Lekcja druga

2.1. Rodzaj żeński imion.

Język akadyjski rozróżnia dwa rodzaje: męski i żeński. Aby utworzyć rodzaj żeński imienia, dołącza się do rdzenia cząstkę

-*t*- (lub -*at*-)

Rodzaj męski	Rodzaj żeński
<i>bēl-um</i> – pan	<i>bēl-t-um</i> - pani
<i>nakr-um</i> – wrogi	<i>nakar-t-um</i> - wroga

Żeńska forma przymiotnika służy też do tworzenia pojęć abstrakcyjnych. Np. przymiotnik *dannum* „silny, potężny” w formie żeńskiej *dannatum* znaczy jako przymiotnik „potężna”, zaś jako rzeczownik „moc”, „siła”, a także „okrucieństwo”, „ciężkie położenie” czy „bieda”. Niekiedy pojęcia abstrakcyjne mogą przyjmować znaczenie przedmiotowe, np. *dannatum* „siła”, „moc” znaczy też „twierdza”.

2.2. Tworzenie rodzaju żeńskiego za pomocą -*t*-.

Żeńskie zakończenie -*t*- przyłącza się zarówno do rdzeni, które kończą się spółgłoską, jak i do takich, które mają końcówkę samogłoskową. W tym drugim przypadku samogłoska kończąca rdzeń ulega wydłużeniu.

Rodzaj męski	Rodzaj żeński
<i>bēlum</i> – pan	<i>bēltum</i> - pani
<i>rabium</i> – duży	<i>rabītum</i> - duża

Jeśli rdzeń przymiotnika czy też imienia odczasownikowego ma w wygłosie dwie spółgłoski, włącza się pomiędzy nie samogłoskę pomocniczą.

Rodzaj męski	Rodzaj żeński
<i>rapšum</i> - szeroki	<i>rapaštum</i> - szeroka
<i>nakrum</i> - wrogi	<i>nakartum</i> - wroga
<i>damqum</i> - dobry	<i>damiqtum</i> - dobra
<i>cehrum</i> - mały	<i>cehertum</i> - mała
<i>cabtum</i> – uwięziony, wzięty do niewoli	<i>cabittum</i> – uwięziona, wzięta do niewoli

2.3. Tworzenie rodzaju żeńskiego przy pomocy –at-.

Końcówka żeńska przybiera formę –at-, dołączając się albo do rdzeni zakończonych podwojonymi spółgłoskami albo do rdzeni imion pierwotnych zakończonych dwoma dowolnymi spółgłoskami. Przy tym w przypadku rdzeni z samogłoską e cząstka –at- przybiera postać –et-.

Rodzaj męski	Rodzaj żeński
<i>dannum</i> - mocny	<i>dannatum</i> - mocna
<i>ellum</i> - czysty	<i>elletum</i> - czysta
<i>šarrum</i> - król	<i>šarratum</i> - królowa
<i>kalbum</i> - pies	<i>kalbatum</i> - suka

Tworzenie rodzaju żeńskiego imion odczasownikowych kończących się na dwie spółgłoski przebiega według wzorca opisanego w punkcie 2.2.

2.4. Zmiany spółgłosek przy tworzeniu rodzaju żeńskiego.

Spółgłoski *n* i *d* są asymilowane przez końcówkę rodzaju żeńskiego *-t-* i tego rodzaju zbitka przybiera postać *-tt-*. Ponadto *c* przed *-t-* przechodzi w *š*.

Rodzaj męski	Rodzaj żeński
<i>lemnum</i> - zły	<i>lemuttum</i> – zła; także: niegodziwość
<i>mādum</i> - liczny	<i>mattum</i> - liczna
<i>marcum</i> - chory	<i>maruštum</i> – chora; choroba
<i>īcum</i> – w małej liczbie	<i>īštum</i> – w małej liczbie

Nie stanowi to podstawy do przyjmowania, że długa samogłoska stojąca przed zdwojoną spółgłoską ulega skróceniu. Mamy więc *mattum*, a nie *mattum* oraz *qassu*, a nie *qassu* (zob. 3.10.).

2.5. Rzeczowniki pierwotne rodzaju żeńskiego.

Niektóre rzeczowniki nie zawierając elementu *-t-* w składni zachowują się jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego. Do tej grupy należą rzeczowniki naturalne rodzaju żeńskiego takie jak *ummum* „matka”, dalej liczne nazwy części ciała, np. *šepum* „noga” lub „stopa”, a także słowa *matum* „kraj”, *ummanum* „wojsko”, *harranum* „wyprawa wojenna”, *ekallum* „pałac”, *abnum* „kamień” i *ngrum* „rzeka”.

Przymiotniki łączące się z takimi rzeczownikami są rodzaju żeńskiego:

ummanum nakartum – wroga armia

matum rapaštum – szeroki kraj

2.6. Rodzaj żeński czasowników.

Rodzaj orzeczenia zależy od rodzaju podmiotu. W Prs i Prt formy rodzaju żeńskiego i męskiego 3 osoby liczby pojedynczej są identyczne:

icbat – on chwycił, ona chwyciła

icabbat – on chwyta, ona chwyta.

Jednakże w St rodzaje są rozróżniane za pomocą zakończenia *-at-*, które dołącza się do formy rodzaju męskiego i przekształca ją w formę rodzaju żeńskiego, przy czym samogłoska *i* po drugiej spółgłosce zostaje odrzucona.

Rodzaj męski	Rodzaj żeński
<i>cabit</i> – on jest (był, będzie) schwycony	<i>cabtāt</i> – ona jest (była, będzie) schwycona
<i>damiq</i> – on jest (był, będzie) dobry	<i>damqāt</i> – ona jest (była, będzie) dobra

2.7. Status imienia.

Imię, od którego nie zależy inne imię w dopełniaczu znajduje się w tzw. „status rectus”, kiedy to do rdzenia dołączona jest końcówka odpowiedniego przypadku, np. *ummaqnum* – wojsko.

Jeśli natomiast po rzeczowniku następuje zależny odeń dopełniacz, rzeczownik ten przybiera specjalną formę zwaną „status constructus” pozbawioną końcówek przypadków i wraz z dopełniaczem tworzy jedność akcentową, np. *ummaq šarrim* – wojsko króla.

Status constructus brzmi jednakowo dla wszystkich przypadków, np.

N: *maqri awilim* – syn człowieka

G: *maqri awilim* – syna człowieka

A: *maqri awilim* – syna człowieka

Do rzeczownika w status constructus dołączyć mogą się dwa imiona w dopełniaczach, taka zbitka przekształca się w konstrukcję z dwoma status constructus:

tibût maqri awilim – powstanie (rebelia) syna człowieka

(O status absolutus czytaj w 8.9.)

2.8. Tworzenie status constructus.

Status constructus tworzony jest przez odrzucenie końcówki wyrażającej przypadek, jeśli jest tak, że wyraz wzięty bez wspomnianej końcówki kończy się samogłoską lub tylko jedną spółgłoską, w szczególności –t- rodzaju żeńskiego.

Status rectus	Status constructus
<i>wacûm</i> (< <i>wacium</i>) - wychodzący	<i>waci abullim</i> – wychodzący przez bramę
<i>belum</i> – pan	<i>bəl alim</i> – pan miasta
<i>tibutûm</i> – najście, bunt	<i>tibût erbîm</i> – nalot szarańczy

Jeśli rdzeń kończy się zdwojoną spółgłoską to albo zostanie ona uproszczona, albo do rdzenia zostanie dołączona pomocnicza samogłoska *i*.

Status rectus	Status constructus
<i>ekallum</i> - pałac	<i>ekal nakrim</i> – pałac wroga
<i>šarrum</i> - król	<i>šar maṭim</i> – król kraju
<i>libbum</i> - serce	<i>libbi maṭim</i> – wewnątrz kraju
<i>kakkum</i> - broń	<i>kak baṭim</i> – broń buntu
	<i>kakki imittim</i> – broń prawicy

Jeśli rdzeń kończy się dwoma różnymi spółgłoskami, wchodzi pomiędzy nie samogłoska pomocnicza odpowiadająca samogłosce rdzenia.

Status rectus	Status constructus
<i>alpum</i> - krowa	<i>alap awiḷim</i> – krowa człowieka
<i>nikpum</i> - uderzenie	<i>nikip alpim</i> – uderzenie krowy
<i>beltum</i> - pani	<i>bēlet biṭim</i> – właścicielka domu
<i>lumnum</i> - zło	<i>lumun libbim</i> – troska serca

Wielosylabowe rzeczowniki z końcówką rodzaju żeńskiego *-t-* tworzą status constructus przez przyłączenie samogłoski pomocniczej *i*.

Status rectus	Status constructus
<i>napištum</i> - życie	<i>napišti awiḷim</i> – życie człowieka
<i>miqittum</i> - klęska	<i>miqitti ummaṇim</i> – klęska wojska

2.9. Nieregularne tworzenie status constructus.

Część jednosylabowych rdzeni z długą samogłoską przybiera formę status constructus na dwa sposoby: albo tylko przez odrzucenie końcówki, albo przez odrzucenie końcówki i dodanie samogłoski *i*.

Status rectus	I wersja s.c.	II wersja s.c.
<i>alum</i> - miasto	<i>al</i>	<i>ali</i>
<i>marum</i> - syn	<i>mar</i>	<i>mari</i>
<i>bitum</i> - dom	<i>bit</i>	<i>biti</i>
<i>bušum</i> - mienie	<i>buš</i>	<i>buši</i>
<i>šumum</i> -imię	<i>šum</i>	<i>šumi</i>

Ale np. *miḷum* „obfitość” w połączeniu z *irtum* „piers” przybiera formę *mili*, tworząc wyrażenie *mili irtim* – dosłownie „obfitość piersi” = „odwaga”.

Lekcja trzecia

3.1. Liczba mnoga imion rodzaju męskiego.

Rzeczowniki rodzaju męskiego mają w mianowniku liczby mnogiej końcówkę – u, która w przypadku rdzeni z samogłoską w wygłosie przybiera postać –û.

	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
N:	<i>šarrum</i> – król	<i>šarru</i> - królowie
N:	<i>rubûm</i> (< <i>rub<u>g</u>'um</i>) – książę	<i>rubû</i> (< <i>rub<u>g</u>'u</i>) - książęta

Przymiotniki tworzą liczbę mnogą rodzaju męskiego za pomocą końcówki – utum, która w przypadku rdzeni zakończonych samogłoską przybiera postać –ûtum.
Np. *nakrûtum* – wrodzy; wrogowie

rabûtum (<*rabiutum*) – wielcy; wielmoże

umu gamrûtum – spełnione dni

Imię *šibum* „stary” lub „starzec” tworzy liczbę mnogą zarówno jak rzeczownik: *šibu* (i znaczy wtedy „świadkowie”), jak też w sposób właściwy przymiotnikom: *šibutum* (i znaczy wówczas „najstarsi”).

3.2. Liczba mnoga imion rodzaju żeńskiego.

Końcówką rodzaju żeńskiego zarówno dla rzeczowników jak i dla przymiotników jest w mianowniku liczby mnogiej –atum.

	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
N:	<i>bussurtum</i> – wiadomość	<i>bussuratum</i> - wiadomości
N:	<i>naplastum</i> – lewy płat wątroby	<i>naplasatum</i> – lewe płaty wątroby

Dla imion, które mają samogłoskę rdzeniową *e*, zamiast *-gtum* mamy *-etum*.

	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
N:	<i>elletum</i> – czysta	<i>el<u>l</u>etum</i> - czyste
N:	<i>tertum</i> – polecenie	<i>te<u>r</u>etum</i> - polecenia

Także rzeczowniki rodzaju żeńskiego bez *-t-* tworzą liczbę mnogą przy pomocy końcówki *-gtum*.

	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
N:	<i>ekallum</i> – pałac	<i>ekall<u>g</u>tum</i> - pałace
N:	<i>eleppum</i> – statek	<i>elepp<u>g</u>tum</i> - statki

Pewne rzeczowniki, które w liczbie pojedynczej są rodzaju męskiego, w liczbie mnogiej zmieniają rodzaj na żeński, co wiąże się z przyłączeniem końcówki *-gtum*; np. *našpakum* „spichlerz” ma w liczbie mnogiej postać *našpagtum*.

Liczba mnoga od *martum* „woreczek żółciowy” ma postać *marrgtum* (*martum* pochodzi od *marrum* „gorzki”), a od *šalamtum* „trup” pochodzi *šalmgtum* (<*šalamgtum*) „trupcy”.

W przypadku rdzeni z samogłoską w wygłosie w liczbie mnogiej rodzaju żeńskiego nie ulegają „ściągnięciu” zbitki *i'a*, a zwłaszcza *i'a* (por. *rabi'gtum*).

3.3. Imiona występujące tylko w liczbie mnogiej.

Tylko w liczbie mnogiej występują słowa:

mû (< **ma'-u*) – woda

kišpu – czary

cummiragtum – życzenie

njšu – ludzie

panu – strona przednia

3.4. Deklinacja w liczbie mnogiej.

W liczbie mnogiej dopełniacz i biernik brzmią jednakowo. Końcówkom mianownika odpowiadają jednoznacznie określone końcówki dopełniacza/biernika:

N	G/A
- <u>u</u>	- <u>i</u>
- <u>utu(m)</u>	- <u>uti(m)</u>
- <u>atu(m)</u>	- <u>ati(m)</u>
- <u>etu(m)</u>	- <u>eti(m)</u>

Mimacja czyli *m* końcówek liczby mnogiej często znika.

Przykłady:

N	G/A
<i>šarr<u>u</u></i> – królowie	<i>šarri</i> - królów
<i>rub<u>û</u></i> – księżęta	<i>rubě (<rub<u>g'</u>i)</i> - książąt
<i>ekall<u>at</u>u(m)</i> – pałace	<i>ekallati(m)</i> – pałaców, pałace
<i>pan<u>u</u></i> – fronty	<i>pani</i> – frontów, fronty

3.5. Status constructus w liczbie mnogiej.

Imiona z końcówkami liczby mnogiej *-utum*, *-atum* oraz *-etum* tracą w status constructus dwie ostatnie głoski *-um*, np.

šibut alim – starsi miasta, najstarsi mieszkańcy miasta

buccurat haděm – poselstwo sprzymierzeńca

Imiona z końcówką liczby mnogiej *-u* (w G/A *-i*) będą w status constructus niezmiennione, np.

panu martim – przednia część woreczka żółciowego

ina p_{an}i abullim – w obliczach bram = przed bramami

3.6. Liczba mnoga czasowników.

Końcówkami 3 osoby liczby mnogiej są w St, Prt i Prs *-u* dla rodzaju męskiego i *-a* dla rodzaju żeńskiego. W St *-u* i *-a* dołączają się do formy 3 osoby liczby pojedynczej rodzaju męskiego, przy czym wypada samogłoska *i* stojąca po drugiej spółgłosce. W Prs i Prt końcówki wspomniane dołączają się do formy 3 osoby liczby pojedynczej bez żadnych innych zmian.

Czas	Osoba	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
Prt	3 os. r.m.	<i>imhur</i> – on otrzymał	<i>imhuru</i> – oni otrzymali
	3 os. r.ż	<i>imhur</i> – ona otrzymała	<i>imhura</i> – one otrzymały
Prs	3 os. r.m.	<i>imahhar</i> – on otrzymuje	<i>imahharu</i> – oni otrzymują
	3 os. r.ż	<i>imahhar</i> – ona otrzymuje	<i>imahhara</i> – one otrzymują
St	3 os. r.m.	<i>cabit</i> – on jest złapany	<i>cabtu</i> – oni są złapani
	3 os. r.ż	<i>cabtat</i> – ona jest złapana	<i>cabta</i> – one są złapane

cabtu i *cabta* mogą mieć też znaczenie aktywne „oni (one) są łapiący (łapiące)”, tzn. „oni (one) są tymi, co łapią”.

3.7. Przyrostki o charakterze zaimków dzierżawczych.

Zaimki dzierżawcze „mój”, „twój” itd. w języku akadyjskim wyrażane są najczęściej przez przyrostki. Najważniejszymi z nich są:

-ja (lub *-i*) – mój

-ka – twój

-ša – jej

-šu – jego

-šina – ich (o osobach rodzaju żeńskiego)

-šunu – ich (o osobach rodzaju męskiego)

3.8. Deklinacja w liczbie pojedynczej imion z przyrostkami.

W mianowniku i bierniku liczby pojedynczej rzeczownik przed przyrostkiem ma często formę status constructus, np. wyraz *nakrum* „wróg”, przybierający w status constructus postać *naker*, w mianowniku i bierniku liczby pojedynczej z przyrostkiem *-šu* brzmi *nakeršu* „jego wróg”.

Natomiast w dopełniaczu liczby pojedynczej przyrostek następuje po końcówce tego przypadku *-im*, przy czym mimacja odpada, zaś samogłoska *i* ulega wydłużeniu w wyniku przesunięcia się akcentu: *nakrim* „wroga” przechodzi w *nakrišu* „jego wroga”. Oto inne przykłady:

	Status rectus	Status constructus	Forma z zaimkiem
N:	<i>ummanum</i> - wojsko	<i>umman</i>	<i>ummanka</i> – twoje wojsko
G:	<i>ummanim</i> - wojska		<i>ummanika</i> – twojego wojska
A:	<i>ummanam</i> - wojsko		<i>ummanka</i> – twoje wojsko

	Status rectus	Status constructus	Forma z zaimkiem
N:	<i>alpum</i> - krowa	<i>alap</i>	<i>alapšunu</i> – ich krowa
G:	<i>alpim</i> - krowy		<i>alpišunu</i> – ich krowy
A:	<i>alpam</i> - krowę		<i>alapšunu</i> – ich krowę

W przypadku rdzeni kończących się podwójną spółgłoską przyłączenie zaimka w mianowniku i bierniku liczby pojedynczej wiąże się ze wstawieniem pomiędzy rdzeń a przyrostek samogłoski *-a*, np. słowo *appum* „nos” ze status constructus *appi* przybiera w N/A z zaimkiem postać np. *appašu*. Dopełniacz: *appišu*.

Inny przykład:

	Status rectus	S.c.	Forma z przyimkiem
N:	<i>muhhum</i> – wierzchnia strona	<i>muhhi</i>	<i>muhhaša</i> – jej wierzchnia strona
G:	<i>muhhim</i> – wierzchniej strony		<i>ina muhhiša</i> – na jej wierzchniej stronie
A:	<i>muhham</i> – wierzchnią stronę		<i>muhhaša</i> – jej wierzchnią stronę

3.9. Zaimek dzierżawczy *-ja* „mój”.

Przyrostek ten ma dwie różne formy w liczbie pojedynczej: po samogłosce przybiera postać *-ja*, zaś po spółgłosce jawi się jako *-j*. Po rzeczowniku w dopełniaczu występować może tylko jako *-ja*: wyraz *ummanī(m)* „wojska” po dołączeniu go ma kształt *ummanija* „mojego wojska”, tak jak *šarri(m)* „króla” przechodzi w *šarrija* „mojego króla”.

Mianownik i biernik liczby pojedynczej tych samych słów z omawianym przyrostkiem brzmi natomiast *ummanī* „moje wojsko” i *šarri* „mój król” czy „mojego króla”.

Warto może zauważyć, że transliterację *um-ma-ni* można transkrybować, a potem interpretować zarówno jako *ummanī* „wojska” (G l.p. bez mimacji), jak też jako *ummanī* „wojsk” (G l.mn.) czy *ummanī* „moje wojsko” (N/A l.p. z zaimkiem *-j*).

3.10. Zmiany spółgłosek przy stosowaniu przyrostków.

š zaimków dzierżawczych *-šu*, *-ša*, *-šunu* oraz *-šina* asymiluje się ze spółgłoskami przedniojęzykowymi *d*, *t* oraz *ṭ*, a także *s*, *c*, *z* i także *š*, przybierając postać *ss*, np.

qassu (<**qat* + *šu*) – jego ręka

išissa (<**išid* + *ša*) – jej podstawa

ressunu (<**reš* + *šunu*) – ich głowa

Jednak dopełniacz liczby pojedynczej odbywa się bez asymilacji:

qatišu – jego ręki

išdiša – jej podstawy

rešišunu – ich gowy

choć *š* zaimka wraca do starego *š*.

W przypadku słów *qassu* i *išissa* można obok normalnej pisowni *qa-as-sú* (także *qa-sú*) oraz *i-ši-is-sa* spotkać też niekiedy zapisy *qa-at-sú* i *l-ši-id-sa*. Ta pisownia nie odpowiada zapewne wymowie, lecz powinna być odczytywana jako *qassu* i *išissa*.

3.11. Zaimki dzierżawcze w liczbie mnogiej.

Do form liczby mnogiej zakończonych na *-ūtum*, *-gtum* i *-etum* zaimki dzierżawcze przyłącza się, odrzucając mimację i wydłużając samogłoski końcówek deklinacyjnych. Np.

N: *cummiratuka* – twoje życzenie

G/A: *cummiratīša* – jej życzenia, jej życzenie

Formy liczby mnogiej zakończone na *-u* (*-i* w G/A) stoją przed przyrostkami niezmienione:

errušu – jego wnętrzości

marīša – jego synów

mûša – jego płyn.

3.12. Alternatywa dla status constructus.

Stosunek zależności wyrażany przez złożenia imion typu „wojsko króla” jest w języku akadyjskim często wyrażany za pomocą status constructus (zob. 2.7.). Takie samo jednak znaczenie ma też konstrukcja polegająca na tym, że imię w dopełniaczu następuje po zaimku określającym *ša* „który”, „która” stojącym z kolei po imieniu w status rectus. Np.

ummanum ša šarrim – wojsko, które (jest) króla = wojsko króla.

Tego typu wyrażenie szczególnie akcentuje składnik *šarrim* - inaczej niż znana już nam konstrukcja *umman šarrim*.

Jest jeszcze inna konstrukcja, używana zwłaszcza w tekstach wróżbiarskich, która przekazuje podobne znaczenie: dwa imiona stoją obok siebie w takich samych przypadkach, zaś zaimek dzierżawczy dołączony do drugiego z nich określa relację zależności pomiędzy nimi:

martum appaša – dosłownie: woreczek żółciowy, jego „nos” = „nos” woreczka żółciowego

rubûm qassu – książę, jego ręka = ręka księcia

Dwa różne sposoby wyrazu mogą być połączone:

ubān šarrim ša qqtīšu – palec króla, który jego ręki = palec ręki króla

3.13. Przerwa głosowa w nagłosie.

Przerwa głosowa ' na początku słowa często nie była zapisywana specjalnym znakiem:

al-pi-im = *alpim* (właściwie 'alpim)

e-li = *eli* ('eli) – na

Niekiedy jednak przed znakiem typu samogłoska plus spółgłoska przerwa głosowa mogła być zaznaczona dodatkowym znakiem samogłoskowym *a*, *e*, *i* albo *ú*:

ú-ul = *ul* ('ul) – nie

a-al = *al* ('al) – miasto (w status constructus)

i-ir-tum = *irtum* ('irtum) – pierś

W transkrypcji przerwa głosowa często nie jest zapisywana: pisze się *alpum* czy *ul*, a nie 'alpum czy 'ul.

Znak samogłoskowy w zapisie tego rodzaju jak *ú-ul* czy *a-al* nie służył zaznaczeniu długości samogłoski (*u* w *ul* jest krótkie, zaś *a* w *al* długie niezależnie od sposobu zapisywania).

Lekcja czwarta

4.1. Formy imienne czasownika.

Imienne twory odczasownikowe, a więc bezokolicznik (1.3.), przymiotnik odczasownikowy (4.2.) i imiesłów (4.3.), mogą być deklinowane. Od przymiotnika odczasownikowego oraz imiesłowu można też tworzyć formy liczby mnogiej.

4.2. Przymiotnik odczasownikowy.

Przymiotnik odczasownikowy jest „znominalizowanym” stativusem (1.5.). Wi-
dać to na przykładach:

Stativus	Przymiotnik odczasownikowy
<i>damiq</i> – on jest dobry	<i>damqum</i> - dobry
<i>damqat</i> – ona jest dobra	<i>damiqtum</i> - dobra
<i>damq<u>u</u></i> – oni są dobrzy	<i>damq<u>u</u>tum</i> - dobrzy
<i>damq<u>a</u></i> – one są dobre	<i>damq<u>a</u>tum</i> - dobre
<i>cabit</i> – on jest złapany	<i>cabtum</i> - więziony
<i>cabtat</i> – ona jest złapana	<i>cabittum</i> - więziona
<i>cabt<u>u</u></i> – oni są złapani	<i>cabt<u>u</u>tum</i> - więzieni
<i>cabt<u>a</u></i> – one są złapane	<i>cabt<u>a</u>tum</i> - więzione

Przymiotnik odczasownikowy może też być używany jako rzeczownik jak np.

cabtum – jeniec.

4.3. Imiesłów.

W przeciwieństwie do przymiotnika odczasownikowego, mającego charakter pasywny, imiesłów ma zawsze charakter aktywny. Budowę ma następującą: po pierwszej spółgłosce rdzeniowej następuje samogłoska a, zaś po drugiej – *i*. Np.

caḅitum – chwytający; ten, który chwyta

raḳibum – jeżdżący; ten, który jeździ

Imiesłów może również występować jako rzeczownik, w tym przyjmować formę status constructus:

raḳib imerim – jeździec na ośle.

4.4. Zmiana *i* w *e*.

W sylabach kończących się na *r* i znajdujących się w wygłosie *i* przechodzi w *e*.
Np.

icher (<**ichir*) – stał się małym, zmalął

paṭer (<**paṭir*) – on jest rozdzielony

maher (<**mahir*) – on jest przyjęty

Jednakże imiesłów w tym ostatnim przypadku brzmi *maḡhirum* „przyjmujący”, gdyż przejście *i* w *e* zachodzi tylko w sylabie końcowej.

4.5. Zmiana *a* w *e*.

W przypadku niektórych czasowników, których drugą lub trzecią spółgłoską jest *r* lub *h*, *a* przechodzi często w *e*.

qerēbum (<*qarābum*) „być bliskim, niedalekim” tworzy w Prs m.in. formę *iqerrib* „zbliża się”, a w St – formy *qerub* (zob. 19.10.) i *qerbet* „jest blisko”. Podobnie jest ze słowem *ceherum* (<*caḡarum*) „być małym”, które w Prs przybiera m.in. postać *icehher* „maleje”, a w St *ceher* (4.4.) „on jest mały” i *cehret* „ona jest mała”.

W przypadku *paḡarum* „zbierać, gromadzić” oraz *maḡarum* „przyjmować” samogłoska *a* nie ulega zmianie: *ipaḡhur* „zbiera”, *paḡer* „jest zebrany”.

4.6. Verba primae alef.

Szczególne formy gramatyczne tworzą czasowniki o rdzeniu zaczynającym się od przerwy głosowej (alefu). Dzielą się one na dwie grupy: a-klasę, do której należy np.

akalum „jeść” oraz e-klasę z m.in. *erebum* „wchodzić”. Oto przykłady konstrukcji pochodzących od tego rodzaju rdzeni:

a-klasa:

Kategoria gramatyczna	Konstrukcja przykładowa	Tłumaczenie
bezokolicznik	<i>akalum</i> (a/u) (<'akalum)	jeść
3 osoba l.p. Prt	<i>ikul</i> (<i'kul)	jadł, jadła
3 osoba l.p. Prs	<i>ikkal</i> (<i'akkal)	je
imiesłów	<i>akilum</i> (<'akilum)	jedzący
3 osoba St r.m.	<i>akil</i> (<'akil)	jest jedzony, jest jedzący
3 osoba St r.ż.	<i>aklat</i>	jest jedzona, jest jedząca

e-klasa

Kategoria gramatyczna	Konstrukcja przykładowa	Tłumaczenie
bezokolicznik	<i>erebum</i> (u) (<'akalum)	wchodzić
3 osoba l.p. Prt	<i>irub</i> (<i'rub)	wszedł, weszła
3 osoba l.p. Prs	<i>irrub</i> (<i'errub)	wchodzi
imiesłów	<i>eribum</i> (<'eribum)	wchodzący
3 osoba St r.m.	<i>erib</i> (<'erib)	jest wchodzący
3 osoba St r.ż.	<i>erbet</i>	jest wchodząca

Na podstawie analizy zapisów sformułować można następujące reguły:

- wypadanie alefu kończącego sylabę powoduje wydłużenie stojącej na początku samogłoski, na co wskazuje Prt,
- stojący w nagłosie alef nie jest w bezokoliczniku, imiesłowie i stativusie zaznaczany,

- Prs ma zawsze w zapisie znak samogłoskowy *i*, a zatem zawsze pisze się:

i-ik-ka-al względnie *i-ka-al* – czytają: *ikkal*,

i-ir-ru-ub względnie *i-ru-ub* – czytają: *irrub*,

ale nigdy **ik-ka-al* czy **ir-ru-ub* (por. *a-al*, *ú-ul* – zob. 3.13.).

Rodzaj żeński St i formy liczby mnogiej są tworzone normalnie:

ikuly – oni jedli,

irrubg – one wchodzi,

erbet – ona jest wchodząca.

Pisownia *i-ka-al* i *i-ru-ub* form *ikkal* i *irrub* przypomina pisownię *i-ca-ba-at* słowa *icabat*. We wszystkich tych przypadkach nie wyraża się w piśmie podwojenia spółgłoski (0.23.).

Czasowniki a-klasy zaczynały się pierwotnie na '₁ (= ') oraz '₂ (=h) {por. np. *aklum* „jeść” z hebrajskim *'akal* albo *alakum* „iść” z hebrajskim *halak*}. Natomiast czasowniki e-klasy pierwotnie miały na początku alefy 3, 4 i 5 {por. *erbum* „wchodzić” z arabskim *garaba*}; w ich przypadku osłabienie ' jest spowodowane przejściem *a* w *e* asymilującym drugą samogłoskę bezokolicznika.

4.7. Czasownik *alakum* „iść”.

alakum jest czasownikiem nieregularnym. Jako jedyny czasownik trójspółgłoskowy przejawia wymianę samogłoskową *a/i* oraz tworzy Prt z podwojeniem drugiej spółgłoski:

Prt: *illik* – on szedł (*illiku* – oni szli)

Prs: *illak* – on idzie (*illaku* – oni idą).

4.8. Verba primae Jod.

Czasowniki, których pierwszą spółgłoską rdzeniową jest *j* - jak *ešerum* (jšr) „być prostym, właściwym” - tworzą formy gramatyczne w sposób zbliżony z e-klasą czasowników zaczynających się alefem:

Prt: *išer* – rozwijał się, był doprowadzany do stanu właściwego

Prs: *iššer* – rozwija się.

4.9. Pojęcia abstrakcyjne kończące się na *-utum*.

Końcówka *-utum*, za pomocą której tworzy się męską liczbę mnogą przymiotników, służy też do konstruowania abstrakcyjnych pojęć rzeczownikowych mających liczbę pojedynczą i będących rodzaju żeńskiego, np. *harbutum* „spustoszenie” od *harbum* „pusty, wyludniony” czy też *ašarēdutum* „stanie na pierwszym miejscu, pierwsze miejsce” od *ašarēdum* „pierwszy, ważny”.

Biernik pojęć abstrakcyjnych kończących się *-utum* łączy się z czasownikiem *alākum* „iść” w zwrotach takiego rodzaju jak np.

ašarēdutam alākum – zajmować, zająć pierwsze miejsce

harbutam alākum – stawać się pustym, pustoszeć

wacūtam alākum – odchodzić.

Ćwiczenia

šumma pa-da-nu šu-me-lam ip-šu-uq u libbi pu-uš-qi-im pa-ṭe-er – jeśli „ścieżka” po lewej stronie zwęża się i środek zwężenia jest rozdzielony,

šumma mar-tum i-ši-is-sa ce-he-er – jeśli podstawa woreczka żółciowego jest mała,

šum-ma u-ba-na-tum ši-it-ta mu-ha-ši-na qu-u-m ca-bi-it u ka-ak-ki i-mi-it-ti mar-tum i-mi-id – jeśli wierzchołki dwóch „palców” węzeł tworzą i „broń prawicy” na woreczku żółciowym się opiera,

šum-ma pa-da-nu iš-tu šu-me-lim i-mi-ti naplastim ik-šu-ud u šepum šu-me-lam er-be-et – jeśli „ścieżka” z lewej strony prawą część płatu wątroby osiąga i „stopa” na lewo wchodzi,

šum-ma mar-tum a-na li-ib-bi ekallim i-ti-iq – jeśli woreczek żółciowy do środka „pałacu” przechodzi,

ma-tum i-še-er – kraj rozwinie się,

e-bu-ur ma-tim u-ul i-še-er – plon kraju nie rozwinie się,
i-li-it-ti bu-li-im i-ce-he-er – potomstwo bydła będzie małe,
e-ri-ib ekallim zu-qi-qi-pu i-za-qa-at – wchodzącego do pałacu skorpion ugryzie,
i-na kakkim mi-qi-it-ti a-li-ik pa-ni um-ma-ni-ja – w potyczce klęska kroczącego na czele
mojego wojska,
alam ma-ru-uš-tam i-im-ma-ar – miasto nieszczęścia dozna,
a-hu-um a-na bi-it a-hi-im i-ir-ru-ub – jeden do domu drugiego wejdzie,
ne-šum i-na ta-ar-ba-ci awilim i-ik-ka-al – lew w ogrodzeniu człowieka będzie żart,
a-wi-lum ne-me-lam i-ma-ar – człowiek korzyści zazna,
aš-ša-at a-wi-lim wa-cu-tam i-la-ak – małżonka człowieka odejdzie,
e-bu-ur ma-tim na-ak-rum i-ka-al – plon kraju wróg zje,
ma-tum ha-ar-bu-tam i-la-ak – kraj stanie się pustym,
u-mu-um i-ru-up-ma ša-mu-um u-ul i-za-nu-un – dzień zachmurzy się ale deszcz nie
spadnie,
er-bu-um a-na ekallim i-ir-ru-ub – plon do pałacu wejdzie,
a-wi-lum a-ša-re-du-tam i-la-ak – człowiek najwyższą rangę zdobędzie,
i-na alim bi-it a-wi-li-im i-ša-tum i-ka-al – w mieście dom człowieka ogień pożre,
alim harranim re-eš eqli-šu i-ka-ša-ad zi-tam i-kal – podróżny cel swój osiągnie udział
otrzyma,
cerum i-na harranim a-na pa-ni um-ma-nim i-še-er – wąż w drodze do czoła wojsk po-
dejdzie,
šumma iž-bu-um ki-ma ce-ri-im bu-lum i-ce-he-er – jeśli potworek jak wąż (wygląda)
bydło będzie małe,
*šumma šu-me-el ubanim i-na iš-di-i-šu e-ek-me-et a-ša-re-ed na-ak-ri-i-ka qa-at-ka i-ka-
ša-ad* – jeśli lewa strona „palca” w jego dolnej części jest zmarniała najważniejszego z
twoich wrogów ręka twoja dosięgnie,

šumma bab ekallim ta-ri-ik-ma a-na li-bi-šu ši-ta u-ba-na-tu-ka i-ru-ba ekallam da-an-na-tum i-ca-ba-at – jeśli „brama pałacu” jest ciemna i do jej wnętrza dwa palce pasują pałac w kłopoty wpadnie,

šumma bab ekallim e-pi-iq nakrum a-bu-ul-lam i-di-il – jeśli „brama pałacu” jest zarośnięta wróg bramę zamknie.

Lekcja piąta

5.1. Klasy znaczeniowe czasowników.

Czasowniki języka akadyjskiego dzieli się wedle znaczenia na dwie grupy: czasowniki opisujące zdarzenia jak np. *cabatum* „chwycić” i czasowniki wyrażające stany jak np. *damqum* „być dobrym”.

Kategoria gramatyczna	Czasownik stanu	Czasownik czynny
bezokolicznik	<i>damqum</i> – być dobrym	<i>cabatum</i> – chwycić
3 osoba l.p. Prt	<i>idmiq</i> – był dobry	<i>icbat</i> - chwycił
3 osoba l.p. Prs	<i>idammiq</i> – jest dobry	<i>icabbat</i> - chwytą
3 osoba St r.m.	<i>damiq</i> – jest dobry	<i>cabit</i> – jest chwycony
imiesłów		<i>cabitum</i> - chwytający
przymiotnik odczas.	<i>damqum</i> - dobry	<i>cabtum</i> - chwycony

5.2. Czasowniki stanu.

Za formy podstawowe czasowników stanu można byłoby właściwie uważać przymiotniki odczasownikowe; jedno na drugie daje się bez problemu „tłumaczyć”. Bezokoliczniki można oddawać w języku polskim ze słowem „być”. Formy czasów przeszłego i teraźniejszego mają znaczenie ingresywne, tzn. wyrażają stany, które są w fazie początkowej.

qatnum „rzadki”, *qatanum* (*i*) „być rzadkim”, *iqtin* „był rozrzedzany”, *iqattin* „jest rozrzedzany”

cehrum „mały”, *cehrum* (*i*) „być małym”, *icher* „był pomniejszany”, *icehher* „jest pomniejszany”.

Samogłoską rdzenną czasowników stanu jest prawie zawsze *i*.

Imiesłówów nie można od nich utworzyć.

5.3. Czasowniki czynne.

Za formę podstawową czasowników wyrażających zdarzenia można uważać bezokolicznik, od którego tworzy się czynny imiesłów oraz bierny przymiotnik odczasownikowy, np.

epešum „robić”, *epišum* „robiący” i *epšum* „zrobiony”.

Ze względu na samogłoskę rdzenną, która zresztą występuje tylko w Prt i Prs (zob. 1.4.), wyróżnia się cztery klasy tego rodzaju czasowników: o zmiennej spółgłosce rdzennej *a/u* oraz z samogłoskami *a*, *i* oraz *u*. Czasowniki czynne, których rdzeń zawiera *a* lub *i*, są w największej swej części przechodnie, natomiast te z samogłoską *u* są nieprzechodnie i oznaczają ruch lub zdarzenie.

Bezokolicznik	Czas przeszły	Czas teraźniejszy
<i>kaš<u>a</u>dum (a/u)</i>	<i>ikšud</i>	<i>ikaššad</i>
<i>cab<u>a</u>tum (a)</i>	<i>icbat</i>	<i>icabbat</i>
<i>ed<u>e</u>lum (i)</i>	<i>īdil</i>	<i>iddil</i>
<i>er<u>e</u>bum (u)</i>	<i>īrub</i>	<i>irrub</i>
<i>er<u>e</u>pum (u)</i>	<i>īrup</i>	<i>irrup</i>

Od czasowników *u*-klasy – ogólnie biorąc – nie będą tworzone przymiotniki odczasownikowe.

5.4. Druga osoba czasów teraźniejszego i przeszłego.

Utworzenie w liczbie pojedynczej tych czasów formy 2 osoby rodzaju męskiego następuje po prostu przez zastąpienie w formie 3 osoby przedrostka *i-* przez przedrostek *ta-*. W liczbie mnogiej forma 2 osoby jest jednakowa dla obu rodzajów i jest tworzona przez przedrostek *ta-* oraz końcówkę *-a*.

Czas przeszły

Liczba	3 osoba	2 osoba
l.p. r.m.	<i>imhur</i> – otrzymał, otrzymała	<i>tamhur</i> - otrzymałeś
l.mn. r.m.	<i>imhuru</i> - otrzymali	<i>tamhura</i> – otrzymaliście
l.mn. r.ż.	<i>imhura</i> - otrzymały	- otrzymałyście
l.p. r.m.	<i>icbat</i> – chwycił, chwyciła	<i>tacbat</i> - chwyciłeś
l.mn. r.m.	<i>icbatu</i> - chwycili	<i>tacbatu</i> – chwyciliście
l.mn. r.ż.	<i>icbatu</i> - chwyciły	- chwyciłyście

Czas teraźniejszy

Liczba	3 osoba	2 osoba
l.p. r.m.	<i>imahhar</i> – otrzymuje	<i>tamahhar</i> - otrzymujesz
l.mn. r.m.	<i>imahharu</i> – oni otrzymują	<i>tamahhara</i> – otrzymujecie
l.mn. r.ż.	<i>imahhara</i> – one otrzymują	j.w.
l.p. r.m.	<i>icabbat</i> – chwyta	<i>tacabbat</i> - chwytasz
l.mn. r.m.	<i>icabbatu</i> – oni chwytają	<i>tacabbatu</i> – chwytacie
l.mn. r.ż.	<i>icabbatu</i> – one chwytają	j.w.

Czasowniki z samogłoską *e*, jak *qerebum* (zob. 4.5.), zamiast przedrostka *ta-* przyłączają w 2 osobie przedrostek *te-*:

teqerrib – zbliżasz się

O tworzeniu 2 osoby liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego jest mowa w punkcie 19.7.

5.5. Druga osoba w odmianie czasowników „primae alef”.

Specyficzne dla czasowników o rdzeniu zaczynającym się na przerwę głosową jest to, że wypadnięcie kończącego sylabę alefu wydłuża stojącą na początku samogło-

skę (zob. 4.6.). Trzeba też pamiętać, że przedrostek 2 osoby przybiera postać *ta-* dla czasowników należących do a-klasy oraz postać *te-* dla czasowników z e-klasy.

Forma	3 osoba	2 osoba
Prt I.p.	<i>ikul</i> - jadł	<i>ta^ukul</i> (< <i>ta'kul</i>) - jadłeś
Prs I.p.	<i>ikkal</i> - je	<i>ta^ukkal</i> (< <i>ta'akkal</i>) - jesz
Prt I.mn. r.m.	<i>ikulu</i> – jedli	<i>ta^uku^{la}</i> (< <i>ta'ku^{la}</i>) - jedliście
Prt I.p.	<i>irub</i> - wchodził	<i>te^urub</i> (< <i>te'rub</i>) - wchodziłeś
Prs I.p.	<i>irrub</i> - wchodzi	<i>te^urrub</i> (< <i>te'errub</i>) - wchodzisz
Prs I.mn. r.m.	<i>irrubu</i> - wchodzą	<i>te^urruba</i> (< <i>te'erruba</i>) - wchodzicie

5.6. Ventivus.

W Prs, Prt i częściowo w St można za pomocą przyrostków *-am* i *-nim* tworzyć specjalne formy, które spotyka się przede wszystkim u czasowników ruchu. W języku akadyjskim rozróżnia się, czy ruch polega na zbliżaniu się, czy na oddalaniu. W tym pierwszym przypadku wchodzi w grę stosowanie czasowników z ventivusem. Np. *illak* „idzie” może wystąpić w postaci ventivusa *illakam* „przychodzi”.

Co prawda, ventivus występuje też często w przypadku czasowników, które nie wyrażają ruchu. Różnica znaczenia pomiędzy formą normalną a tą z końcówką ventivusa często nie daje się uchwycić.

5.7. Tworzenie ventivusa w czasach przeszłym i teraźniejszym.

Do form bez przyrostkowego elementu tworzącego (3 os. I.p. i 2 os. I.p. r.m.) dołącza się końcówkę *-am*, zaś do form z takim przyrostkiem (2 i 3 os. I.mn.) – końcówkę *-nim*. Np.

iqribam – zbliżał się, zbliżała się

taqribam – zbliżałeś się

iqribunim – zbliżali się

iqribanim – zbliżały się

taqribanim – zbliżaliście się, zbliżaliście się

irrubam – przychodzi

tarrubam – przychodzisz (o podmiocie rodzaju męskiego)

tarrubanim – przychodzicie

irrubanim – one przychodzą

irrubunim – oni przychodzą

5.8. Przyrostki w bierniku.

Dopełnienie zaimkowe wyrażone być może przez przyrostek dołączający się do formy czasownika. Dla określenia prostego dopełnienia służy przyrostek w bierniku. Np. *izzibu-ši* „oni opuścili ją (ew. stracili ją)” (por. *matam izzibu* „opuścili kraj”).

Najważniejszymi przyrostkami zaimkowymi w bierniku są:

-*ka* - ciebie (r.m.)

-*šu* - jego

-*ši* - ją

-*šunuti* - ich

-*šinati* - je

š przyrostków w 3 osobie asymiluje znajdujące się w wygłosie spółgłoski syczące oraz przedniojęzykowe, tworząc z nimi zbitkę *ss* (zob. 3.10):

icabbassu (<*icabbat+šu*) – on chwyta go.

Dopełnienie rzeczownikowe może być wyrażone pleonastycznie zarazem przez rzeczownik i przyrostek zaimkowy przy czasowniku. W tych bardzo częstych w tekstach wróżbiarskich konstrukcjach przyrostek akcentuje, podkreśla dopełnienie:

ilu matam izzibuši – bogowie opuszczają kraj

5.9. Przyrostki w celowniku.

Do określania dopełnienia zależnego służą przyrostki w celowniku, które często dołączają się do czasownika w ventivusie, np.

išapparakkum (<*išappar+am+kum*) – on pisze tobie

Najważniejszymi przyrostkami są:

-*kum* - tobie (r.m.)

-*šum* - jemu

-*šim* - jej

m przyrostków ventivusa –*am* i –*nim* asymiluje się ze spółgłoskami w nagłosie przyrostków w celowniku, np.

irrubunnikkum (<*irrubu+nim+kum*) – zbliżają się ku tobie

Niekiedy *m* przyrostka może odpadać:

in-na-aš-ši-a-ku = *inaššiakku* – on będzie przynosił tobie

5.10. Zaprzeczenie.

Do negacji zdania głównego służy *ul* lub *ula* (w zapisie *ú-ul* lub *ú-la*) „nie” stojące zawsze bezpośrednio przed orzeczeniem:

šamûm ul izannum – deszcz nie pada

W zdaniu podrzędnym do negacji służy słowo *la*, które może występować między przyimkiem a rzeczownikiem:

ina la lamadīšu – w jego niedoświadczeniu.

Ćwiczenia

ajju-u-um-ma a-na mi-it-gu-ur-tim i-ša-pa-ra-ak-kum – ktoś w celu dojścia do porozumienia napisze do ciebie

bi-ši ma-at nakrim a-na ma-ti-ka i-ir-ru-ba-am – majątek kraju wroga do twego kraju przyjdzie

ajja-bu-u-ka a-na a-bu-ul-li-ka i-ru-bu-nim – wróg twój pod bramę twoją podejdzie

nakrum er-ce-et-ka i-ri-iš-ka – wróg twojej ziemi zażąda od ciebie

er-ce-et nakri-ka te-er-ri-iš – ziemi twego wroga zażadasz

a-bu-um ar-bu-tam i-la-a-ak i-lu ma-a-tam i-zi-bu-u-ši – ojciec do ucieczki się rzuci bogowie kraj swój opuszczą

ru-ba-am i-na bi-ti-šu qa-tum i-ca-ba-as-su – księcia w domu jego ręka pochwyci

tu-ru-ku-tum a-na šar-ri-im i-qe-er-ri-bu-nim – Turukutowie do króla nadejdą

mi-lum ga-ap-šum i-il-la-kam – powódź wielka nadejdzie

mi-lum i-la-ka-am ša-nu-um šum-šu za-na-an ša-me-e-em a-ka-al ša-al-la-tim – powódź nadejdzie druga interpretacja wróżby padanie deszczu spożycie łupu

u-mu-um i-ru-pa-am-ma ša-mu-um i-za-nu-un – dzień zachmurzy się i deszcz spadnie

ti-bu-um ra-bu-um um-ma-na-am i-ka-aš-ša-da-am – natarcie wielkie wojsko pokona

nakram qi-it-ru-bi-iš te-ki-im – wroga w walce wręcz weźmiesz do niewoli

a-al na-ak-ri-im i-na pi-il-ši ta-ca-ba-at – miasto wroga dzięki wyłomowi weźmiesz

a-wi-lam i-na la la-ma-di-šu ma-ru-uš-tum i-ma-aq-qu-ta-aš-šum – na człowieka z jego brakiem doświadczenia nieszczęście spadnie

er-ce-et nakri-ka ta-ta-ab-ba-al – ziemię twój wroga zabierzesz

šumma bab ekallim ir-pi-iš ajja-bu-u-ka a-na a-bu-ul-li-im i-ru-bu-ni-ik-kum – jeśli „brama pałacu” rozszerza się wrogowie twoi do bramy twojej podejną

šumma cibtum e-li cibtim ir-ka-ab e-bu-ur ma-a-at na-ak-ri-i-ka ta-ka-al – jeśli narodził się wierzchem jedzie plon kraju wroga twój spożyjesz

šum-ma na-ap-la-as-tum re-sa ip-tu-ur i-na re-eš eqlim um-ma-na-am i-lu-ša i-zi-bu-ši – jeśli wierzchołek płata wątroby rozszczepta się u celu wojsko bogowie jego opuszczą

šumma kar-šum ki-ma di-ši-im ma-tam hu-ša-hu-um da-an-nu-um i-ca-ba-as-si – jeśli żołądek jak trawa kraj głód potężny nawiedzi.

Lekcja szósta

6.1. Czasowniki mocne i słabe.

Czasowniki omawiane do tego czasu miały rdzenie składające się z trzech spółgłosek. Określa się je jako trójspółgłoskowe lub mocne. Prócz tego istnieją różne grupy czasowników dwuspółgłoskowych czyli słabych, których rdzenie składają się z dwóch spółgłosek.

6.2. Czasowniki „ultimae vocalis”.

Rdzenie dwuspółgłoskowe z długą samogłoską po drugiej ze spółgłosek, określa się jako czasowniki „ultimae vocalis” (albo też „ultimae infirmae” czy „tertia infirmae”), np.

**mlq* – być pełnym

**lqē* (*lq'*) – brać,

**bnj* – rodzić,

**šqu* – być wysokim.

Te z czasowników omawianego rodzaju, których rdzenie zakończone są na *ē*, nazywane „ultimae *ē*”, takie jak *leqûm* „brać” czy *tebûm* „podnosić”, są w istocie trójspółgłoskowe z alefem na końcu (**lq'*, **tb'*). Ponieważ jednak ich odmiana jest analogiczna do odmiany czasowników „ultimae vocalis”, obie grupy będą tu omawiane razem.

6.3. Odmiana czasowników „ultimae vocalis”.

Tworzenie form tej grupy czasowników słabych jest w dużym stopniu podobne do tworzenia form czasowników mocnych:

Prt	Prs	St
<i>imla</i> – stał się pełnym	<i>imalla</i> – staje się pełnym	<i>mali</i> – on jest pełny
<i>ilqe</i> - brał	<i>ileqqe</i> - bierze	<i>leqi</i> – on jest wzięty
<i>ibni</i> – rodził, dokonywał	<i>ibanni</i> – rodzi, tworzy	<i>bani</i> – on jest urodzony
<i>išqu</i> – stawał się wysokim	<i>išaqqu</i> – staje się wysokim	<i>šaqu</i> – on jest wysoki

W Prt przedrostek stoi przed rdzeniem. W Prs druga spółgłoska jest podwojona, a przed nią pojawia samogłoska czasu teraźniejszego *a*. W St samogłoska rdzenna ginie i jest zastępowana przez *i*, jedynie w przypadku czasowników zakończonych na u utrzymuje się *u*.

Przed lub po *h* samogłoska *a* przechodzi w *e*:

iṭehhi – zbliża się,

hepi – jest rozbity.

Samogłoska *e* pojawia się zamiast *a* w przypadku czasowników zakończonych na e (czyli na '):

itebbe – podnosi się.

We wszystkich formach samogłoska rdzenna ulega skróceniu, ale w Prt i Prf zjawia się na nowo wydłużona po przyłączeniu przyrostka lub *-ma* „i”:

ta-ra-aš-ši-i-šu = *taraššišu* – będziesz miał jego

nadijma – jest położony i...

oraz niekiedy na końcu zdania:

i-ba-aš-ši-i (obok *i-ba-aš-ši*) – on jest.

6.4. Czasowniki „ultimae vocalis” z końcówkami samogłoskowymi.

Końcówki z samogłoską w nagłosie jak przyrostki 3 osoby l.mn. *-u* i *-a* (zob. 3.6.), 3 osoby l.p. r.ż. St *-at* (zob.2.6.) oraz *ventivusa -am* (zob. 5.7.) będą się „ściągać” z samogłoską rdzeniową, jedynie zbitki *ia (ia)* oraz *ea (ea)* zachowują się, choć nie zawsze:

imlû, imlia (imlâ) – oni (one) stawały się pełnymi,

itehhû, itehhia (itehhâ) – oni (one) zbliżają się,

itebbeam – podnosi się,

maliat (malât) – ona jest pełna.

6.5. Przerwa głosowa w śródgłosie.

Przerwa głosowa między *i* a *a* lub *e* (zob. 6.4.) często nie będzie wyrażana specjalnym znakiem:

ma-li-at = maliat (właściwie: *mali'at*) – ona jest pełna.

Jednakże równie dobrze przerwa głosowa może być oznaczana tak jak na początku słowa (3.13.) czyli przez znak samogłoskowy *a*:

li-pi-a-am = lipiam (lipi'am) – tłuszcz (w bierniku),

i-te-eh-hi-a-am = itehhiam (itehhi'am) – zbliża się.

W transkrypcjach (0.15.) przerwa głosowa ' jest często nie zaznaczana i pisze się *lipiam*, a nie *lipi'am*.

6.6. Druga osoba u czasowników „ultimae vocalis”.

W 2 osobie l.p. i l.mn. przedrostek 3 osoby zastępowany jest przez *ta-*, który przybiera formę *te-* w przypadku czasowników z rdzeniem kończącym się na *e* (') oraz takich, które mają spółgłoskę *h* w rdzeniu.

6.7. Formy odczasownikowe czasowników „ultimae vocalis”.

Tworzenie tych form jest podobne jak w przypadku czasowników trójspółgłoskowych (zob. 4.1-4.3.). W imiesłowie samogłoska rdzeniowa jest zastąpiona przez *i*, a w bezokoliczniku przez *a*, ulegające przy tym „ściągnięciu”:

Im: *leqûm* (<**leqium*) – biorący

Bezok: *banûm* (<**bangum*) – rodzic.

Przymiotnik odczasownikowy tworzony jest na podstawie 3 osoby St (zob. 6.3.) przez dołączenie końcówki *-um*. Przymiotnik *rabûm* „wielki” (od *rabûm* „być wielkim”) tworzy rodzaj żeński „*rabîtum*”; rodzaj żeński przymiotnika *šaquum* „wysoki” ma natomiast postać *šaqtum*.

6.8. Samodzielne zaimki dzierżawcze.

Obok zaimków dzierżawczych mających formę przyrostków istnieją też samodzielne takie zaimki. Są one szczególnie zaakcentowane i używane zwłaszcza wówczas, gdy chodzi o wyrażenie przeciwieństw typu *mój – twój*, *twój – jego* itp. Najważniejszymi z nich są:

jûm (r.ż. *jattum*) – *mój* (moja)

kûm (*kattum*) – *twój* (twoja)

šûm (*šattum*) – *jego* (jej)

nûm (*nuttum*) – *nasz*.

Zaimki te traktowane są jak przymiotniki, bo wchodzi w ich rolę w konstrukcjach słownych i mogą być deklinowane:

mātam la kattam – *nie twój kraj* (=kraj nie należący do ciebie)

mimma la šām – *coś nie należącego do niego*.

W przypadku liczby mnogiej por. *qarradu ja’utun* „*moi bohaterzy*”.

6.9. Zaimek nieokreślony *mimma*.

Nieodmienne *mimma* „cokolwiek, wszystko (co)” w połączeniu z negacją może być stawiane przed rzeczownikiem jako apozycja (dopowiedzenie).

mimma nudunnâm – wszystko posagu = cały posag

mimma la šâm – coś, co do niego nie należy.

6.10. Konstrukcje z biernikiem.

W przypadku czasowników takich jak np. *malûm* „być pełnym” czy *lapatum* „dotykać” dopełnienie w języku akadyjskim wyrażane jest przez biernik:

martum lipiam maliat – wątroba jest pełna tłuszczu

martum damam laptat – woreczek żółciowy jest zamazany krwią.

6.11. Asymilacja głosek wargowych.

b przed *m* i niekiedy *p* przed *m* są asymilowane:

terrumma (<*terub+ma*) – idziesz i...

izimma (<*izib+ma*) – porzucił i...

takimma (<*takip+ma*) – jest zabrudzony i...

To samo zjawisko występuje też niekiedy w przypadku status constructus:

hicim matim (<*hicib matim*) – plon kraju.

Także *n* przed *m* może być asymilowane:

šakimma (normalnie *šakinma*) – jest położony i...

Ćwiczenia:

šumma iz-bu-um qi-na-as-su pe-ta-at – kiedy odbyt potworka jest otwarty

šum-ma mar-tum li-ib-ba-ša li-pi-a-am ma-li – kiedy środek woreczka żółciowego jest pełny tłuszczu

šum-ma mar-tum da-ma-am la-ap-ta-at – kiedy woreczek żółciowy zamazany jest krwią

ka-al-bu i-še-gu-u – psy będą się wściekać

e-ka-lum e-ka-lam i-re-ed-de – pałac (inny) pałac przejmie

te-es-li-it awilim ilum iš-me – modlitwę człowieka bóg usłyszał

na-ka-ar-ka i-na bi-ti-i-ka mi-im-ma la ša-a-am i-le-qe – wróg twój z domu twojego coś co nie jest jego zabierze

i-na bi-ti na-ak-ri-i-ka mi-im-ma la ka-a-am te-le-qe – z domu wroga twojego coś co nie jest twoje zabierzesz

ta-ap-pa-am ta-ra-aš-ši-i-ma na-ka-ar-ka ta-da-ak – towarzysza pozyskasz i wroga twojego zabijesz

na-ka-ar-ka ta-ap-pa-am i-ra-aš-ši-i-ma i-da-ak-ka – wróg twój towarzysza pozyska i zabije ciebie

šar-ru ha-am-me-e i-te-eb-bu-u-nim – królowie rebeliantów zbuntują się

ma-ri ši-ip-ri-im ša ma-a-tim re-eq-tim a-na šarrim i-te-eh-hi-a-am – poseł kraju dalekiego do króla przybędzie

mi-lik ma-a-tim i-ša-an-ni – rada kraju zmieni się

ka-ab-tum ki-ma be-li-šu i-ma-ac-ci – ważny jak pan jego stanie się

hi-ci-im ma-tim a-na e-kal-lim i-ru-ub – plon kraju do pałacu przyjdzie

ma-at nakrim ta-ca-ab-ba-at a-na i-še-er-ti nakrim te-ru-um-ma ni-qi-am ta-na-qi-i – kraj wroga posiadasz do świątyni wroga wstąpisz ofiarę złożysz

bu-su-ra-at lu-um-ni-im a-na bi-ti awilim i-te-hi-a – wieści zła do domu człowieka nadejdą

šarrum er-ce-tam la ša-tam u ma-tam la ša-tam qa-as-su i-ka-aš-ša-ad – ręka króla
ziemię nie jej i kraj nie jej zagarnie

la me-he-er-ka i-te-be-a-ku-um-ma i-da-ak-ka – nierówny tobie powstanie przeciw to-
bie i zabije cię

ka-ar-ra-du ja-u-tu-un u ša nakrim iš-te-ni-iš i-ma-qu-tu – bohaterowie moi i wroga ra-
zem padną

šum-ma mar-tum ma-li-at-ma mu-ša wa-ar-qu ra-du-um i-la-ak – jeśli woreczek złotcio-
wy jest pełny i jego płyn jest złoty burza przyjdzie

šum-ma mar-tum i-ši-is-sa le-ti šu-cu-um a-na ma-tim i-te-eb-be-a-am – jeśli podstawa
woreczka złotciowego jest rozdzielona wygnaniec w kraju powstanie

šumma kakki i-mi-tim i-na re-eš mar-tim ša-ki-im-ma mar-tam ir-de-e kakki qu-li-im –
jeśli „broń prawicy” na wierzchołku woreczka złotciowego jest położona i woreczek złot-
ciowy porusza się broń płaczu

šumma martum re-sa ki-ma ku-ub-ši-im šarrum la-ma-sa-am i-ra-aš-ši – jeśli wierz-
chołek woreczka złotciowego (jest) jak czapka król bóstwo opiekuńcze pozyska

šumma martum da-ma-am dan-na-am ma-li-at su-un-qum ma-tam i-ca-ba-at – jeśli
woreczek złotciowy krwi wyciekłej jest pełny bieda na kraj spadnie

šum-ma cibtum su-ma-am ca-ar-pa-at wi-li-id bu-lim i-še-er – jeśli narodził czerwoną
plamą zabarwiona jest na czerwono potomstwo bywała rozwinie się

*šumma bab ekallim ma-aš-ka-an-šu i-zi-im-ma i-na šumelim ša-ki-in ma-tam la ka-tam
nakrum i-ka-ša-ad* – jeśli „brama pałacu” miejsce swe porzuciła i na lewo jest położona
kraj nie twój wróg zdobędzie

šumma ubanam ka-ak-kum ša-ap-li-iš ra-ki-ib ka-ak-kum nu-u-um – jeśli „broń” u dołu
„palca” dosiada broń nasza

šumma ubanam ka-ak-kum e-li-iš ra-ki-ib ka-ak-ki na-ak-ri-im – jeśli „broń” u góry
„palca” dosiada broń wroga

šum-ma mar-tum mu-uh-ha-ša ta-ki-im-ma ca-ri-ip mi-qi-it-ti barim – jeśli wierzchnia
część woreczka złotciowego jest pstra i zabarwiona na czerwono klęska wróżbity

šum-ma na-ap-la-as-tum e-li-iš iš-qu i-lu ša ma-tim i-ša-aq-qu-u – jeśli płat wątroby u
góry staje się wysokim bogowie kraju staną się ważnymi

Lekcja siódma

7.1. Czasowniki „mediae vocalis”.

Tak określa się rdzenie składające się z dwóch spółgłosek i długiej samogłoski pomiędzy nimi; nazywa się je też czasownikami „mediae infirmae” lub „rdzeniami wgłębionymi”. Samogłoskami rdzeniowymi mogą być w ich przypadku *i* lub *u*, a także – choć rzadko - *a*. Są to zarówno czasowniki stanu, np. *tīabum* (**tīb*) „być dobrym, pięknym”, *miqdum* (**mīd*) „być licznym” czy *kānum* (**kūn*) „być prawdziwym, trwałym”, jak i czasowniki działania, np. *šīamum* (**šīm*) „określić, wyznaczać”, *dākum* (**dūk*) „zabić” czy *tārum* (**tūr*) „wracać”.

Odmiana tych czasowników odbiega znacznie od odmiany czasowników mocnych.

7.2. Czasy przeszły i teraźniejszy czasowników „mediae vocalis”.

W Prt przed rdzeniem stoi przedrostek:

3 osoba l.p.: *itūr* – powrócił, powróciła

2 osoba r.m. l.p.: *tatur* – powróciłeś

3 osoby l.mn.: *ituru*, *itura* – powrócili, powróciły

2 osoby l.mn.: *taturu*, *tatura* – powróciliście, powróciłyście.

Podobnie

išīm – wyznaczył, wyznaczyła

tašīm, *išīmu* itd.

W Prs jest różnica pomiędzy formami bez końcówki takimi jak 3 osoba l.p. i 2 osoba r.m. l.p., w których po samogłosce rdzeniowej stoi samogłoska czasu teraźniejszego *a*, a formami z końcówką takimi jak 3 i 2 osoba l.mn. czy ventivus, w przypadku których druga spółgłoska ulega podwojeniu:

išīam – wyznacza, ale - *išimmu*, *išimmā*

itūr (<*ituar*) – powraca, ale – *iturrām* – wraca (zbliżając się).

Samogłoska rdzeniowa przed podwojoną spółgłoską skraca się. Można też za-uważyć, że prawie zawsze zbitka ua ulega ściągnięciu w â, natomiast zbitka ja rzadko tylko przechodzi w â:

idâk (<*iduak*) – zabija, ale *iqiâp* – ufa.

Pozostałe formy tworzy się podobnie:

2 osoba r.m. l.p.: *tadâk* (<*taduak*) – zabijasz

3 osoba r.ż. l.mn.: *imiddâ* – stają się liczne.

7.3. Stativus i formy imienne czasowników „mediae vocalis”.

St zarówno czasowników „mediae i”, jak i czasowników „mediae u” zawiera samogłoskę i:

kin – jest trwały

kinat – jest trwała

kinu – są trwali

kina – są trwałe

šim – jest określony.

Niektóre czasowniki stanu tworzą St z samogłoską u:

mud – jest liczny

sum – jest czerwony

tub – jest dobry.

Przymiotniki odczasownikowe rodzaju męskiego mają formę pochodną od 3 osoby St:

kinum – prawdziwy, rodzaj żeński *kittum* – prawdziwa (jako rzeczownik: prawda)

šinum – wyznaczony, r.ż. *šimtum* (jako rzeczownik: los)

mudum, r.ż. *muttum* – wielu, wiele

sgum, r.ż. *sgmtum* – czerwony, czerwona.

W bezokoliczniku po skróconej samogłosce rdzeniowej następuje samogłoska g:

dâkum (<*dugkum*) – zabijać

šigum – wyznaczać.

7.4. Tryb łączący (subiunctivus).

Czasownik zdań zależnych przybiera formę subiunctivusa:

ikšud – zdobył, ale: *ša... ikšudu* – który zdobył.

Końcówką subiunctivusa jest *-u*; dołącza się ona jednak tylko do form czasownikowych nie posiadających jeszcze innej końcówki, takich jak 3 osoba l.p. i 2 osoba l.p. rodzaju męskiego; formy czasownikowe z końcówką, jak 3 czy 2 osoba l.mn. czy *ventivus*, nie przybierają w subiunctivusie żadnej szczególnej postaci:

iduku – zabili; (którzy) zabili,

illikam – przyszedł; (który) przyszedł.

Końcówka subiunctivusa następuje też po 3 osobie l.p. rodzaju męskiego St:

ša nakru – który jest wrogi,

ša mitu – który jest martwy.

W przypadku czasowników z samogłoską na końcu *-u* będzie ulegało ściągnięciu z samogłoską rdzeniową:

ša ikmu (<**ikmiu*) – który brał do niewoli.

Jeżeli po formie subiunktywnej następuje przyrostek, *u* wydłuża się:

ša ikšudušu – który go zdobył.

Niekiedy można spotkać pisownię subiunctivusa z samogłoską długą:

ša na-ak-ru-ú – który jest wrogi.

7.5. Zdanie względne.

Akadyjskie zdanie względne można traktować jako dopełnieniowe. Stoi ono przy rzeczowniku, którego bliższemu określeniu służy, pozostając w takim samym do niego stosunku jak *rectum* do *regens* w połączeniu dopełnieniowym. Może być łączone z rzeczownikiem za pomocą zaimka *ša*:

Kubaba ša šarrutam icbatu – Kubaba, który zawładnął królestwem.

Jednak *ša* może zabraknąć, a wtedy *regens* przybiera formę *status constructus*:

harran illaku – droga, którą będzie chodził = wyprawa, którą podejmie.

W obu przypadkach czasownik w zdaniu względnym przybiera formę subjunktywu.

Miejscowe zdanie poboczne rozpoczynające się od *ašar* „dokąd, gdzie” też jest właściwie zdaniem względnym tworzonym przy użyciu formy *status constructus*:

ašar illaku – miejsce, (do) którego idzie = dokąd idzie.

7.6. Liczba podwójna.

Obok liczby pojedynczej i mnogiej imiona i czasowniki mogą też tworzyć liczbę podwójną. Oznacza ona ilość dokładnie dwóch osób czy czynności:

qarradan šena – dwaj bohaterzy

i parzystych części ciała:

inan – oczy.

Są takie szczególne słowa, które występują tylko w liczbie podwójnej:

qablan – część środkowa

išdan – część dolna, fundament.

Liczba podwójna występować może wraz ze słowem *šena* „dwa” (r.ż. *šitta*) lub bez niego.

7.7. Liczba podwójna u imion.

W liczbie podwójnej nie rozróżnia się rodzajów męskiego i żeńskiego. Tak jak w liczbie mnogiej są tu dwa przypadki: N z końcówką *-an* i G/A z końcówką *-in*:

šepan – stopy (dwie)

šepin – stóp, stopy (dwie).

W formie status constructus, jak i po przyłączeniu przyrostka głoska *n* ginie:

in awilim – oczy człowieka

qablāša – jej środek.

Przymiotnik ma w liczbie podwójnej końcówki liczby mnogiej rodzaju żeńskiego:

šepašu warkiatum – jego tylne stopy.

U rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych na *-tum* liczba podwójna zastępowana jest przez liczbę mnogą:

marratum šitta – dwa woreczki żółciowe.

n końcówki liczby podwójnej często znika:

šepa, šepi.

7.8. Liczba podwójna u czasowników.

Formy liczby podwójnej 3 osoby są zawsze identyczne z formami 3 osoby liczby mnogiej rodzaju żeńskiego:

irrubā – one wchodzą i – obaj (oboje, oba) wchodzą

šakna – są położone i – obaj (oboje, oba) są położone.

Ćwiczenia

šumma iz-bu-um pa-ni imerim še-pa-šu ma-ah-ri-a-tum še-ep nešim še-pa-šu wa-ar-ki-a-tim še-ep imerim – jeśli potworek twarz osła (ma) jego nogi przednie stopami lwa (są) jego stopy tylnie stopami osła (są)

šumma i-na re-eš naplastim zi-hu na-di-ma u-sa-a-am – jeśli na wierzchołku płatu wątroby pęcherzyk jest położony i jest czerwony

šum-ma mar-tum mu-ša a-na še-na zi-i-zu – jeśli żółć na dwoje jest podzielona

šumma uban ha-ši qablutum a-na še-na zi-za-at-ma i-na i-mi-tim te-hi-a-at – jeśli środkowy palec płucny na dwoje jest podzielony i do prawej strony jest zbliżony

šum-ma cibtum a-na li-ib-bi-im i-tu-ur – jeśli narośl do środka się odwraca

šum-ma ma-ra-tum šitta – jeśli woreczki żółciowe dwa (są)

um-ma-ni it-ti ilim a-na da-ki-im er-še-et – moje wojsko za zgodą boga do zabijania zostało wezwane

kakki ši-im-tim ša a-wi-lim – broń przeznaczenia człowieka

be-el ma-a-tim i-ma-a-at – pan kraju umrze

šar-ru-um i-na a-li-šu li-ib-ba-šu u-la i-ti-a-ab – król w mieście jego serce jego nie będzie zadowolone [= serce króla w jego mieście nie będzie zadowolone]

šarrum ma-as-su u wa-ar-di-šu i-qi-a-ap – król krajowi swemu i sługom swoim zaufa

ekallum i-ri-aq – pałac opustoszeje

be-el sa-li-mi-ka i-ma-at-ma a-al-šu ta-la-wi – pan twojego traktatu pokojowego umrze i miasto jego otoczysz

be-lam i-na šu-ub-ti-šu kakkum i-da-ak-šu – pana w mieszkaniu jego broń zabije

ma-ku-ur a-wi-lim i-cu-um a-na ma-di i-ta-ar – majątek człowieka nieliczny powiększy się

na-ra-ma-at šar-ri-im i-mi-id-da – nałożnice króla wzrosną w liczbę

qar-ra-da-an šena i-mu-ut-ta-nim – dwaj bohaterzy umrą

šar-rum a-na še-na ma-ri-šu ma-as-su i-za-az – król na dwie części dla synów swoich kraj swój podzieli

na-ak-ru-um iš-da-a-šu da-an-na – podstawy wroga (są) mocne

iš-da nakrim ki-na-a-tim – podstawy wroga (są) pewne

i-ni a-wi-lim šar-rum i-na-as-sa-ah – oczy człowieka król wyrwie

a-mu-ut^d lu-hu-ši-im ša a-wi-lum i-na bu-ul-ti-šu mi-tu – wróżba (dla) Luluszum który (jak każdy) człowiek o czasie życia swego umrze

šar-ra-am ša it-ti-i-ka na-ak-ru-u i-na kakki ta-da-ak-ma a-al-šu na-wi-šu er-ce-es-su qa-at-ka i-ka-aš-ša-ad – króla który z tobą był w nieprzyjaźni w walce zabijesz i miasto jego obóz jego ziemię jego ręka twoja zdobędzie

a-mu-ut ša-ar-ka-al-šar-ri ša wa-ar-du-u-šu i-na ku-nu-uk-ka-ti-šu-nu i-du-ku-u-šu – wróżba (dla) Szarkalszarri którego słudzy jego ze swymi tabliczkami zabiją

a-mu-ut a-pi-ša-li-im ša^m na-ra-am-^dsin ik-šu-du-u-šu – wróżba (dla) Apiszałum które Naramsina pokonało

a-wa-at ku-ub-a-ba ša ša-ar-ru-ta-am ic-ba-tu – sprawa Kubaby który władzę królewską zagarnął

a-mu-ut šul-gi ša tap-pa-^dda-ra-ah ik-mu-u – wróżba (dla) Szulgi który Tappa-Darah wziął w niewolę

um-ma-an-ka a-šar i-la-ku zi-tam i-kal – wojsko twoje gdziekolwiek pójdzie łup spożyje

um-ma-nu harran i-la-ku u-ul i-tu-ra-am – wojska na wyprawę pójdą nie wrócą

šum-ma mar-tum qa-ab-la-ša ca-ab-ta-a šar-ra-am šu-ut-re-ši-i-šu i-du-uk-ku-šu – jeśli woreczka złotowego część środkowa jest chwycona króla dworzanie jego zabiją

šum-ma mar-tum ap-pa-as-sa u i-ši-is-sa ki-na-a-ma qa-ab-la-a-ša na-as-ha mi-il-kum sa-pi-ih – jeśli „nos” woreczka złotowego i jego podstawa są stałe i jego część środkowa jest wyrwana plan będzie zniweczony

Lekcja ósma

8.1. Augmenty rdzenne.

Dwuspółgłoskowe rdzenie z krótką samogłoską między spółgłoskami mogą się upodabniać do czasowników mocnych dzięki przyłączeniu augmentu rdzennego *n* albo *w*.

8.2. Czasowniki zaczynające się na *n*.

Za pomocą augmentu rdzennego *n* tworzone są przede wszystkim dwie grupy czasowników:

określające kierunek jak *nad \underline{a} num* „dawać”, *na \underline{t} alum* „spoglądać”, *naš \underline{u} m* „podnieść” i *nad \underline{u} m* „położyć”, a także

dźwiękonaśladowcze, tzn takie, których rdzeń naśladuje jakiś dźwięk jak *naka \underline{s} um* (**kis*) „odciąć”, *nata \underline{k} um* (**tuk*) „kapać”, *naba \underline{h} um* (**buh*) „szczekać”.

Nie ma różnicy w odmianie czasowników dwuspółgłoskowych z augmentem rdzennym *n* oraz czasowników trójspółgłoskowych zaczynających się na *n*. Do tych ostatnich należą przede wszystkim czasowniki stanu takie jak *naw \underline{g} rum* (*i*) „być błyszczącym” i *nada \underline{r} um* (*i*) „być wściekłym, złym”.

8.3. Odmiana czasowników zaczynających się na *n*.

Czasowniki te odmieniają się tak samo jak trójspółgłoskowe, tyle tylko że *n* jest asymilowane przez następną spółgłoskę:

Prs: *ina \underline{t} tal* – spogląda, ale

Prt: *it \underline{t} ul* (<**in \underline{t} ul*) – spojrzął.

8.4. Czasowniki zaczynające się na *n* z samogłoską na końcu.

Są to np. *naš \underline{u} m* (*nš \underline{i}*) „podnieść”, *nad \underline{u} m* (*nd \underline{i}*) „położyć” czy *naq \underline{u} m* (*nq \underline{i}*) „składać w ofierze”.

Tworzenie form przebiega w ich przypadku identycznie jak u czasowników *ultimae vocalis* (6.2.):

Prs: *inašši* – podnosi

Prt: *išši* (<**inši*) – podniósł.

8.5. Czasowniki zaczynające się na *w*.

Wśród tych słów ważne jest rozróżnienie na czasowniki czynne z augmentem rdzennym w jak np. *wabalum* „nieść”, *waladum* „rodzić” czy *wašabum* „siadać”

oraz na czasowniki stanu zaczynające się na spółgłoskę *w* będącą naturalnym składnikiem rdzenia jak np. *waraqum* „być zielonym, być żółtym”.

8.6. Czasy teraźniejszy i przeszły czasowników zaczynających się na *w*.

W przypadku czasowników czynnych przedrostki 2 i 3 osoby *ta-* oraz *i-* zostają zastąpione przez *tu-* i *u-*:

uššab – siada

tuššab – siadasz.

Prs zawiera samogłoskę *a*, a Prt samogłoskę *i* (por. odmianę *alakum* 4.7.), ponadto w Prs pierwsza spółgłoska rdzeniowa podwaja się, zaś w Prt przedrostek ulega wydłużeniu:

ullad – rodzi

ulid – urodziła.

Po dołączeniu końcówki forma Prt traci samogłoskę *i*:

ubil – (wy)niósł, ale

ublam – przyniósł i *ublu* – nieśli.

Czasowniki stanu, jak *waraqum* „być zielonym” tworzą Prs i Prt podobnie jak e-klasa czasowników *primae alef* (4.6.):

irriq – będzie zielony

iriq – był zielony.

Długa samogłoska i w głóskach zamkniętych skraca się, stąd *ubil*, ale *ublām*.

8.7. Formy imienne czasowników zaczynających się na *w*.

Formy imienne tworzone są jednakowo dla obu grup omawianych czasowników wedle wzorców stosowanych w przypadku czasowników trójspółgłoskowych:

Im: *wašibum* – siedzący

St: *wariq* – on jest zielony, *warqu* – oni są zieloni.

8.8. Czasowniki na *w* zakończone samogłoską.

Np. *wacûm* (*wci*) „wychodzić” i *watûm* (*wtā*) „znajdować”:

Prs: *ucci* – wychodzi, *utta* – znajduje

Prt: *uci* – wychodził

St: *waci* – jest wychodzący = zwiśa

Im: *wacûm* (<*wacium*) – wychodzący.

8.9. Status absolutus.

Liczebniki główne, imiona bogów oraz pewne inne wyrazy mają szczególną formę status absolutus. Jest ona pozbawiona końcówki dla rodzaju męskiego, zaś dla rodzaju żeńskiego przyłącza końcówkę *-at*. Formalnie status absolutus odpowiada status constructus bez zależnego dopełniacza lub formie 3 osoby St. Status absolutus może nie podlegać odmianie:

ana alim išten – w jednym mieście

^d*Šamaš* – Szamasz, bóg słońca, ale: *šamšum* – słońce

ašar išten – na jednym miejscu.

8.10. Liczebniki główne.

Najważniejsze liczebniki to:

ištēn (r.ż. *ištīat*) – jeden (jedna)

šena (*šitta*) – dwa (dwie)

šalaš (*šalašat*) – trzy

erbe (*erbet*) – cztery

hamiš (*hamšat*) – pięć

sebe (*šebet*) – siedem

ešer (*ešeret*) – dziesięć.

8.11. Konstrukcje z liczebnikami głównymi.

Liczebniki stoją najczęściej przed wyrazami przez nie określanymi, jednakże jeśli w konstrukcji chodzi o szczególne podkreślenie ilości, umieszczane są po nich. Tylko liczebniki jeden i dwa stawiane są w odpowiednim rodzaju po wyrazie określanym:

ana q̄lim ištēn – w jednym mieście

ub̄an̄atum šitta – dwa palce.

Liczebniki od 3 do 10 przybierają formę rodzaju żeńskiego przy połączeniu z rzeczownikiem rodzaju męskiego i na odwrót:

marr̄atum sebe – siedem woreczków złotyowych

erbet išuššu – cztery (są) jego szczęki.

Liczebnik jeden łączy się z formą w liczbie pojedynczej, a liczebnik dwa najczęściej z rzeczownikiem rodzaju męskiego w liczbie podwójnej i rzeczownikiem rodzaju żeńskiego w liczbie mnogiej:

qarr̄ad̄an šena – dwaj bohaterzy

ub̄an̄atum šitta – dwa palce.

Liczebniki od 3 najczęściej łączą się z liczbą mnogą.

Liczebniki mogą w pewnych połączeniach być konstruowane tak jak rzeczowniki:

šar erbettišu – po.

8.12. Liczebniki mnożne.

Są to np.

šenišu – dwa razy

šalašišu – trzy razy

erbišu – cztery razy

hamšišu – pięć razy.

Mogą się one łączyć z przyimkami *ana* lub *adi*:

ana šalašišu – trzy razy

adi hamšišu – pięć razy.

8.13. Liczebniki porządkowe.

Są to:

mahrûm (r.ż. *mahrîtum*) – pierwszy (pierwsza)

šanûm (*šanîtum*) – drugi (druga)

šalšum (*šaluštum*) – trzeci (trzecia)

rebûm (*rebutum*) – czwarty (czwarta)

hamšum (*hamuštum*) – piąty (piąta).

Postępuje się z nimi tak samo jak z przymiotnikami.

8.14. Partykuły.

Partykuła enklityczna *-ma* służy do szczególnego zaakcentowania poszczególnych słów i często jest tłumaczona przez słowo „tylko”:

šumma izbum inšu ištiatma – jeśli oko potworka jest tylko jedno.

Do łączenia zdań służy obok *-ma* „i”, „i potem”(zob. 1.9.) także *u* „i”, „ale”, „także”, „i ponad to” oraz *-ma u* „i także”, „i jednak”.

Ćwiczenia

šum-ma ma-ra-tum šalaš – jeśli (są) trzy woreczki złotciowe

šum-ma ma-ra-tum hamiš – jeśli (jest) pięć woreczków złotciowych

šumma re-eš bab ekallim a-na še-ni-šu (a-na ša-la-ši-šu) pa-tē-er – jeśli wierzchołek „bramy pałacu” dwa razy (trzy razy) jest przedzielony

šumma si-pi šu-me-el bab ekallim a-na er-bi-i-šu pa-tē-er – jeśli bok lewej strony „bramy pałacu” czterokrotnie jest przedzielony

šumma iz-bu-um er-be-et i-su-šu – jeśli potworek cztery szczęki (ma)

šumma iz-bu-um i-in-šu iš-ti-a-at-ma – jeśli oko potworka (jest) tylko jedno

šumma iz-bu-um qa-qa-as-su ka-ajja-nu-um ša-ki-in-ma u iš-tu li-ib-bi pi-šu qa-qa-as-su ša-nu-um wa-ci – jeśli głowa potworka normalnie jest położona ale z wnętrza jego ust druga jego głowa zwisa

šumma sinništum u-li-id-ma i-na u-su-uk-ki-šu ša šu-me-lim su-mu na-di – jeśli kobieta urodzi i na jego (noworodka) pośladku lewym czerwona plama się znajduje

šumma a-mu-tum ša-ar er-be-ti-ša še-pe-tim ma-li-a-at – jeśli wątroba wszędzie [dosł. ze czterech stron świata] „nóg” jest pełna

ca-ab-tum u-ci-i – jeniec ucieknie

šarram ši-bu-ut a-li-šu i-na-sa-hu-šu – króla starsi jego miasta usuną

aš-ša-at šar-ri-im zi-ka-ra-am ul-la-ad – małżonka króla chłopca urodzi

a-wi-lum ha-li-iq-ta-šu u-ta-a – człowiek utracone dobro odnajdzie

šep na-ah-ra-ri-im a-na na-ah-ra-ri tu-uc-ci – „noga” pomocy na pomoc wyruszysz

ma-a-at nakrim bi-il-tam i-na-aš-ši-a-ku – kraj wroga trybut przyniesie ci

a-mu-ut a-ku-ki ša ma-a-tum bi-il-tam iš-ši-a-šum – wróżba Akuki któremu kraj trybut przyniósł

ma-ri ši-ip-ri ma-ah-ru-u-um bu-šu-ra-at ha-de-e-em na-ši-kum – pierwszy goniec wieści radości przyniesie tobie

a-di-ra-at nakrim i-na li-ib-bi um-ma-ni na-da-a – strach wroga [=przed wrogiem] w sercu mojego wojska zakorzeni się

wa-ši-ib ma-ah-ri-i-ka a-wa-ti-ka i-za-ab-bi-il - siedzący przed tobą słowa twoje zdradzi

wa-ci a-bu-ul-li-ja na-ak-rum i-da-ak – wychodzącego z mojej bramy wróg zabije

ma-a-tum ka-lu-u-ša a-na a-li-im iš-te-en i-pa-hu-ur – kraj cały w mieście jednym się zbierze

šumma martim ši-rum appa-ša i-im-še-ma re-sa ip-lu-uš-ma u-ci a-mu-ut šar-ru-ki-in ša eq-le-tam il-li-ku-ma nu-ru-um u-ci-aš-šu-um – jeśli „nos” woreczka złotowego tkanina zakrywa ale czubek jego przebija i wystaje wróżba Szarrukina który ciemność przebył i (któremu) światło wszędzie [wyjdzie doń]

šumma re-eš martim na-we-er ma-az-za-az^dištar – jeśli wierzchołek woreczka złotowego świeci pozycja Isztar

šum-ma mar-tum i-na a-bu-ul-lim na-di-a-at ne-ku-ur-tum da-an-na-tum – jeśli woreczek złotowy w bramie jest położony wrogość potężna

šumma martim kakkam ib-ni-ma šu-me-lam iṭ-ṭu-ul ka-al pa-ni-ka te-le-eq-ge-e – jeśli woreczek złotowy „broń” tworzy i na lewo spogląda wszystko co przed tobą weźmiesz

šumma ma-ra-a-tum sebe šar kiššatim – jeśli woreczków złotowych siedem król świata

šum-ma šitta ma-ra-tum ma-ac-ra-ah-ši-na iš-te-en-ma a-mu-ut sa-li-mi-im – jeśli dwóch woreczków złotowych zaczątek (jest) tylko jeden wróżba propozycji pokoju

šum-ma i-na ce-li-im ša-al-ši-im ša šu-me-lim su-mu-um na-di e-ri-iš-ti im-me-ri-im – jeśli na żebrze trzecim lewym czerwona plama jest położona życzenie (żądanie) owcy

šumma i-na ce-li-im re-bi-im ša šu-me-lim su-mu-um na-di e-ri-iš-ti ni-qi-im – jeśli na
żebrze czwartym lewym czerwona plama jest położona żądanie ofiary

*šumma iz-bu-um ši-in-na-šu wa-ca-a šarrum u-mu-šu ga-am-ru i-na kussi-šu ša-nu-um
uš-ša-ab* – jeśli potworka dwa zęby są wystające dni króla dokonane na tronie jego inny
usiądzie

Lekcja dziewiąta

9.1. Perfekt

Perfekt to jest inny jeszcze czas – prócz Prs i Prt – w którym mają zastosowanie przedrostki. Służy do wyrażania następstwa czasów w czasie przeszłym. W zdaniach warunkowych (po *šumma* „jeśli”) jest on używany okazynie zamiast Prt, szczególnie w przypadku czasowników stanu:

šumma baḅ ekallim irtapiš – jeśli „brama pałacu” rozszerzyła się.

W zdaniu warunkowym dalszy czasownik jest oddzielony od orzeczenia w Prt lub St przez *-ma* „i” i ma często formę perfektu (jest to tzw. „consecutio temporum”):

šumma martum ishurma ubaḅnam iltawe – jeśli woreczek żółciowy obraca się i palec otacza.

9.2. Perfekt czasowników trójspółgłoskowych

Cechą charakterystyczną perfektu jest wrostek *-ta-* (dla czasowników z *e* *-te-*), który dołączany jest po pierwszej spółgłosce rdzeniowej. Samogłoska po drugiej spółgłosce jest taka sama jak w przypadku Prs:

ištakan „posadził” – od *šaḳanum* (*a/u*)

iktanuš „poddął się” - od *kanašum* (*u*)

iqterib „zbliżył się” – od *qerebum* (*i*)

Druga osoba liczby pojedynczej ma przedrostek *ta-* (*te-*): *taštakan*, *teqterib* itd., zaś w przypadku form z końcówką wypada samogłoska po drugiej spółgłosce rdzeniowej:

3 os. l.mn. *ištaknu*, *ištakna*

2 os. l.mn. *taštaknu*, *taštakna*

3 os. l.p. z ventivem *iqterbam*

W przypadku czasowników zaczynających się na ’ samogłoska przedrostka wydłuża się dzięki wypadnięciu zamykającego sylabę alefu (4.6.):

itakal (<*i'takal) „zjadł(a)”; *tatakal* „zjadłeś”

iterub (<*i'terub) „wszedł”; *teterub* „wszedłeś”

Jeśli pierwszą spółgłoską rdzeniową jest *s*, *c*, *z*, *d* lub *t* cecha perfektu *t* ulega asymilacji:

iccabat „złapał” (<*ictabat)

idduk „zabił” (<*idtuk).

9.3. Perfekt czasowników dwuspółgłoskowych

Tworzenie perfektu czasowników *ultimae vocalis* jest analogiczne jak w przypadku czasowników trójspółgłoskowych:

iktari – został skrócony

ilteqe – wziął.

Perfekt czasowników z samogłoską w środku ma samogłoskę rdzeniową (czyli taką jak w *Prt*), zaś jego cechą jest *-t-*:

ištīm – określił

iktun – został zestalony.

W przypadku czasowników na „n” *n* asymiluje się z *t*:

ittadin (<*intadin) – dał.

W przypadku czasowników na „w” perfekt tworzony jest od czasownika wtórnego, który zamiast nagłosu rdzeniowego *w* ma nagłos *t* (np. *tbl* zamiast *wbl*):

ittabal – zaniósł

ittaci – wyszedł (8.8).

Perfekt czasownika *wabulum* może być tworzony przez wstawienie *t* przed dwuspółgłoskowy rdzeń: *itbal* „przyniósł”.

9.4. Czasowniki z podwojeniem na końcu (ultimae geminatae)

Dwuspółgłoskowe rdzenie z krótką samogłoską między spółgłoskami mogą być sprowadzone do schematu czasowników trójspółgłoskowych przez podwojenie drugiej spółgłoski. Powstałe w ten sposób słowa zwane są czasownikami ultimae geminatae (albo też określane jako „mediae geminatae”). Są to czasowniki stanu jak:

dannum „być silnym”

ededum „być spiczastym”

raqqum „być cienkim, delikatnym”

oraz czasowniki działania oznaczające najczęściej czynności składające się z powtarzalnych, jednakowych zdarzeń:

harrum (i) „robić bruzdy (marszczyć)”

arrrum (u) „drzeć”

pasašum (a/u) „smarować”

malalum (a) „grabić”

zannum (u) „padać” (o deszczu).

9.5. Odmiana czasowników z podwojeniem na końcu.

Jest ona analogiczna do odmiany czasowników trójspółgłoskowych. Jedyna różnica polega na tym, że 3 osoba liczby pojedynczej statywu czasowników stanu tworzona jest przez dwuspółgłoskowy rdzeń z długą samogłoską:

dann – jest silny

edede – jest spiczasty.

Pozostałe formy statywu (z końcówkami) powstają tak samo jak w przypadku czasowników trójspółgłoskowych:

dannat – jest silna

dannag – są silni, są silne (I. podw.).

Dla porównania statyw czasowników działania ilustrują następujące przykłady:

harer, harrat – jest marszczony, jest marszczona

pašiš, paššat – jest smarowany, jest smarowana.

9.6. Czasowniki z przerwą głosową w środku (mediae alef)

Trójspółgłoskowe rdzenie z przerwą głosową jako spółgłoską środkową, np. *dâcum* (d'c) „gnębić”, *bělum* (b'l) „panować”, *rěqum* (r'q) „oddalać się”, tracą w większości form przerwę głosową i tworzą Prs i Prt tak samo jak czasowniki mediae vocale bądź to z samogłoską *a*, bądź *e*:

a-klasa

Prs: *idâc* „gnębi” (l.mn. *idaccu*)

Prt: *idâc* „gnębił” (l.mn. *idaccu*)

e-klasa

Prs: *irěq* „oddala się” (l.mn. *ireqqu*)

Prt: *ibēl* „panował” (l.mn. *ibēlu*).

Uwaga: przerwa głosowa a-klasy czasowników mediae alef cofa się do '1 lub '2, zaś w przypadku e-klasy – do '3-5.

9.7. Czasownik *elûm* „iść do góry”

Jest to czasownik jednocześnie primae alef (e-klasy) oraz ultimae vocalis ('li). Tworzy on Prs *illi* (ventivus *illiam* „idzie w górę”), Prt *ili* i Pf *iteli*. Przymiotnik odczasownikowy *elûm* „wniesiony do góry, znajdujący się u góry” używany jest w znaczeniu „górnny” jako przeciwieństwo *šaplûm* „dolny”.

9.8. Czasownik *išûm* „mieć”

Jest to ułomny czasownik na *j* i ultimae vocalis, który tworzy tylko jeden czas, formalnie Prt, ale używany jako statyw (tzw. statyw z przedrostkami, 11.9):

išû – ma

tīšû – masz

išu – mam.

Jako (nieprzechodnie) Prt i Prt służą w zastępstwie nieistniejących form od *išûm* konstrukcje powstałe na bazie czasownika *rašûm* „mieć, otrzymywać”:

irašši – otrzyma

irši – otrzymał.

9.9. Miejscownik przysłówków

Przysłówki takie jak *šaplānum* „poniżej, na dole” i *eḷenum* „powyżej, u góry” (po odrzuceniu mimacji *šaplānu*, *eḷenu*) mają końcówkę *-u(m)*, która nie jest identyczna z końcówką mianownika, lecz służy do oznaczania przypadku istniejącego w dialekcie starobabilońskim, a poza nim nie spotykanego (20.2), a mianowicie miejscownika. Końcówka *-u(m)* zachowała się również w dialektach postarobabilońskich, gdyż przysłówki łączą się jak przyimki z rzeczownikami (np. *eḷenum abullim* „powyżej bramy”) lub z zamkami dzierżawczymi (*eḷenušša* < **eḷenum+ša* „powyżej niej”) bądź też dlatego, że stawia się przed nimi przyimek *ana* (*ana šaplānum* „na dół”).

Ćwiczenia

šumma bab ekallim pa-ši-iš – jeśli „brama pałacu” jest nasmarowana

šumma ubanum i-na qa-ab-li-i-ša ha-ar-ra-at – jeśli „palec” w swym wnętrzu jest wydrążony

šum-ma mar-tum ap-pa-ša ki-ma ci-il-le-em e-ed – jeśli „nos” woreczka złotowego jak igła jest spiczasty

šum-ma mar-tum ki-ma zi-ib-ba-at hu-mu-uc-ci-ri-im da-an-na-at – jeśli woreczek złotowy jak ogon szczura jest mocny

šumma martum ubanam il-wi-ma re-sa i-na bab ekallim iš-ta-ka-an – jeśli woreczek złotowy „palec” otacza i wierzchołek jego w „bramie pałacu” układa się

šumma bab ekallim ir-ta-pi-iš – jeśli „brama pałacu” rozszerzyła się

šumma ubanum ir-ta-qi-iq – jeśli „palec” zwężył się

šum-ma na-ap-la-as-tum a-na pa-da-nim iq-te-er-ba-am – jeśli płat wątroby do „ścieżki” zbliżył się

šum-ma mar-tum it-be-e-ma mu-uh-hi u-ba-ni-im ic-ca-ba-at – jeśli woreczek żółciowy podnosi się i wierzchnią część „palca” ogarnia

šumma bab ekallim a-na ni-ri-im i-li – jeśli „brama pałacu” do „jarzma” wznosi się

šumma bab ekallim ma-aš-ka-an-šu i-zi-im-ma a-na e-le-nu-um i-te-li-a-am – jeśli „brama pałacu” miejsce swe opuściła i do góry się wzniosła

šum-ma a-mu-tum iq-ru-ur-ma pi-iṭ-ra-am ba-ba-am la i-šu ba-ab ekallim martum u u-ba-nu-um la i-ba-aš-ši – jeśli wątroba zawija się i szpary bramy nie ma „brama pałacu” woreczek żółciowy i „palec” nie istnieją

šum-ma mar-tum i-si-is-sa a-na e-le-nu-um appa-ša a-na ša-ap-la-nu-um – jeśli woreczka żółciowego podstawa do góry jego „nos” do dołu

i-na kakkim um-ma-nu-um i-ru-ur-ma kakki-ša i-ta-ba-ak – w walce wojsko zadrży i broń swą rzuci

ša ce-ri-im ša li-ib-bi a-li-im i-da-a-ac – mieszkańcy pustyni mieszkańców miasta pognąbią

a-li-ik ha-ar-ra-nim ha-ar-ra-nu-um a-na ha-ar-ra-nim i-na-di-šu u-mu-šu i-re-eq-qu – podróżny podróż dla podróży będzie rzucał dzień jego (powrotu) jest daleki

a-mu-ut^d šul-gi ša a-pa-da-ra-ah i-ne-ru – wróżba Szulgiego który Appa-Darah zabije

šum-ma mar-tum it-be-e-ma it-ta-ci ru-bu-u-um i-na da-an-na-tim uc-ci – jeśli woreczek żółciowy podnosi się i wychodzi książkę w kłopotcie odejdzie

šumma iž-bu-um ki-ma nešim a-mu-ut^m na-ra-am^d sin ša ki-ša-tam i-be-lu-u – jeśli potworek jak lew wróżba Naramsina który świat opanuje

šum-ma mar-tum ik-ta-ri na-ak-ru-um kussiam i-be-el – jeśli woreczek żółciowy skrócił się wróg tron opanuje

šum-ma mar-tum is-hu-ur-ma u-ba-na-am il-ta-we-e šar-ru-um ma-ta-am na-ka-ar-ta-am i-ca-ab-ba-at – jeśli woreczek żółciowy obraca się i „palec” otacza król kraj wrogi zagarnie

šumma hašum imittam u šumelam ca-ar-pa-at i-ša-tum i-li-a-am – jeśli płuca na prawo i na lewo zabarwione są na czerwono ogień pójdzie w górę

šumma e-le-nu-um bab ekallim ši-lum na-di ši-hi-it̄ ne-ši-im – jeśli u góry „bramy pałacu” otworek jest położony wściekłość lwa

šumma i-na bab ekallim zi-hu ca-bi-it-ma u da-a-an aš-qu-la-al ša-me-e-em – jeśli w „bramie pałacu” pęcherzyk jest utworzony i jest mocny sztormowa chmura deszczu

Lekcja dziesiąta

10.1. Tematy czasowników

Rdzeń czasownikowy można poszerzyć za pomocą przedrostków, wrostków lub przez podwojenie środkowej spółgłoski; dochodzi wtedy do modyfikacji jego znaczenia. Od w taki sposób rozszerzonych rdzeni wyprowadza się tematy, z których z kolei tworzy się cztery czasy, tryb rozkazujący (13.1) i formy imienne. Wszystkie formy, o których dotąd była mowa, należały do tematu podstawowego (Grundstamm), w skrócie G, mającego za podstawę nierozszerzony rdzeń. Obok niego są jeszcze inne główne tematy: podwojony (Doppelungstamm), w skrócie D, ze zdwojeniem środkowej spółgłoski rdzeniowej (11.1), kauzatywny Š z przedrostkiem *š(a)* przed rdzeniem i bierny N (10.2) z przedrostkiem *n(a)*.

10.2. Temat N

Cechą szczególną tego tematu jest przedrostek *n(a)*. N w przypadku czasowników działania ma znaczenie strony biernej od tematu podstawowego:

imahhac – bije (Prs G)

immahhac (<**inmahhac*) – jest bity (Prs N).

Temat N używany jest też często w znaczeniu strony zwrotnej:

immaru (Prs G) – widzą, *innamaru* (Prs N) – widzą się (wzajemnie), spotykają się

emid (St G) – jest oparty, *nenmudu* (l.mn. r.m. St N) – opierają się o siebie, dotykają się (wzajemnie)

Temat N czasowników stanu ma znaczenie ingresywne (mówiące o początku czynności):

ibašši (Prs G) – będzie istniał, *ibbašši* (Prs N) – będzie powstawał, zdążał ku istnieniu.

Są czasowniki występujące tylko w temacie N jak np. *nabutum* ('bt) „uciekać” i *naplulum* „patrzeć”.

10.3. Tworzenie Prs i Prt tematu N

Poprzedzające rdzeń *n* jest asymilowane z pierwszą spółgłoską. Przedrostkami 3 i 2 osoby są, tak jak w G, *i-* (1.4) i *ta-*, dla czasowników z e-samogłoskowością *te-* (5.4-5.5). Prs tworzony jest ze zdwojeniem środkowej spółgłoski:

iššakkan (<**inšakkan*) – jest posadzony,

taššakkan – jesteś posadzony,

iššakkanu, *iššakkana* – są posadzeni, są posadzone,

taššakkana – jesteście posadzeni.

Prt: *iššakin* – był posadzony, była posadzona.

W przypadku czasowników primae alef przerwa głosowa ' asymiluje się z *n*:

dotyczy to zarówno a-klasy:

innammar (<**in'ammār*) – jest widziany

innamer (<**in'amer*) – był widziany,

jak i e-klasy:

inneddil – jest zamknięty

innedil – był zamknięty.

Ventivus i subiunctivus tworzy się tak jak w G za pomocą przyrostków *-am*, *-nim* (5.7) i *-u* (7.4):

innasham (<**innasih+am*) – był oderwany

ša iššaknušum (<**iššakin+u+šum*) – któremu było przyłożone.

Uwaga: niektóre zdwojenia spółgłosek jak np. *dd* albo *zz* mogą w pewnych formach ulegać dysymilacji i przybierać postać typu *nd* albo *nz*. W związku z tym np. Prs N *edelum* może mieć postać zarówno *inneddil*, jak i *innendil*.

10.4. Rdzeniowe klasy samogłoskowe w temacie N

Czasowniki wykazujące apofonię (1.4) jak *maharum* (*a/u*) „przyjmować” (G *imahhar*, *imhur*) tworzą Prs N z samogłoską *a*, zaś Prt N z *i*:

immahhar – jest przyjmowany

immaher (4.4) – był przyjmowany.

Także czasowniki a-klasy jak *mahaqcum* (*a*) mają w Prs N *a*, zaś w Prt N *i*:

immahhac – jest bity

immahic – był bity.

Natomiast czasowniki i-klasy jak *paraqum* (*i*) „ryglować” (G *iparrik*, *iprik*) mają zarówno w Prs N, jak i w Prt N samogłoskę *i*:

iparrik – jest ryglowany, *ipparik* – był ryglowany.

10.5. Tworzenie perfektu w temacie N

Następuje ono inaczej niż w przypadku tematu podstawowego, gdzie wrostek –*ta*- dołączany jest po pierwszej spółgłosce rdzeniowej (9.2). W temacie N –*ta*- wchodzi pomiędzy cechę tematu *n* a rdzeń:

ittaškan (<**intaškan*) – został posadzony, ustanowiony.

W przypadku czasowników zaczynających się na ´ cecha *n* wtórnie przeniesiona jest ku rdzeniowi:

ittanmar – był widziany

ittenmid – był położony obok drugiego, zamknął się.

Perfekt N zawsze ma taką samą samogłoskę jak Prs N:

ittamhar – był przyjęty

ittaprik – był zaryglowany.

10.6. Formy imienne i statyw w temacie N

W przypadku bezokolicznika N, który jest identyczny pod względem formy z przymiotnikiem odczasownikowym, a także w przypadku statywu, przed rdzeń wstawiany jest przedrostek *na*- (u czasowników z e-samogłoskowością *ne*-), natomiast między drugą a trzecią spółgłoską znajduje się samogłoska *u*:

naškunum – (jako bezokolicznik N:) być posadzonym, (jako przymiotnik odczasownikowy N:) posadzony

naškun, naškunat (St) – jest posadzony, jest posadzona.

Od czasowników zaczynających się na ‘ formy te powstają albo normalnie przez wypadnięcie alefu i uwarunkowane tym wzdłużenie samogłoski, albo z pojawieniem się wtórnego unosowienia:

nabutum (<*na’butum) – uciekać

ale: *nanmulum* – być widzianym, spotykać się (wzajemnie).

Statyw N bardzo rzadko tworzony jest od czasowników działania, bo przecież już statyw G (1.5) ma znaczenie pasywne; tworzony jest od *nabutum* i od czasowników mających w temacie N znaczenie zwrotne:

nabut – jest zbiegły

nenmudu – są położeni obok siebie.

Przymiotnik odczasownikowy N *nanmulum* istnieje w tworze imiennym *nanmurtum* „bycie widocznym, spotkanie się”.

Imiestłów N powstaje dzięki przyłączeniu przedrostka *mu-*:

muššaknum (<*munšaknum) – istniejący jako robiony, ustanawiany

munnabtum – zbieg (uciekający).

10.7. Temat N czasowników dwuspółgłoskowych

Czasowniki ultimae vocalis tworzą Prs i Pf tak samo jak czasowniki trójspółgłoskowe z samogłoską rdzeniową w wygłosie, np.

nabšum (*bši*) – zdążać ku istnieniu, powstawać:

Prs: *ibbašši* – powstaje

Pf: *ittabši* – powstał,

neltûm (*lt’*) – być rozdzielonym:

Prs: *illette*,

naddûm (<**nandûm*) – być rzucanym:

Prs: *innaddi*, l.mn. *innaddû*, *innaddig* (6.4).

Jednak Prt zawsze tworzony jest z samogłoską *i*:

illeti – był rozdzielony

innedi – był rzucony.

W przypadku czasowników *mediae vocalis* (7.2) Prs ma postać typu

iddâk (<**induak*) – jest zabijany.

Czasowniki zaczynające się na *n* (8.3) i *w* (8.6) tworzą formy tematu N tak jak czasowniki trójspółgłoskowe:

Prs: *innaqqar* „jest niszczone”, Prt: *innaqer*

Prs: *iwwallad* „jest rodzone”, Prt: *iwwalid*.

10.8. Liczba mnoga z końcówką *-anu*

Część rzeczowników rodzaju męskiego tworzy liczbę mnogą zarówno z końcówkami *-u* i *-i* (3.1; 3.4), jak i z końcówkami *-anu* i *-ani*. Te dwie ostatnie formy zwane są „indywidualną liczbą mnogą” służącą do oznaczania takiej zbiorowości, która składa się z elementów będących poszczególnymi detalami, których indywidualny charakter należy podkreślić. Np.

šarranu – (poszczególne) królowie, ale: *šarru* – (wszelcy, jacykolwiek) królowie

alanu [mianownik] – (poszczególne, dające się wymienić) miasta, *alani* [dopełniacz/biernik] – (poszczególnych/poszczególne) miast/miasta.

Uwaga: rzeczownik *ekallum* „pałac” tworzy obok liczby mnogiej rodzaju żeńskiego z końcówką *-atum* (3.2) także liczbę mnogą rodzaju męskiego z końcówkami *-anu*, *-ani*: *ekallanu* „poszczególne pałace”, *ekallani* „poszczególnych pałaców”, „poszczególne pałace”.

Ćwiczenia

šumma mar-tum in-na-as-ha-am-ma i-na ba-ab ekallim ik-tu-un – jeśli woreczek złoty jest oderwany i w „bramie pałacu” się umocnił

šum-ma šitta na-ap-la-sa-tum ce-el-lu-ši-na ne-en-mu-du – jeśli dwóch płatów wątroby boki opierają się o siebie

ne-ku-ur-tu-um iš-ša-ak-ka-an – wrogość wybuchnie

i-ša-tum in-na-ap-pa-ah – ogień wybuchnie

bu-tu-uq-tum ib-ba-at-ta-aq – grobla będzie przzerwana

bi-it a-wi-lim i-sa-pa-ah – dom człowieka będzie zburzony

wa-ci a-bu-ul-li-ka it-ti nakrim u-la in-na-mar – wychodzący z bramy twojej z wrogiem nie spotka się

ka-ab-tum in-na-bi-it – (ktoś) ważny ucieknie

šar-ru-um i-na li-bi e-kal-li-šu i-du-ak – król we wnętrzu pałacu swego będzie zabity

al šarrim i-la-wi ic-ca-ba-at-ma in-na-qa-ar – miasto króla będzie otoczone zdobyte i zniszczone

a-mu-ut amar^dsu'en-na ša še-nu-um a-na še-pi-im iš-ša-ak-nu-šum i-na ni-ši-ik še-ni-im i-mu-tu – wróżba Amarsuenny któremu but na nogę był włożony przez ukąszenie buta umrze

ku-ru-um i-he-pe-e – miara zboża będzie podzielona na połowę

a-lu-um a-na še-na il-le-te – miasto na dwa (stronnictwa) będzie podzielone

i-na ku-uc-ci ku-uc-cum ib-ba-aš-ši i-na um-me-a-tim um-šum ib-ba-aš-ši – zimą chłód nastanie latem upał nastanie

hu-ša-hu-um ša ša-al-ma-tum in-na-an-du-u ib-ba-aš-ši-i – głód (przez) który trupy będą układane w stosy nastanie

zi-nu i-na ša-me-e iš-ša-aq-qa-lu – chmury na niebie będą zawieszane

šar-ra-nu i-na pu-uh-ri-im in-na-am-ma-ru – królowie na zgromadzeniu spotkają się ze sobą

a-la-nu-ka in-na-aq-qa-ru ti-la-nu in-na-ad-du-u – miasta twoje będą zniszczone wzgó-
rza ruin zostaną usypane

e-kal-la-ni qa-tum i-ka-ša-ad – pałace ręka zdobędzie

na-ak-ru-um a-na li-ib-bi a-li-i-ka i-te-be-a-am-ma a-la-ni-i-ka i-ki-im-ma i-ta-ba-al –
wróg w obrębie miast swoich powstanie i miastami twoimi owładnie i zagarnie (je)

šar-ru-um šar-ra-am i-na kakki i-da-ak-ma a-la-ni-šu na-wi-šu du-ra-ni-šu er-ce-es-su u
te-eh-hi-šu ka-as-su-u i-ka-aš-ša-ad – król króla w potyczce zabije i miasta jego obozy
jego umocnienia jego ziemie jego i pogranicze jego ręka jego zdobędzie

šumma iz-bu-um pa-ni barbarim ša-ki-in mu-ta-nu da-an-na-tum ib-ba-aš-šu u a-hu-um
a-na bi-it a-hi-im u-ul i-ru-ub – jeśli potworek twarz wilka ma zgony straszne nastaną i
brat do domu brata nie wejdzie

šum-ma mar-tum i-na qa-ab-li-ša ta-ar-ka-at da-mu iš-ša-ak-ka-nu – jeśli woreczek
złociowy w swej części środkowej jest ciemny morderstwa będą popełniane

šum-ma mar-tum appa-ša da-ma-am la-pi-it šukkalmahhum im-ma-ha-as – jeśli „nos”
woreczka złociowego krwią jest pokryty wielki wezyr będzie bity

šumma bab ekallim li-pi-iš-tam ma-li a-bu-ul-lum in-ne-en-di-il a-lum ma-ru-uš-tam i-
mar – jeśli „brama pałacu” tłuszczu jest pełna brama będzie zamknięta miasto nie-
szczęścia dozna

šumma ubanum a-na i-mi-tim ka-mi-a-at a-wi-lum i-na a-li-i-ka a-na ci-bi-it-tim in-na-
ad-di – jeśli „palec” na prawo jest przymocowany człowiek w mieście twoim do wię-
zienia będzie wtrącony

šumma hašum imittam u šumelam še-pa-an ša-ak-na na-an-mu-ur-tum – jeśli od płuc
na prawo i na lewo „nogi” są położone spotkanie

šumma warkat hašim it-te-en-mi-id sa-li-mu-um iš-ša-ka-an – jeśli odwrotna część płuc
połączyła się pokój będzie zawarty

Lekcja jedenasta

11.1. Temat D

Cechą charakterystyczną tego tematu (zob. 10.1) jest podwojenie drugiej spółgłoski rdzeniowej, zaś jego funkcja znaczeniowa polega na tym, że wyraża on wzmocnienie zdarzeń czy stanów oznaczanych przez temat podstawowy:

halqqu(m) – zniknąć, zmarnieć; *hulluqqu(m)* – spowodować zaginięcie, zniszczyć

kanašu(m) – poddawać się; *kunnušu(m)* – ujarzmić, uginać

tiabu(m) – być dobrym; *tubbu(m)* – robić dobrze.

Ponadto często temat D był używany w znaczeniu zbieżnym ze znaczeniem tematu G, jeśli wyrażał zdarzenia czy stany występujące w liczbie mnogiej:

martum muhhaša takip – górna część woreczka żółciowego jest brudna (l.p. stativu G), ale: *martum budaša takkupa* – obie strony woreczka żółciowego są brudne (l.pdw. stativu D);

pater – jest (raz) rozszczepiony; *puttur* – jest wielokrotnie rozszczepiony.

11.2. Czasy z przedrostkami w temacie D

Przedrostkami tematu D – w odróżnieniu od tematów G i N – są w przypadku 3 osoby liczb pojedynczej i mnogiej *u-* oraz *tu-* w przypadku 2 osoby. Rdzeniowe klasy samogłoskowe tematów G (1.4) i N (10.4) nie mają zastosowania w temacie D. Zawsze samogłoską po zdwojonej spółgłosce środkowej jest w Prs *a*, zaś w Prt i Pf *i*; natomiast po pierwszej samogłosce stoi a:

Prs:

ukannaš – ugina

tukannaš – uginasz

ukannašu, *ukannaša* – uginają,

tukannaša – uginacie

Prt:

ukanniš – ugiąć.

W Pf wrostek –t- włączany jest po pierwszej spółgłosce:

uktanniš.

W przypadku czasowników primae alef złożenia *u'a* i *u'e* redukują się do *u*:

Prs: *ussar* (<**u'assar*) – zamyka

Prt: *usser* (<**u'esser*) – zamykał

Pf: *utesser* (<**u'tesser*) – zamknął (wzdłużenie przedrostka wynika z wypadnięcia przerwy głosowej).

3 osoba Prs i Prt czasowników primae alef zapisywane są tak jak Prs G (4.6), a więc zawsze z samogłoską w nagłosie słowa: *u-us-sa-ar*, *u-us-se-er* lub *u-sa-ar* (*ussar*), *u-se-er* (*usser*).

11.3. Formy imienne i stativ tematu D

W bezokoliczniku D, który jest identyczny pod względem formy z przymiotnikiem odczasownikowym D, a także w stativie D, samogłoską po pierwszej i podwojonej drugiej spółgłosce rdzeniowej jest *u*:

bezokolicznik/przymiotnik: *kunnušum* – ugiąć; ugięty

stativ: *kunnuš*, *kunnušat* – jest ugięty, jest ugięta.

W przypadku czasowników zaczynających się na „'”:

ullucum – doprowadzać do radości (bezokolicznik D od *elēcum* – radować się),

ulluc libbim – radość serca.

Imięsłów jest tworzony za pomocą przedrostka *mu-*:

mukannišum – uginający się.

11.4. Czasowniki z samogłoską na końcu w temacie D

U czasowników *ultimae vocalis*, tak jak u czasowników trójspółgłoskowych, w temacie D ginie samogłoska rdzeniowa i zostaje zastąpiona w Prs przez *a*, zaś w Prt i Pf przez *i*:

Prs: *urabba* – robi dużym

Prt: *urabbi* – robił dużym

Pf: *urtabbi*.

Czasowniki kończące się na „e” („”) tworzą Prs z *e*: *uṭebbe* – zanurza

Prt: *uṭebbi*

Pf: *uṭtebbi* (9.2).

Końcówki zaczynające się na samogłoskę będą ściągane:

urabbû (<**urabbau*), *urabbâ* (<**urabbag*) – robią dużym, dużą.

Bezokolicznikiem jest *rubbûm* „robić dużym”; stativ: *rubbu*, *rubbât* „jest zrobiony dużym”, „jest zrobiona duża”.

11.5. Czasowniki z samogłoską w środku w temacie D

U tych czasowników podwojenie drugiej spółgłoski jest możliwe tylko wtedy, gdy mają końcówkę. Czasowniki z *u* i *i* w środku są w temacie D traktowane tak samo. Samogłoską Prs jest *a*, zaś Prt i Pf *i*:

Prs: *ukan* – robi mocnym; *ukannu*, *ukanna* – robią mocnym

Prt: *ukin*, *ukinnu*

Pf: *uktin*, *uktinnu*.

St: *kun*, *kunnat*; bezokolicznik: *kunnum*, imiesłów: *mukinum*.

11.6. Czasowniki z przerwą głosową w środku w temacie D

Czasowniki te, np. *něšum* (*n'š*) „żyć, zdrowieć” (9.6) tworzą Prs D analogicznie do czasowników *mediae vocalis*:

unqš – będzie doprowadzał do życia.

11.7. Czasowniki na „n” i na „w” oraz ultimae geminatae w temacie D

Ta grupa czasowników mocnych w temacie D upodabnia się całkiem do czasowników trójspółgłoskowych:

wašarum „być luźnym”; *wuššurum* „rozluźnić się”; Prs: *uwaššar*

alalum (i *halalu*) „powiesić”; St D: *(h)ullul* „jest obwieszony”.

11.8. Czasowniki nieregularne *izuzzum* i *itulum*

Rdzeniem *izuzzum* „stać” jest **ziz*; jest on wydłużony przez postawione z przodu *n*.

Prs (potraktowany jako stativ – zob. 11.9): *izzaz* (<**inzaz*) – stoj; *tazzaz* - stoisz

Prt: *izziz* – stawał

Pf: *ittaziz* – stanął.

Przed końcówką samogłoskową *z* jest podwojone:

izzazzu, *izzazza* – stoją

tazzizza – stawaliście

mazzaz *tazzazu* – miejsce, na którym stoisz (7.5).

Rdzeniem *itulum* „leżeć” jest **til* (z długą samogłoską w odróżnieniu od *ziz*); on też jest wydłużony przez *n*.

Prt: *ittil* – kładł się

Pf: *ittatil* – położył się.

11.9. Stativ z przedrostkami

W przypadku niektórych czasowników Prs lub Prt pełnią funkcję stativu, w związku z czym specjalna forma dla stativu nie jest tworzona, np.:

išum – mieć (9.8); *išu* – ma (formalnie Prt)

izzuzzum – stać (11.8); *izzaz* – stoi (formalnie Prs) i

kullum (rdzeń **kul*); *ukal* – trzyma (Prs D; ten czasownik występuje tylko w D).

Od **kul* prócz stativu tworzony jest tylko bezokolicznik *kullum* „trzymać” oraz imiesłów *mukilum* „trzymający” obecny w wyrażeniu *mukil reš lemuttim* „pomagająca złu” (dosł. „trzymająca głowę zła”) będącym imieniem kobiety.

11.10. Zaimek używany przydawkowo

Jako zaimki 3 osoby służą *šu* „on” oraz *ši* „ona” – w G/A *šuuti* „jego” i *šiuti* „jej”, „ją”. *Šu* jest także zaimkiem wskazującym i może być użyty zarówno podmiotowo, jak i przydawkowo; w tym ostatnim przypadku słowo *šu* tłumaczone jest jako „dany”, „wspomniany” lub „każdy”:

N: *matum ši* – wspomniany kraj

G: *matim šati* (<**šiuti*) – wspomnianego kraju

A: *matam šati* (<**šiuti*) – wspomniany kraj.

Liczba mnoga to *šunu* „oni” i *šina* „one” – przydawkowo „wspomniani”, „wspomniane”; G/A: *šunuti*, *šinuti*.

Ćwiczenia

šumma uban ha-ši qablitum i-mi-tam u šu-me-lam šu-lu-ša pu-tu-ra-at – jeśli środkowy „palec” płuca po prawej i lewej stronie na troje (części) jest rozdzielony

šumma naplastum zi-ih-hi u-lu-la-at – jeśli płat wątroby pęcherzykami jest obwieszony

šum-ma i-na i-ši-id mar-tim pi-it-ru-um ša-ki-im-ma a-na zu-um-ri-ša tu-uh-hu – jeśli na podstawie woreczka żółciowego szczelina jest położona i do jego „ciała” się zbliża

šumma kakki i-mi-tim tu-u-ur – jeśli „broń prawicy” jest odwrócona

šumma bab ekallim ka-ajja-nu-um ša-ki-in-ma ša-nu-um u-ša-pi-il-ma warkat a-mu-tim ša-ki-in – jeśli „brama pałacu” normalna jest położona (na swoim miejscu) i druga kieruje się w dół i za wątrobą jest położona

šumma bab ekallim ka-ajja-nu-um ša-ki-in-ma ša-nu-um u-ša-qi-ma e-le-nu ša-ki-in – jeśli „brama pałacu” normalna jest położona (na swoim miejscu) i druga kieruje się w górę i u góry jest położona

šum-ma mar-tum is-hu-ra-am-ma šu-me-la-am iz-za-az – jeśli woreczek żółciowy obraca się i na lewo stoi

šum-ma i-na a-mu-tim 4 na-ap-la-sa-tum iš-te-niš iz-za-az-za – jeśli na wątrobie 4 płaty razem stoją

šumma uban ha-ši qablitum ma-aš-ka-an-ša i-zi-ba-am-ma i-na mu-uh-hi uban ha-ši ša šu-me-li-im it-ta-zi-iz – jeśli „palec” płuca środkowy miejsce swoje opuścił i na górnej części palca płucnego lewego stanął

šum-ma mar-tum in-na-as-ha-am-ma u-ba-ba-am i-de-er-ma u i-na ma-ajja-li-ša it-ta-ti-il – jeśli woreczek żółciowy jest oderwany i „palec” obejmuje i w „łożu” leży

i-na ma-az-za-az ta-az-za-az-zu i-lum u-ša-lam-ka – w miejscu (na którym) stoisz bóg obdarzy zdrowiem ciebie

bi-it a-wi-li is-sa-pa-ah ša-nu šum-šu mu-ki-il re-eš le-mu-ut-tim – dom człowieka będzie zniszczony inna interpretacja Wspomagająca-zło [imię kobiety]

naker-ka ma-at-ka u-ha-al-la-aq – wróg twój kraj twój zniszczy

awilum cu-mu-ra-at u-ca-ma-ru qa-as-su i-ka-ša-ad – człowiek życzenie (o którego spełnienie) zabiega ręką swoją urzeczywistni

ma-a-ru i-na bu-ul-ti a-bi-šu-nu bi-it a-bi-šu-nu u-sa-ap-pa-hu – synowie za życia ojców swoich „dom” (=mienie) ojców swych będą rozrzucać

ma-at na-ak-ri-im tu-sa-na-aq a-ša-ar iš-te-en tu-pa-ha-ar-ši – kraj wroga zawężysz w jednym miejscu zbierzesz go

šar-rum be-el te-re-ti-šu u-ra-ab-ba – król pełnomocnika swego wywyższy

a-gu-u-um i-te-eb-be-a-am e-le-pa-tim u-ṭe-be – przyptyw spowodowany sztormem nastanie statki zatopi

ra-ki-ib i-me-ri nakram u-ta-ar – oddział jeźdźców na osłach wroga odeprze

a-lam ta-ca-ab-ba-at ša-al-la-su tu-wa-aš-ša-ar – miasto zagarniesz łup jego odprowadzisz

u-lu-uc li-bi aš-ša-at a-wi-lim zi-ka-ra-am u-la-ad – radość serca żony człowieka chłopca urodzi

šep awilim idi ilim u-ul wu-šu-ra-at – noga człowieka od strony boga (opiekuńczego) nie będzie oderwana (?)

ma-tum ši-i in-na-an-di – kraj ten jest rzucony

bi-ša-am ša ma-tim ša-a-ti ma-tum ša-ni-tum i-ta-ab-ba-al – majątek kraju wspomnianego kraj inny zabierze

šumma bab ekallim su-un-nu-uq i-na kakkim nakrum um-ma-nam u-sa-ar u-ma-am re-qa-a-am šattammu ekallam u-sa-na-qu – jeśli „brama pałacu” jest zwężona w walce wróg wojsko otoczy w przyszłości skarbnicy pałac będą kontrolowali

šumma iz-bu-um up-pu-uq a-mu-ut i-bi^d-sin ša-ah-lu-uk-tum – jeśli potworek jest obrośnięty (?) wróżba (dla) Ibbisina zniszczenie

šum-ma mar-tum li-pi-a-am ku-us-sa-a-at ku-cu-um i-ba-aš-ši – jeśli woreczek żółciowy tłuszczem jest zarośnięty chłód nastanie

šum-ma mar-tum mu-uh-ha-ša ta-ki-im-ma ca-ri-ip mi-qi-it-ti barim – jeśli woreczka żółciowego strona wierzchnia jest brudna i zabarwiona na czerwono klęska wróżbity

šum-ma mar-tum bu-da-ša tu-ku-pa-a-ma cu-ur-ru-pa mi-qi-it-ti ra-ša-ši-im – jeśli woreczka żółciowego bok jest brudny i zabarwiony na czerwono klęska „raszaszu” [nazwa jakiejś funkcji]

šumma kakki i-mi-it-tim iz-zi-iz ka-ab-tu-um ša li-ib-bi be-li-šu u-ta-ab-bu-u ib-ba-aš-ši – jeśli „broń prawicy” stoi (ktoś) ważny który serce pana swojego uczyni dobrym pojawi się

šumma iz-bu-um pa-ni nešim ša-ki-in šarrum da-an-nu-um ib-ba-aš-ši-ma ma-tam ša-ti u-na-aš – jeśli potworek twarz lwa posiada król potężny pojawi się i kraj ten ożywi

šum-ma mar-tum ši-ši-ta-am u-ka-al a-na be-el im-me-ri-im mu-ur-ca-am u-ka-al – jeśli woreczek żółciowy błonkę przytrzymuje dla właściciela ofiary chorobę wstrzyma

Lekcja dwunasta

12.1. Temat Š

Cechą charakterystyczną tematu Š (10.1) jest przedrostek rdzeniowy *š(a)-*. Nadaje on formom tworzonym za jego pomocą charakter kazuatywny, wyraża spowodowanie działań oznaczanych przez formy tematu podstawowego.

maqatu(m) – padać; *šumqutum* (bezokolicznik Š) – upuścić, doprowadzić do upadku

wacûm – wychodzić; *šucum* – wyprowadzać.

W przypadku czasowników stanu formy tematu Š, tak jak i tematu D, mają znaczenie faktytywne [odnoszące się do powodowania czegoś].

ešerum – być w porządku; *šušurum* – porządkować.

12.2. Czasy z przedrostkami w temacie Š

Przedrostki, o które tu chodzi, są takie same jak w temacie D, tzn. *u-* dla 3 osoby i *tu-* dla 2 osoby. Między przedrostek a rdzeń wchodzi *-ša-*, a w przypadku czasowników primae alef e-klasy *-še-*. Samogłoską po środkowej spółgłosce jest *a* w Prs oraz *i* w Prt oraz Pf. W perfekcie wrostek *-t-* staje po *š* przedrostka tematowego *-ša-*:

Prs:

ušamqat – upuszcza

tušamqat – upuszczasz

ušamqatu, *ušamqatā* – upuszczają

tušamqatā – upuszczacie

Prt:

ušamqit – upuszczał

Pf:

uštamqit – upuścił.

W przypadku czasowników zaczynających się na ´ przerwa głosowa w Prs ulega asymilacji upodabniając się do środkowej spółgłoski:

ušallak (<**uša'lak*) – wypuszcza

ušerreb (<**uše'reb*) – wpuścił.

W Prt i Pf wypadnięcie zamykającego sylabę alefu pociąga za sobą zastępcze wydłużenie (4.6):

ušqalik (<**uša'lik*) - wypuszczał

uštērib (<**ušte'rib*) – wpuścił.

12.3. Formy imienne i stativ w temacie Š

W formach pozbawionych przedrostków cecha tematu Š przybiera postać šu-. W bezokoliczniku, identycznym formalnie z przymiotnikiem odczasownikowym, a także w stativie po środkowej spółgłosce następuje *u*:

šumqutum – upuszczać (bezokolicznik)

upuszczony (przymiotnik odczasownikowy)

šumqut, *šumqutat* – jest upuszczony, jest upuszczona (stativ).

W przypadku czasowników na ´ (i na *j* – 4.8) mamy do czynienia z zastępczym wydłużeniem:

šušurum – porządkować; uporządkowany

šušur, *šušurat* – jest uporządkowany, jest uporządkowana.

Imięstów tworzony jest przy pomocy przedrostka *mu*-:

mušamqitum – upuszczający.

12.4. Czasowniki ultimae vocalis w temacie Š

Tworzenie tematu Š jest w przypadku tych czasowników analogiczne jak w przypadku czasowników trójspółgłoskowych. Tak jak w temacie D (11.4) samogłoska rdzeniowa zastąpiona jest w Prs przez *a*, zaś w Prt i Pf przez *i*:

Prs: *ušamla* – napełnia

Prt: *ušamli* – napełniał

Pf: *uštamli* – napełnił

Czasowniki kończące się na e (na ʹ) tworzą Prs z samogłoską *e*:

ušepte – dał otworzyć, Prt: *ušepti*, Pf: *uštepti*.

Początek końcówek samogłoskowych ulega ściągnięciu:

ušamlû (<**ušamlay*) – napełniają.

Bezokolicznikiem jest *šumlûm* „napełniać”, a stativ wygląda następująco: *šum-lu*, *šumlat* „jest napełniony”, „jest napełniona”.

Od *wacûm* „wychodzić” (8.8) jest w temacie Š tworzony Prs: *ušece* „wyprowadza”, Prt: *ušeći*, Pf: *ušteći* (12.7) i przymiotnik odczasownikowy *šucûm* „wygnaniec”.

12.5. Czasowniki mediae vocalis w temacie Š

W odróżnieniu od czasowników trójspółgłoskowych czasowniki z samogłoską w środku przyłączają jako tematowy przedrostek rdzeniowy *š-*, a nie *ša-*:

Prs: *ušmgt* – każe umrzeć

Prt: *ušmīt* – kazał umrzeć

Pf (z włączeniem *-ta-*): *uštamit* – kazał umrzeć.

W formach z końcówką samogłoskową druga spółgłoska jest podwojona jak w temacie D, a poprzedzająca ją samogłoska ulega skróceniu:

ušmattu – każą umrzeć

ušmittu – kazali umierać

bezokolicznik *šumūtum* – kazać zabijać.

12.6. Czasowniki zaczynające się na *n* w temacie Š

Tworzenie w temacie Š form czasowników na *n* jest analogiczne jak w przypadku czasowników trójspółgłoskowych, ale *n* we wszystkich konstrukcjach ulega asymilacji:

Prs: *ušaqqar* (<**ušanqar*) – każe zniszczyć

Prt: *ušaqqer* (<**ušanqer*) – kazał niszczyć

Pf: *uštaqqer* – kazał zniszczyć

bezokolicznik: *šuqqurum* – kazać niszczyć.

nadûm (*ndi*) „rzucać” tworzy formy tematu Š normalnie (12.4):

Prs: *ušadda* – każe rzucać

Prt: *ušaddi* – kazał rzucać

Pf: *uštaddi* – kazał rzucić

ša libbiša uštaddiši – który jej życie kazał jej rzucić (=spowodował przedwczesny poród).

12.7. Czasowniki na *w* w temacie Š

Czasowniki na *w* tworzą temat Š od dwuspółgłoskowego rdzenia, np. **bil* w przypadku *wabaalum*, przy czym pierwsza spółgłoska ulega podwojeniu w Prs:

Prs: *ušabbal* – każe nosić

Prt: *ušabil* – kazał nosić

Pf: *uštabil*

St: *šubul* – jest zobowiązany do noszenia.

Niektóre czasowniki na *w* są w temacie Š przeniesione do grupy czasowników zaczynających się na *j*, które z kolei tworzą formy identyczne jak czasowniki primae alef e-klasy. Tak jest np. z *wašarum* „siadać”: Prs: *ušeššeb* „każe zająć miejsce”, Prt: *ušešib*, Pf: *uštešib*. Identycznie traktowane jest *wacûm* „wychodzić” (12.4).

Od *šubulum* (bezok. Š od *wbl*) tworzy się w temacie Š formy nieregularne różniące się od form od *abaalum* „być suchym”:

St: *šqbul* – jest wysuszony

przym.: *šqbulum* – wysuszony.

Ćwiczenia

šumma i-na ma-ac-ra-ah martim zi-hu na-di-ma me-e la u-še-e-ci – jeśli na początku woreczka żółciowego pęcherzyk jest położony i żółć nie wylewa się

šumma a-na bab ekallim zi-ih-hu šu-ru-ub-ma qa-aq-qa-ar-šu a-ki-il – jeśli do „bramy pałacu” pęcherzyk wnika i wszystko przegryzł

šum-ma mar-tum šu-me-el-ša da-ma-am ša-bu-la-am pa-ši-iš – jeśli woreczka żółciowego lewa strona krwią wyschniętą jest wysmarowana

nakrum matam u-ša-am-qa-at – wróg kraj doprowadzi do upadku

ma-at nakri-ka tu-ša-am-qa-at – kraj wroga twojego doprowadzisz do upadku

nakrum u-še-re-ba-am-ma i-na lib-bi ma-ti-ka ša-la-tam u-še-ec-ce-e – wróg wtargnie i ze środka kraju twojego łup wyniesie

ša-al-la-at ta-ša-al-la-lu u-la tu-še-ce – łup zagarniesz (ale) nie wyniesiesz

um-ma-an na-ak-ri-im i-te-eb-be-am-ma ša-al-la-at be-el im-me-ri u-še-ec-ce – wojsko wroga powstanie i łup (tu: mienie) właściciela owiec wyniesie

wa-ši-ib ekallim pi-ri-iš-tam u-še-ec-ce – mieszkaniec pałacu tajemnicę zdradzi

ra-bi-a-na i-na a-li-šu u-še-cu-u-šu – naczelnika miasta z miasta jego wygnają

šumma bab ekallim šu-u-šu-ur a-na harranim šu-ul-mu-u-um – jeśli „brama pałacu” jest w porządku w drodze szczęście

šumma šena bab ekallim ša-nu-um i-na i-mi-tim ša-ki-in na-ak-rum ma-tam u-ša-da – jeśli (są) dwie „bramy pałacu” druga na prawo jest położona wróg kraj powali

šum-ma pa-da-nu-um ša-ki-in i-lum ki-bi-is a-wi-lim u-še-še-er – jeśli „ścieżka” jest położona bóg postępowanie człowieka doprowadzi do porządku

Z kodeksu Hammurabiego

šum-ma a-wi-lum i-na har-ra-nim wa-ši-ib-ma kaspam huracam abnam u bi-iš qa-ti-šu a-na a-wi-lim id-di-in-ma a-na še-bu-ul-tim u-ša-bil-šu a-wi-lum šu-u mi-im-ma ša šu-bu-lu a-šar šu-bu-lu la id-di-in-ma it-ba-al be-el še-bu-ul-tim a-wi-lam šu-a-ti i-na mi-im-ma ša šu-bu-lu-ma la id-di-nu u-ka-an-šu-ma a-wi-lum šu-u adi hamši-šu mi-im-ma ša in-na-ad-nu-šum a-na be-el še-bu-ul-tim i-na-ad-di-in – jeśli człowiek w drodze się znajduje i srebro złoto drogie kamienie i majątek ręka jego człowiekowi dała i ładunek ka-zała przewieźć człowiek ów coś co kążącego przewieźć zamiast (oddać) kążącemu przewieźć nie dał i zabrał przewodniczący starszych człowiekowi temu wszystko co kążącemu przewieźć nie oddał udowodni i człowiek ten pięciokrotnie wszystko co było zabrane przez niego właścicielowi ładunku da

šumma aš-ša-at a-wi-lim aš-šum zi-ka-ri-im ša-ni-im mu-sa uš-di-ik sinništam šu-a-ti i-na ga-ši-ši-im i-ša-ak-ka-nu-ši – jeśli małżonka człowieka z powodu mężczyzny innego męża każe zabić kobietę tą na pal wbija

šum-ma a-wi-lum marat a-wi-lim im-ha-ac-ma ša li-ib-bi-ša uš-ta-di-ši 10 šiqil kaspam a-na ša li-ib-bi-ša i-ša-qal šum-ma sinništam ši-i im-tu-ut maras-su i-du-uk-ku – jeśli człowiek córkę człowieka bił i przedwczesny poród spowodował 10 szekli srebra za płód jej zapłaci jeśli kobieta ta umrze córkę jego zabiją

Lekcja trzynasta

13.1. Tryb rozkazujący tematu podstawowego

Tryb rozkazujący G odpowiada niewydłużonemu rdzeniowi, albo preteritum bez przedrostków (1.4), co ilustruje przykład *šim* „określić”:

Prt: *išim* – określił

rdzeń: **šim*

2 osoba liczby pojedynczej rodzaju męskiego trybu rozkazującego: *šim* – określ!

2 osoba liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego ma końcówkę *-i*:

šimi – określ!

W liczbie mnogiej dla 2 osoby obu rodzajów stosowana jest końcówka *-g*:

šimg – określcie!

13.2. Tworzenie trybu rozkazującego tematu podstawowego czasowników trójspółgłoskowych

W tym przypadku między pierwszą a drugą spółgłoską rdzeniową wchodzi samogłoska pomocnicza odpowiadająca samogłosce rdzeniowej. U czasowników primae alef (4.6) przerwa głosowa wypada a samogłoska pomocnicza sprowadzana jest do *a* w przypadku a-klasy oraz do *e* w przypadku e-klasy tych czasowników.

Bezok.	Prt	Rdzeń	2 os. l.p. r.m. trybu rozkazującego G
<i>cabatum (a)</i>	<i>icbat</i>	* <i>cbat</i>	<i>cabat</i> – chwyć!
<i>kangšum (u)</i>	<i>iknuš</i>	* <i>knuš</i>	<i>kunuš</i> – ugnij się!
<i>caratum (i)</i>	<i>icrim</i>	* <i>crim</i>	<i>cirim</i> – staraj się!
<i>parasum (a/u)</i>	<i>iprus</i>	* <i>prus</i>	<i>purus</i> – rozstrzygnij!
<i>apalum (a/u)</i>	<i>ipul</i>	* <i>'pul</i>	<i>apul</i> (<* <i>'upul</i>) – uspokój!

<i>al<u>a</u>kum (a/i)</i>	<i>illik</i>	<i>*'lik</i>	<i>alik (<*'ilik) – idź!</i>
<i>er<u>e</u>bum (u)</i>	<i>irub</i>	<i>*'rub</i>	<i>erub (<*'urub) – wejdź!</i>

13.3. Tworzenie trybu rozkazującego G czasowników dwuspółgłoskowych

Czasowniki *ultimae vocalis* (6.2) tworzą tryb rozkazujący tak samo jak trójspółgłoskowe z samogłoską pomocniczą odpowiadającą samogłosce rdzeniowej. W przypadku czasowników kończących się na e (na ') będzie to samogłoska *e*.

Bezokolicznik	Prt	Rdzeń	2 os.l.p.r.m. TR
<i>qabûm</i>	<i>iqbi</i>	<i>*q<u>b</u>i</i>	<i>qibi – mów!</i>
<i>manûm</i>	<i>imnu</i>	<i>*m<u>n</u>u</i>	<i>munu – licz!</i>
<i>leqûm</i>	<i>ilqe</i>	<i>*l<u>q</u>'</i>	<i>leqe – bierz!</i>

W przypadku czasowników *mediae vocalis* (7.1) tryb rozkazujący tworzony jest przez niewydłużony rdzeń, przy czym czasowniki *mediae* alef mają w trybie rozkazującym samogłoskę a lub e.

Bezokolicznik	Prt	Rdzeń	2 os.l.p.r.m. TR
<i>š<u>a</u>mum</i>	<i>išim</i>	<i>*š<u>i</u>m</i>	<i>šim – określ!</i>
<i>zâzum</i>	<i>izuz</i>	<i>*z<u>u</u>z</i>	<i>zuz – dziel!</i>
<i>bêlum</i>	<i>ib<u>e</u>l</i>	<i>*b'<u>l</u></i>	<i>b<u>e</u>l – bierz!</i>
<i>šâmum</i>	<i>iš<u>a</u>m</i>	<i>*š<u>a</u>m</i>	<i>š<u>a</u>m – kup!</i>

U czasowników z uzupełnieniem rdzeniowym *w* (na *w* – 8.5) tryb rozkazujący tworzony jest przez niewzdłużony rdzeń. Tryb rozkazujący czasowników z rdzeniem wzdłużonym przez *n* (na *n* – 8.2) powstaje poprzez poprzedzenie rdzenia samogłoską odpowiadającą samogłosce rdzeniowej.

Bezokolicznik	Prt	Rdzeń	2 os.l.p.r.m. TR
<i>wab<u>a</u>lum (a/i)</i>	<i><u>u</u>bil</i>	<i>*bil</i>	<i>bil</i> – zanieś!
<i>nad<u>a</u>num (i)</i>	<i>iddin</i>	<i>*din</i>	<i>idin</i> – daj!
<i>nas<u>a</u>hum (u)</i>	<i>issuh</i>	<i>*suh</i>	<i>usuh</i> – usuń!

Tryb rozkazujący od *izuzzum* „stać” (11.8) – *iziz* „stań!”.

13.4. Tryb rozkazujący G z końcówkami samogłoskowymi

Po przyłączeniu końcówki *-i* lub *-a* (13.1), albo końcówki ventivu *-am* u czasowników trójspółgłoskowych i zaczynających się na *n* wypada samogłoska rdzeniowa.

cabat – chwyć!, *cabti* – chwyć!, *cabta* – chwytajcie!

šupram – przyślij!, *šupranim* – przyślijcie!

idnam – podaj!

W przypadku pozostałych grup czasowników jest następująco:

qibia – mówcie!

zuza – dzielcie!

bilam – zanieś!

13.5. Prekativ

Tryb rozkazujący jest w przypadku 3 osoby zastępowany przez prekativ (on musi, powinien, ma, niech ...). Forma ta powstaje na bazie 3 osoby Prt w ten sposób, że przedrostek *i-* zamieniany jest przez przedrostek *li-*:

icbat – chwyta, *licbat* – niech łapie, ma łapać, *licbatu*, *licbata* – niech łapią, mają łapać

ublam – zanosz (8.6), *liblam* – niech zaniesie

uballitu – zachowują przy życiu, *liballitu* – niech zachowają przy życiu.

13.6. Prohibitiv

Zakaz dla 2 osoby wyrażany jest przez *la* „nie” (5.10) i odpowiednią formę Prs:

tryb rozkazujący: *idin* – daj! prohibitiv: *la tanaddin* – nie daj *la tanaddinga* – nie dajcie!

la tazâz – nie dziel! *la tazazza* – nie dzielcie (7.2)

13.7. Liczba mnoga *abum* i *ahum*

Rzeczowniki te tworzą liczbę mnogą z podwojeniem spółgłoski rdzeniowej:

abby – ojcowie, G/A *abbi*

ahhu – bracia, G/A *ahhi*.

13.8. Trójpostaciowa deklinacja imion z przyrostkami

Większość imion podlega w połączeniu z zaimkami dzierżawczymi (3.7, 13.9) deklinacji dwupostaciowej rozróżniającej tylko dwie formy przypadków:

N i A: *ummanka* – twoje wojsko

G: *ummanika* – twojego wojska.

Liczne dwuspółgłoskowe rdzenie imienne, np. *bišum* „mienie”, *cabum* „żołnierz”, *marum* „syn”, *abum* „ojciec”, *ahum* „brat” i *kalum* „całość” deklinowane są jednak w taki sposób, że przed przyrostkami zaimkowymi stoją końcówki wszystkich trzech przypadków:

*abu*ka – twój ojciec, *abi*ka – twojego ojca, *aba*ka – twojego ojca

*ma*tum *ka*luša – cały kraj

*biša*šina – ich majątek

*ca*baka – twojego żołnierza.

13.9. Przyrostki pełniące funkcję zaimka dzierżawczego

Przyrostek 1 osoby liczby pojedynczej *-ja* „mój” (3.9) po dołączeniu do rzeczownika w liczbie mnogiej zakończonego na *-u* lub *-û* przybiera postać *-’a*:

redû’a (<*rediu* + *ja*) – moi żołnierze.

Do wcześniej poznanych zaimków dzierżawczych mających formę przyrostka (3.7) dodać należy jeszcze:

-kunu, -kina – wasz (r.m., r.ż.)

-ni – nasz

oraz przedrostek 2 osoby liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego

-ki – twój:

belkunu, belkina – wasz pan

belîni – naszych panów.

13.10. Zaimki w formie przyrostków dołączających się do czasowników

Do wcześniej poznanych przyrostków w bierniku (5.8) dochodzą:

-šunuti, -šinati – ich (l.mn.), je

-kunuti, kingti – was (r.m., r.ż.)

-ni – mnie

-niati – nas.

Również zasób znanych nam już przyrostków w celowniku (5.9) powiększyć można o:

-šunušim, -šinašim – im

-kunušim, kinašim – wam

-ni – mi

-niāšim – nam.

Wraz ze wszystkimi przyrostkami w celowniku występuje często ventiv (5.9):

iknukanniqšim (<*iknuk* + *am* + *niqšim*) – zapieczętował wam = opieczętowanym dokumentem wam przydzielił.

Spośród przyrostków w bierniku z *ventivem* łączy się tylko *-ni* „mnie”:

ulammidanni (<*ulammid* + *am* + *ni*) – zawiadamia mnie

ulammiduninni (*ulammidu* + *nim* + *ni*) – zawiadomili mnie.

13.11. Pierwsza osoba w tematach G (podstawowym) i N

Przedrostkiem 1 osoby liczby pojedynczej jest *a-*, a 1 osoby liczby mnogiej - *ni-*, przy czym w liczbie mnogiej nie ma końcówki:

icbat – chwycił, *tacbat* – chwyciłeś, *acbat* – chwyciłem, chwyciłam, *icbatu* – chwycili, *icbatu* – chwyciły, *tacbatu* – chwyciliście, chwyciłyście, *nicbat* – chwyciliśmy, chwyciłyśmy

aqabbi – mówię, *niqabbi* – mówimy, Prt: *aqbi*, Pf: *aqtabi*

ammahhac – jestem pobity, *nimmahhac* – jesteśmy pobici, pobite.

W przypadku e-klasy czasowników primae alef 1 osoba liczby pojedynczej ma postać:

Prt: *erub* – wchodziłem

Prs: *errub* – wchodzę.

erub w zapisie nie różni się od trybu rozkazującego tematu podstawowego *erub* (13.2);
obydwie formy zapisuje się jako *e-ru-ub*

Pierwsza osoba liczby mnogiej:

Prt: *nirub* – wchodziliśmy

Prs: *nirrub*

Pf: *niterub*.

Także czasowniki kończące się na *e* (na *ʾ*) tworzą 1 osobę liczby pojedynczej z *e*:

eleqqe – biorę, *elqe* – brałem, *elteqe* – wziąłem.

13.12. Pierwsza osoba w tematach D i Š oraz u czasowników zaczynających się na w

W tematach D i Š, a w przypadku czasowników na w również w Prs i Prt tematu podstawowego, przedrostkami 1 osoby są w liczbie pojedynczej *u-* (tak jak dla 3 osoby), a w liczbie mnogiej *nu-*:

ukanniš – ugiąłem się lub ugiął się

nukanniš – ugięliśmy się

ušamqat – każę padać lub każe padać

nušamqat – każemy padać

ubbal – przynoszę lub przynosi

nubbal – przynosimy

Prt: *ubil*, *nubil*, ale Pf (9.3): *attabal*, *nittabal*.

13.13. Bezokolicznik jako dopełnienie

Biernik bezokolicznika może służyć jako dopełnienie czasowników przechodnich:

mimma nudunnâm x turram niqbi – wszystko posagu x zwrócenie rozkazujemy
= rozkazujemy, by oddać x cały posag

13.14. Spójnik okolicznikowy czasu trybu łączącego *kima*

Przysłówek *kima* „jak” może być użyty również do tworzenia zdania pobocznego okolicznikowego czasu; jest wtedy tłumaczony jako „kiedy” lub „skoro tylko”. Czasownik w zdaniu z *kima* ma formę trybu łączącego (subiunctivusa):

kima unnedukki tammaru – kiedy mój list czytasz.

13.15. Uogólniony zaimek względny *mala*

Po *mala* „o ile”, „jak” „cokolwiek” stoi - jak po *ša* - czasownik w subiunctivie (7.5):

eqlum mala ina qgtišunu ibaššu – pole, o ile w rękach ich się znajduje.

13.16. Starobabiloński formularz listu

List rozpoczyna się od nazwania adresata. Forma *ana NN qibīma* „do NN mówię” skierowana jest do kogoś umiejącego czytać, który odczytuje list właściwemu adresatowi. Następuje po tym wskazanie nadawcy: *umma NN-ma* „w ten sposób mówi NN”. W listach do przełożonego lub równego pozycją znajduje się formułka błogosławieństwa, której brakuje w korespondencji skierowanej do podwładnego; najczęściej brzmi ona następująco: *šamaš liballitka* „Szamasz niech cię zachowa w zdrowiu”. Cytaty z wypowiedzi osoby trzeciej są szczególnie zaakcentowane np. przez zwrot *kīam NN ulammidanni* „tak powiadamia mnie NN”; zwrot taki znajduje się nie tylko przed, ale i po cytacie.

Ćwiczenia

šumma bab ekallim ta-ri-ik-ma u ši-it-ta u-ba-na-ti-ja a-na libbim ub-ba-al – jeśli „brama pałacu” jest ciemna i dwa palce moje do środka zmieszczę

ša-al-la-at a-ša-al-la-lu^d adad i-ra-ah-hi-ic – łup zdobędę Adad pobije (wroga)

a-hu-um a-ha-šu i-da-ak – brat brata swego zabije

a-pi-il šar-ri-im a-ba-šu i-da-ak-ma kussi abi i-be-el – syn króla ojca swego zabije i tron ojca opanuje

te-eš-mu-um ca-ba-a-ka ša a-na ke-er-ri-im ta-ṭa-ra-du it-ti nakrim in-na-am-ma-ar – wysłuchanie oddział twój który na wyprawę wyślesz z wrogiem spotka się

ni-šu bi-ša-ši-na a-na ma-hi-ri-im u-še-ce-a – ludzie mienie swoje za cenę rynkową oddadzą

re-du-a a-na ekallim i-ir-ru-bu – żołnierze moi do pałacu wejdą

Starobabilońskie listy

a-na ^dšamaš-ha-ze-er *qi-bi-ma umma ha-am-mu-ra-pi-ma* ^mi-li-i-qi-ša-am *narum rak-bum ki-a-am u-lam-mi-da-an-ni um-ma šu-u-ma* ^{md}sin-iriš *u ap-lum ah-hi a-bi-ja eqli ib-ta-aq-ru-ni-in-ni ki-a-am u-lam-mi-da-an-ni wa-ar-ka-tam pu-ru-us-ma eqlam ma-la i-na qa-ti-šu-nu i-ba-aš-šu-u mi-it-ha-ri-iš zu-us-su-nu-ši-im* – do Szamaszhazer mówię w ten sposób (mówi) Hammurabi Iliqiszam śpiewak pośaniec w ten sposób powiadamia mnie tak mówi on Sinirisz i Aplum bracia ojca mojego pół odmówili mi tak powiadamia mnie sprawę zbadaj i pole o ile w rękach ich znajduje się po równo podziel im

a-na ^dšamaš-ha-ze-er ^{md}sin-mu-ša-lim *u tap-pe-šu-nu qi-bi-ma um-ma ha-am-mu-ra-pi-ma* ^{lu}e-di-ku^{MEŠ} *ki-a-am u-lam-mi-du-ni-in-ni um-ma šu-nu-ma i-na eqlim ša be-el-ni ik-nu-ka-an-ni-a-ši-im 6 bur qa-qa-ad eqli-ni* ^dšamaš-ha-ze-er *u tap-pu-šu i-ki-mu-ni-a-ti-ma pu-ha-am a-šar-ša-ni eqlam u-ka-al-lu-ni-a-ši-im ki-a-am u-lam-mi-du-ni-in-ni a-na mi-nim qa-qa-ad eqli-šu-nu te-el-qe-a-ma a-šar-ša-ni eqlam ta-ad-di-na-šu-nu-ši-im ka-ni-kam ša ak-nu-ku-šu-nu-ši-im am-ra-ma a-na pi-i ka-ni-ki-im-ma šu-a-ti eqlam id-na-šu-nu-ši-im eqlam a-šar-ša-ni la ta-na-ad-di-na-šu-nu-ti* – do Szmaszhazer Sinmuszalim i towarzyszy ich mówię w ten sposób (mówi) Hammurabi koszykarze w ten sposób zawiadamiają mnie tak mówią oni z pola które pan nasz nadał dokumentem nam 6 bur łącznie pola naszego Szamaszhazer i towarzysze jego zabrali nam i odszkodowanie (jakim jest) gdzie indziej (położone) pole wstrzymują nam w ten sposób powiadamiają mnie dlaczego łączną ilość pola ich wzięliście i gdzie indziej pole daliście im dokument który opieczętowałem im sprawdziłem i według brzmienia dokumentu tego właśnie pole dajcie im pola gdzie indziej nie dawajcie im

a-na ^dšamaš-ha-zer *qi-bi-ma um-ma awil-^dninurta-ma* ^dšamaš *li-ba-al-li-it-ka aš-šum eqil* ^{md}šum-ma-ilum *ša* ^mra-bi-^dsataran *ca-ab-tu eqlam a-na kaspim i-ša-am ki-ma un-ne-du-uk-ki ta-am-ma-ru eqlam ša-a-ti a-na ra-bi-^dsataran-ma i-di-in a-li-ik i-na-an-na aš-pu-ra-ak-ku ci-ri-im-ma a-pu-ul-šu* – do Szmaszhazer mówię w ten sposób (mówi) Awilninurta Szamasz niech zachowa w zdrowiu ciebie w sprawie pola Szummailum które Rabisataran wziął pole za pieniądze kupił kiedy list mój przeczytasz pole owo Rabisataranowi daj idź teraz napisałem do ciebie trud zadaj sobie i zadowol go

a-na mu-ha-ad-du-um qi-bi-ma umma dajjanu babili-ma ^dšamaš *u* ^dmarduk *li-ba-al-li-tu-ku-nu-ti aš-šum di-nim ša* ^mil-šu-i-bi-šu *mar warad-^dsin u* ^mma-at-ta-tum *a-wa-ti-šu-nu ni-mu-ur di-nam ki-ma si-im-da-at be-li-ni nu-ša-hi-is-su-nu-ti-ma mi-im-ma nu-du-un-na-a-am ša* ^mma-at-ta-tum *a-na ma-ar-ti-ša id-di-nu-ma a-na bit il-šu-i-bi-šu u-še-ri-*

bu-ši a-na ma-at-ta-tum tu-ur-ra-am ni-iq-bi redam it-ti-ša ni-it-tar-dam mi-im-ma ba-al-ta-am ša i-na-an-na in-na-at-ta-lu a-na ma-at-ta-tum li-id-di-nu – do Muhaddum mówią w ten sposób (mówią) sędziowie Babilonu Szamasz i Marduk niechaj zachowają w zdrowiu was co do procesu Ilszuibbiszu syna Waradsina i Mattatum słowa ich zbada- liśmy proces zgodnie z decyzją pana naszego wszczęliśmy im i całość posagu który Mat- tatum córce swojej dała i do domu Ilszuibbiszu kazała zanieść Mattatum zwrócić naka- zaliśmy żołnierza z nią posłaliśmy wszystko (co) nieuszkodzone co teraz jest widoczne Mattatum mają oddać (=co znajdują, córka musi oddać)

Lekcja czternasta

14.1. Wrostek *-ta-* modyfikujący temat

Wrostek ten odróżnić należy od *-ta-* służącego do tworzenia perfektu. Obok tematów głównych G, D i Š są tematy przezeń wzdłużone i oznaczane jako Gt, Dt i Št. Te dodatkowe tematy, tak jak tematy główne, tworzą wszystkie czasy, formy imienne oraz tryb rozkazujący.

14.2. Temat Gt

Jest on używany najczęściej w znaczeniu zwrotnym:

mahagcum – bić, *mithucum* (bezokolicznik Gt) – walczyć pomiędzy sobą

akaglum – jeść, *atkulum* – gryźć się pomiędzy sobą

cabgatum – chwytać, *ticubum* (14.8) - dotykać się nawzajem

ittul – spogląda, *ittatlu* – spoglądają wzajem na siebie.

W przypadku niektórych czasowników temat Gt jest nośnikiem znaczenia typu „coś przez dłuższy czas robić”; dotyczy to przede wszystkim czasowników oznaczających chodzenie:

alagum – iść, *atlukum* – iść bez przerwy, wlec się bez końca

ucci – wychodzi, *ittacci* (14.6) – przenosi się

irrub – wchodzi, *itterrub* – wchodzi na zawsze.

14.3. Tworzenie tematu Gt czasowników trójspółgłoskowych

Wrostek *-ta-*, przybierający w przypadku czasowników z e-samogłoskowością postać *-te-*, wchodzi między pierwszą a drugą spółgłoskę i dla form bez przedrostków skraca się do *-t-*. Czasy z przedrostkami powstają przy użyciu przedrostków tematu podstawowego: *i-*, *ta-*, *a-*, *ni-* i mają po drugiej spółgłosce samogłoskę rdzeniową, która w Prt przed końcówką samogłoskową wypada:

Prs: *imtahhac* – walczy

Prt: *imtahac* – walczył, *imtahcu* – walczyli pomiędzy sobą.

U czasowników primae alef (4.6) wypadnięcie zamykającego sylabę alefu po-
ciąga za sobą wzdłużenie przedrostka samogłoskowego:

iterrub, *iterub* – wchodzi, wszedł na stałe.

Perfekt Gt tworzony jest z dwoma wrostkami *-ta-*, z których jeden jest cechą
czasu (9.1), a drugi tworzy rdzeń, skracając się do *-t-*:

imtathac – walczył.

Bezokolicznik, tryb rozkazujący i stativ Gt mają przed wrostkiem *-t-* samogłoskę
i, ponadto w trybie rozkazującym po drugiej spółgłosce stoi samogłoska rdzeniowa, zaś
w bezokoliczniku i statiwie *u*:

mithaca – walczcie ze sobą!

mithucum – walczyć pomiędzy sobą

ritkubu – są jeżdżący na sobie.

Imiestów: *mumtahcum* – walczący.

Prt Gt jest u wszystkich czasowników identyczny co do formy z Pf G (9.2 – 9.3). Powo-
duje to, że prawidłowe odczytanie takiej formy jest często trudne

14.4. Temat Gt czasowników dwuspółgłoskowych

Czasowniki ultimae vocalis tworzą temat Gt analogicznie do czasowników trój-
spółgłoskowych:

Prs: *irtaddia*, Prt: *irtadia* – idą/szły ze sobą (są/były równoległe).

W przypadku czasowników na *n* zachodzi asymilacja *n* na *t*:

ittakkira (<**intakkira*) – są wrogie wobec siebie

ittatlu – spoglądali na siebie.

Przy tworzeniu tematu Gt czasowników na *w* augment rdzeniowy *w* zastępo-
wany jest przez *t* (por. uwagi na temat Pf G w punkcie 9.3 i na temat czasownika *wa-
cûm* w punkcie 14.6).

W przypadku czasowników mediae vocalis zaświadczony jest jedynie Prt G: *id-duku* – zabijają się wzajemnie (14.9).

14.5. Temat Gt czasownika *alākum*

Czasownik *alākum* „iść” (4.7) tworzy Prs i Prt Gt z podwojeniem t:

ittallak – odchodzi

ittalak – odszedł (jak Pf G, najczęściej z wentywem: *ittalkam* – szedł).

14.6. Temat Gt czasownika *wacûm*

wacûm (*wci) „wychodzić” (8.8) tworzy Prs Gt *ittacci* „ciągnąć dalej” i Prt Gt *ittaci* „ciągnął dalej” (identyczny formalnie z Pf G „wyszedł” – 9.3).

14.7. Temat Gt czasownika *izuzzum*

Nieregularny czasownik *izuzzum* „stać” (11.8) tworzy Prs Gt *ittazzaz* „staje (przed kimś)”. Nie tworzy Prt Gt.

14.8. Zamiana spółgłosek w temacie Gt

Czasowniki, których pierwszą spółgłoską rdzeniową jest *d*, *t*, *s*, *c* albo *z* tworzą nieregularnie bezprzedrostkowe formy tematu Gt (tryb rozkazujący, bezokolicznik i stativ): pierwsza spółgłoska i *t* wrostka zamieniają się miejscami, tak że formy wspomniane rozpoczynają się od *t*:

ticbutum – łąpać się wzajemnie (zamiast **citbutum*)

tidkušat – jest obustronnie nabrzmiały (zamiast **ditkušat*).

14.9. Asymilacja w Gt

t wrostka *-ta-* ulega asymilacji w przypadku czasowników, które jako pierwszą spółgłoskę mają *d*, *t*, *s*, *c* albo *z*:

taccabbata (<**tactabbata*) – łapiecie się wzajemnie

idduku (<**idtuku*) – zabijają się wzajemnie.

Tak samo asymiluje się wrostek *-ta-* perfektu (9.2):

nittardam – wystaliśmy.

14.10. Tryb rozkazujący tematu D

Tryb rozkazujący D ma formę Prt D (*ukaššid* – 11.2), ale bez przedrostka i po zastąpieniu samogłoski pierwszej sylaby przez *u*:

kuššid – wypędź!

gummer – wykończ!

W przypadku czasowników ultimae vocalis wygląda to następująco:

putti – otwórz! (Prt: *upetti* – 11.4),

w przypadku czasowników mediae vocalis tak:

kin – zrób mocnym! *kinna* – zróbcie mocnym!

ter – zwróć! *terra* – zwróćcie!

a czasowników zaczynających się na *w*:

wuššer – rozwiąż! (a po wypadnięciu będącego w nagłosie *w*: *uššer*).

14.11. Odmiana w liczbie pojedynczej stativu

Obok 3 osoby liczby pojedynczej rodzaju męskiego *cabit* „jest łapany/jest łapiący” oraz 3 osoby liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego *cabtat* (1.5) są jeszcze druga i pierwsza osoba stativu. Mają one następujące końcówki:

2 os. l.p. r.m.: *-at* lub *-ati*

2 os. l.p. r.ż.: *-ati*

1 os. l.p.: *-aku*

(u czasowników z e-samogłoskowością odpowiednio *-et*, *-eti* oraz *-eku*).

Końcówki te dołączają się – podobnie jak końcówka 3 os. l.p. r.ż. *-at* – do formy 3 osoby l.p. r.m., przy czym samogłoska stativu wypada (2.6):

cabtaku – jestem łapany, łapana / jestem łapiący, łapiąca

cehreti – jesteś mała (4.5).

W subiunctivusie formy te brzmią tak samo, bo końcówka subiunctivusa *-u* dołącza się tylko do form bezkońcówkowych:

al lawigt (= *alam ša lawigt* – 7.5) – miasto, które otoczyłeś.

14.12. Złożenia imienne

Nazwy miar *burum* „bur” (miara powierzchni) i *kurum* „korzec” (miara zboża) łączą się z wyrazami *eqlum* „pole” i *še’um* „zboże, ziarno” tak ściśle, że tworzą nowe wyrażenia podlegające jako całość regułom deklinacji:

N: *bur-eqlum*

G: *bur-eqlim*

A: *bur-eqlam*

(początkowo *bur eqlim* we wszystkich trzech przypadkach).

Podobnie jest też z innymi wyrazami oznaczającymi miary: *10 šiql kaspam* „dziesięć szekli srebra” (w bierniku).

Ćwiczenia

šumma erištum u kakkum it-ta-at-lu-u – jeśli „pragnienie” i „broń” spoglądają ku sobie

šum-ma šitta cibatum ir-ta-di-a – jeśli dwie narośle są równoległe

šumma martum i-mi-tam u su-me-lam ti-id-ku-ša-at – jeśli woreczek żółciowy z prawa i z lewa jest nabrzmiały

šumma iz-bu-um qa-qa-as-su a-na ha-al-li-šu ka-mi-is-ma it-ti zi-ib-ba-ti-šu ti-ic-bu-ut – jeśli potworka głowa w kierunku uda jego jest zwrócona i z ogonem jego jest zrośnięta

mi-lu-um i-na na-ri-im it-ta-za-az – powódź na rzece zatrzyma się

ma-tum ši-i su-un-qa-am i-mar naker-ša e-li-ša it-ta-za-az – kraj ów biedy zazna, wróg jego nad nim triumfować będzie

a-hi-ta-am na-ak-ru-um it-ta-aṭ-ta-al – na stronie wróg odwróci spojrzenie

wa-cum it-ta-la-ak a-na a-lim i-ru-ub – wychodzący odejdzie do (jakiegoś) miasta wej-
dzie

u-tu-uk-ku a-na ekallim i-te-er-ru-ub – dobry duch do pałacu wejdzie na stałe

at-ta u na-ke-er-ka ta-ac-ca-ab-ba-ta-a-ma a-hu-um a-ha-am u-ša-am-qa-at – ty i wróg twój pochycicie się wzajemnie i brat brata doprowadzi do upadku

a-al wa-aš-ba-a-ti in-na-aq-qa-ar – miasto zamieszkane przez ciebie będzie zniszczone

al la-wi-at a-na libbi-šu te-ru-ub – (do) miasta które otoczyłeś wkroczysz

šumma bab ekallim 2-ma ri-it-ku-bu-u šukkalum kussi be-li-šu iš-te-ne-e – jeśli dwie „bramy pałacu” jadą wierzchem na sobie wezyr tron pana swego zmieni na długó

šum-ma mar-tum ip-li-uš-ma it-ta-ci a-wi-lum it-ta-ac-ci – jeśli woreczek żółciowy jest przebity i oddala się człowiek odejdzie

šum-ma mar-tum i-ši-id-sa le-ti ma-ta-an it-ta-ak-ki-ra – jeśli podstawa woreczka żółciowego jest rozszczepiona obydwaj kraje poróżnią się

šum-ma mar-tum u u-ba-nu-um ši-it-nu-na-a pu-uh-ru-um u-la im-ta-ga-ar – jeśli woreczek żółciowy i „palec” są podobne do siebie zgromadzenie nie dojdzie do porozumienia

šumma uban hašim qablutum šu-me-el-ša pa-ṭe-er ku-ši-id la ta-ka-la – jeśli „palca” płucnego środkowego strona lewa jest podzielona wypędź nie żyw

Listy starobabilońskie

a-na^dšamaš-ha-ze-er^{md}sin-mu-ša-lim u tap-pe-šu-nu qi-bi-ma um-ma ha-am-mu-ra-pi-ma a-šar 4 bur eqil a-na ištār-illas-su na-da-nam e-si-ha-ak-ku-nu-ši-im 5 bur eqlam bit

a-bi-šu gu-um-me-ra-šum-ma id-na-šum – do Szamaszhazer Sinmuszalim i towarzyszy ich mówię w ten sposób (mówi) Hammurabi zamiast 4 bur pola (które) aby Isztarillassu dać przydzieliłem wam 5 bur pola domowi ojca jego uczynicie pełnymi mu i dajcie mu

a-na^dšamaš-ha-ze-er qi-bi-ma um-ma ha-mu-ra-pi-ma milum a-la-kam i-ip-pe-ša-am mu-u ma-a-du nam-ka-ri ša a-na apparim ša-ak-nu pu-ut-ti-i-ma eqlam ša i-ta-at lar-sam me-e mu-ul-li – do Szmaszhazer mówię w ten sposób (mówi) Hammurabi powódź przyjdzie czyni (=nadchodzi) wody wielkie kanały które na bagnach znajdują się otwórz i pole które wokół Larsy (rozciąga się) wodą napełnij

a-na^dšamaš-ha-ze-er qi-bi-ma um-ma awil-^dnin-urta-ma^dšamaš li-ba-al-li-it-ka 6 bur a-ha-mar-ši i-na^{uru}ši-ri-im-tim 12 bur^dsin-iriš 12 bur bitum-ra-bi eqlam ki-in-šu-nu-ši-im la i-ta-ar-ru-ma la i-ma-ha-ru-ni-in-ni pi-qa-at um-ma a-ha-mar-ši-ma 10 bur eqlam ša-ak-na-ku 6 bur eqlam-ma tu-ka-an-šum – do Szamaszhazer mówię w ten sposób (mówi) Awilninurta Szmasz niech zachowa w zdrowiu ciebie 6 bur Ahamarszi w Szirimtim 12 bur Sinirisz 12 bur Bitumrabi pole zatwierdź im niech nie powracają do tego i nie zwracają się do mnie (więcej) może Ahamarszi (powie) 10 bur pola uprawiam (ale mimo to) 6 bur pola tylko zatwierdzisz mu

a-na šamaš-ha-ze-er qi-bi-ma um-ma awil-^dnin-urta-ma šamaš li-ba-al-li-it-ka aš-šum eqlim ša^mu-ta-mi-ša-ra-am narim ša^{uru}gu-na-tum ša a-na^mi-li-e-mu-qi na-ad-nu a-wi-lum an-ni-ki-a-am a-na eqlim ša-a-ti tu-up-pu a-nu-um-ma tu-up-pi uš-ta-bi-la-ak-kum še-a-am u eqlam a-na i-li-e-mu-qi te-e-er – do Szmaszhazer mówię w ten sposób (mówi) Awilninurta Szmasz niech cię zachowa w zdrowiu co do pola Utamiszaram śpiewaka z Gunatum które Iliemuqi jest dane człowiek tutaj na polu tym jest zapisany odtąd dokumenty moje każę przynosić tobie zboże i pole Iliemuqi zwróć

a-na awil-^dba-u qi-bi-ma um-ma a-hu-um-ma...^dsin-a-bu-šu u ma-ra-ti-šu u-še-er – do Awilbau mówię w ten sposób (mówi) Ahum... Sinabuszu i córkę jego uwolnij

Lekcja piętnasta

15.1. Temat Dt

Temat ten, powstający po wzdłużeniu tematu D modyfikującym wrostkiem *-ta-* (14.1), wyraża w temacie D (11.1) stronę bierną:

uwaššar – poluźnia się

utaššar – jest poluźniony.

15.2. Tworzenie tematu Dt czasowników trójspółgłoskowych

Formy tematu Dt różnią się od odpowiadających im form tematu D tylko tym, że po pierwszej spółgłosce pojawia się w nich wrostek *-ta-*:

	Temat D	Temat Dt
Prs	<i>uhabbat</i> - rabuje	<i>uhtabbat</i> – jest rabowany
Prt	<i>uhabbit</i> - rabował	<i>uhtabbīt</i> – był rabowany
Pf	<i>uhtabbīt</i> - rabował	<i>uhtatabbīt</i> – był rabowany

W przypadku e-klasy czasowników zaczynających się na ' wrostek *-ta-* przybiera postać *-te-*:

u[̣]teššar – jest zamknięty (Prs D – *u[̣]ššar*).

Tryb rozkazujący Dt ma postać:

hutabbīt – bądź rabowany! (tryb rozkazujący D – *hubbit* – 14.10).

W temacie Dt nie są tworzone formy stativu, przymiotnika odczasownikowego i bezokolicznika.

Uwaga: Prt Dt brzmi identycznie jak Pf D

15.3. Tworzenie tematu Dt czasowników dwuspółgłoskowych

Prs Dt ma postać analogiczną do *uhtabbat* (15.2):

uqtatta – jest zrobiony do końca (od *qtī* „być do końca”).

Czasowniki zaczynające się na *w* mają wzdłużoną samogłoskę przedrostka:

Prs Dt: *utaššar* – jest rozluźniony

Prt D: *utaššer* – był rozluźniony (= Pf D).

15.4. Tryb rozkazujący tematu Š

Forma ta odpowiada Prt Š (*ušamqit* – 12.2) bez przedrostka i z pierwszą samogłoską zastąpioną przez *u*:

šumqit – każ padać!

w przypadku czasowników primae alef:

šuhiz – każ brać (Prt Š: *ušahiz* – 12.2)

podobnie jak w przypadku czasowników na *w* (12.7):

šušiba – każcie siedzieć!

Tryb rozkazujący czasowników ultimae vocalis ma postać typu:

šurši – każ otrzymać! *šuci* – każ wyjść! czy *šucia* – każcie wyjść!

u czasowników mediae vocalis (12.5) brzmi to następująco:

šumit – każ umierać!

15.5. Czasownik *warûm* „dowodzić”

Temat Š czasownika *warûm* (*wru*) tworzony jest inaczej niż w przypadku *wacûm* „wychodzić” (12.4), bo z samogłoską *a*:

Prs: *ušarra* – każe dowodzić

Prt: *ušari* – kazał dowodzić

TR: *šuriam* – każ dowodzić!

I.mn.: *šuranim*.

Temat podstawowy tego czasownika jest najczęściej zastępowany przez formy wtórnie tworzonego czasownika *tarûm (tru)* „iść”:

Prs: *itarru* – idzie

Prt: *itru* – siedł

Prek.: *litrunikkum* – muszą ci iść.

15.6. Czasownik *wârum* „odchodzić”

Jest to czasownik zaczynający się na *w* i mediae alef (9.6). W temacie D tworzy Prs: *uwâr* „poleca” i Prt: *uwěr* „polecał”.

15.7. Zaimki osobowe

Dla 1 i 2 osoby istnieją specjalne zaimki osobowe:

attā (r.ż. *attī*) – ty

attunu (r.ż. *attina*) – wy

angku – ja (dla obu rodzajów)

nīnu – my (dla obu rodzajów).

W roli zaimków osobowych 3 osoby występują zaimki wskazujące:

šū – ten, dany; on

šī – ona

šunu – oni

šina – one (11.10).

Zaimki te używane są w celu szczególnego podkreślenia podmiotu, przede wszystkim w zdaniach nominalnych, np.

umma attā-ma – w ten sposób ty (mówisz).

15.8. Zdanie poboczne subjunkcjonalne

We wszystkich zdaniach pobocznych tworzonych z subjunkcjonalami takimi jak *kīma* „skoro tylko”, „jeśli” (13.4), *inūma* „gdy”, „kiedy” lub *adi* „aż”, „póki nie” czasownik stoi w subjunktywie:

adi še’um... uqtattu – póki zboże... nie jest gotowe (dojrzałe?).

15.9. Zdanie główne po *šumma*

Nie stoi w subjunktywie orzeczenie zdania warunkowego poprzedzonego przez wyraz *šumma* „jeśli”; jest ono traktowane jak zdanie główne; *šumma* właściwie dosłownie powinno być tłumaczone jako „jest przyjęte”:

šumma martum ishur – jest przyjęte, że woreczek złoty kręci się = jeśli woreczek złoty kręci się.

15.10. Podporządkowanie logiczne zdania

Po czasownikach wyrażających mówienie często następuje w języku akadyjskim niezwiązane zdanie główne, które należałoby tłumaczyć przez zdanie poboczne (najczęściej zaczynające się od „że”):

šupur beḷ awatīšu... litrunikkum – dosłownie: pisze jego przeciwnik procesowy ma zabrać ci = pisze, że jego przeciwnik procesowy ma ci zabrać...

temum liššaprannišim abul^d šamaš lippettima še’um... lirub – polecenie ma być do nas wysłane, że brama Szamasza ma być otwarta i zboże... ma wejść.

15.11. Bezokolicznik z przyimkami

W roli celowego zdania pobocznego może stać bezokolicznik z *ana*:

ana cenim... šubqumim – do owiec kazania strzyżenia = aby kazać strzyć owce

Z kolei bezokolicznik z *ina* zastępuje zdanie czasowe:

tuppī anniam ina amgrim – moja tabliczka ta w czytaniu = skoro tylko ty (wy) tę tabliczkę moją przeczytasz (przeczytacie).

15.12. Imienna i czasownikowa rekcja bezokolicznika

Bezokolicznik może występować w konstrukcjach zarówno w roli imienia jak i w roli czasownika. Jako imię może stać w połączeniu status constructus, np.

zanān šamēm – padanie deszczu.

Jako czasownik łączy się z dopełnieniem w bierniku:

tuppī anniam ina amgrim – skoro tylko tę moją tabliczkę przeczytasz.

Kiedy dopełnienie wchodzi między przyimek a bezokolicznik przybiera formę dopełniacza zależąc pozornie od przyimka:

ana abullim nacgrim (dla *abullam ana nacgrim*) – do bramy strzeżenia = aby strzec bramy.

15.13. Liczba mnoga słów *awilum* „człowiek” i *cuharum* „chłopiec”, „sługa”

Słowa te od normalnego mianownika liczby mnogiej tworzą dopełniacz/biernik liczby mnogiej *awilē* i *cuhare* (dopełniacz/biernik liczby podwójnej *cuharen* „(obaj) chłopcy”).

15.14. Zastosowanie perfektu

Podstawowym czasem przeszłym jest Prt. Drugi z czasów przeszłych, perfek, stosuje się wtedy, gdy należy podkreślić, że działanie dopiero co zostało zakończone; łączy się on wówczas często ze słowami *anumma* „odtąd, teraz” i *inanna* „teraz”:

anumma tuppī uštābilakkum – teraz tabliczkę moją kazałem przynieść tobie.

Jeśli chce się szczególnie podkreślić następstwo dwóch działań przeszłych, stosuje się pierwszy czasownik w Prt, a drugi w Pf:

uwēramma attardam – poleciłem i (potem) posłałem.

O znaczeniu perfektu po *šumma* zob. 9.1.

Ćwiczenia

ma-ra-tum uh-ta-ab-ba-ta-ma a-bu-um ar-bu-tam i-la-a-ak – córki będą obrabowane i ojciec do uciezki się rzuci

bu-tu-qa-tum ub-ta-ta-qa – tamy będą przerwane

šum-ma na-ap-la-as-tum ki-ma un-qi-im ma-a-tum u-te-es-se-er – jeśli płat wątroby (jest) jak pierścień kraj będzie okrążony

šum-ma i-na šu-me-el u-ba-nim ka-ak-kum is-hu-ur še-pu-um a-na ma-at na-ak-ri-im u-ta-ša-ar – jeśli na lewej stronie „palca” „broń obraca się noga do kraju wroga (wejdzie?) i) rozluźniona będzie

Starobabilońskie listy

um-ma warad^dgu-la-ma^dgu-la^dda-mu u^dur-ma-šum a-bi li-ba-al-li-tu i-na ma-za-zi-im ša ta-az-za-zu lu-ta-ab-be-er – w ten sposób (mówi) Warad-Gula Gula Damu i Urmaszum ojca mojego niech zachowają w zdrowiu w miejscu w którym stoisz (= przebywasz) niech pozwolą zestarzeć się (ci)

a-na ... u ... qi-bi-ma um-ma sa-am-su-di-ta-na-ma ša ta-aš-pu-ra-nim um-ma at-tu-nu-ma še-um ša i-na er-ce-et sippar-ja-ah-ru-um ib-ba-šu-u i-na pa-ni umman nakrim i-na ki-di a-na na-de-e u-ul na-tu be-el-ni li-iq-bi te-mu-um li-iš-ša-ap-ra-an-ni-a-ši-im abul^dšamaš li-ip-pe-ti-ma še-um šu-u a-na li-ib-bi-a-lim li-ru-ub ša ta-aš-pu-ra-nim ki-ma še-um me-re-eš a-lim i-na e-ce-di uq-ta-ta-at-tu-u abul^dšamaš pe-ti-a-ma a-di še-um me-re-eš a-lim uq-ta-at-tu-u dajjani šu-ši-ba-a-ma a-na abullim na-ca-ri-im la i-ig-gu-u – do ... i ... mówię w ten sposób (mówi) Samsuditana (to) co napisaliście w ten sposób napisaliście zboże które na terenie Sippar-jahrum dojrzało w obliczu wojska wroga na zewnątrz (=poza miastem) do usypania (=zmagazynowania) nie nadaje się pan nasz niech wyda rozkaz (by) musiano napisać nam (że) brama Szamasza ma się otworzyć i zboże wspomniane do wnętrza miasta ma wejść (oto) co napisaliście skoro tylko zboże upraw miasta dzięki żniwom będzie gotowe bramę Szamasza otwórzcie i dopóki zboże upraw miasta nie będzie gotowe (tu: zmagazynowane) sędziom każcie przebywać (przy bramie) i by w strzeżeniu bramy nie byli opieszali

a-na ^d*šamaš-ha-ze-er qi-bi-ma um-ma ha-am-mu-ra-pi-ma a-nu-um-ma a-wi-le-e eb-bu-tim a-na cenu ša li-tim šaplitim šu-ub-qu-ni-im u-we-e-ra-am-ma aṭ-ṭar-dam-ma ṭup-pi an-ni-a-am i-na a-ma-ri-im a-na larsam a-li-ik it-ti awile ša a-na buqumim e-si-hu i-zi-iz-ma buqumam šu-ub-qi-im* – do Szmaszhazera mówię w ten sposób (mówi) Hammurabi odtąd aby ludziom godnym zaufania owce okręgu dolnego kazać strzyć poleciłem i wysłałem (o tym wiadomość) i skoro tylko tabliczkę moją tę przeczytasz do Larsy idź ludźmi których do strzyżenia przydzieliłem zajmij się i strzyżenie nakaż

a-na ^d*sin-i-din-nam qi-bi-ma um-ma ha-am-mu-ra-pi-ma ra-bi-a-an* ^{uru}*me-de-e-em* ^{ki}*aš-šum hi-bi-il-ti-šu u-lam-mi-da-an-ni a-nu-um-ma ra-bi-a-an* ^{uru}*me-de-e-em* ^{ki}*šu-a-ti a-na ce-ri-ka aṭ-ṭar-dam wa-ar-ka-as-su pu-ru-us šu-pur be-el a-wa-ti-šu li-it-ru-ni-ik-kum-ma di-nam ki-ma ci-im-da-tim šu-hi-is-su-nu-ti* – do Sinidinnam mówię w ten sposób (mówi) Hammurabi naczelnik Medum o stracie jego zawiadamia mnie teraz naczelnika Medum wspomnianego posłałem do ciebie sprawę jego zbadaj napisz (że) przeciwnika procesowego jego zabrano do ciebie i proces zgodnie z prawem przyznaj im

a-na li-pi-it- ^d*ištar u awil-* ^d*ba-u qi-bi-ma um-ma a-hu-um-ma a-nu-um-ma i-me-ra-am ša* ^m*sa-si-ja i-iq-bu-ku-nu-ši-im šu-ri-a-ni-im* – do Lipitisztar i Awilbau mówię w ten sposób (mówi) Ahum teraz ośta o którym Sasija mówił wam sprowadzić kaźcie

a-na na-bi- ^d*du-la u bal-mu-nam-he qi-bi-ma um-ma* ^d*sin-a-ja-ba-aš-ma* ^d*šamaš li-ba-al-li-iṭ-ku-nu-ti ig-mil-* ^d*sin u ba-aq-qum re’um ka-ni-ki it-ba-lu-ni-ku-nu-ši-im a-na pi-i ka-ni-ki še-am i-na še bilat i-din-ja-tum šu-ci-a šum-ma še-um ina še bilat i-din-ja-tum la i-ba-aš-ši i-na še bilat* ^d*marduk-la-ma-sa-šu šukkalim šu-ci-a* – do Nabi-Gula i Balmu-namhe mówię w ten sposób (mówi) Sinajabasz Szamasz niech zachowa was w zdrowiu Igmil-Sin i Baqqum pasterz dokumenty opieczętowane moje zabrali wam według brzmienia dokumentów zboże ich z daniny Iddinjattum kaźcie ściągnąć jeśli zboża z daniny Iddinjattum nie ma z daniny Marduklamassazu gońca kaźcie ściągnąć

Lekcja szesnasta

16.1. Temat Št

Modyfikujący tematy wrostek *-ta-* (14.1) wzdłuża też temat Š. Części czasowników służy on wtedy jako forma kauzatywna od zwrotnego tematu Gt (14.2):

Bezokolicznik Gt	Bezokolicznik Št
<i>mithurum</i> – być wzajemnie jednakowym	<i>šutamhurum</i> – kazać być wzajemnie jednakowym, zrównywać
<i>ticbutum</i> – chwytać się wzajemnie	<i>šutacbutum</i> – kazać się chwytać wzajemnie, scalać

Niektóre czasowniki mają w Št znaczenie szczególne, np.

šutęšurum – zaprowadzać ład, ustanawiać prawem (od *ešerum* „być w porządku”)

šutašnûm – czynić podwójnym (od *šanûm* „być podwójnym”)

šutebrûm – być przejrzystym (od *barûm* „widzieć, patrzeć”).

Są czasowniki występujące jedynie w temacie Št:

šutecbûm (*cb') – planowo realizować, postępować zgodnie z planem

šuta'ûm (*whi) – być bezużytecznym.

Uwaga: Przedstawiony tu temat Št jest w gramatykach i słownikach oznaczany jako leksykalny Št lub Št² w odróżnieniu od bardzo rzadkiego biernego Št czyli Št¹. Oba tematy Št różnią się formą tylko podczas tworzenia Prs (Št¹ – *uštāpras*, Št² – *uštāparras* – 16.2)

16.2. Tworzenie tematu Št czasowników trójspółgłoskowych

Formy Št różnią się od analogicznych form Š tym, że po przedrostku rdzeniowym *š(a)* następuje wrostek *-ta-*. Jednakże w Prs środkowa spółgłoska podwaja się.

	Temat Š	Temat Št
Prs	<i>ušacbat</i> – każe łąpać	<i>uštacabbat</i> – każe się łąpać wzajemnie
Prt	<i>ušacbit</i> – kazał łąpać	<i>uštacbit</i> – kazał się wzajemnie łąpać
Pf	<i>uštacbit</i> – kazał łąpać (= Prt Š)	<i>uštatacbit</i> – kazał się wzajemnie łąpać
TR	<i>šucbit</i> – kaź łąpać!	<i>šutacbit</i> – kaź się wzajemnie łąpać!
Bezok.	<i>šucbutum</i> – kazać łąpać	<i>šutacbutum</i> – kazać się wzajem łąpać
St	<i>šucbut</i>	<i>šutacbut</i> – jest/był scalony

W przypadku e-klasy czasowników na ‘ (i na j – 4.8) zamiast *-ta-* wchodzi *-te-*:

šutešer – rób porządek.

16.3. Tworzenie tematu Št czasowników dwuspółgłoskowych

Tworzenie to w przypadku czasowników *ultimae vocalis* przebiega analogicznie jak u czasowników trójspółgłoskowych:

Prs: *uštašanna (šni)* – robi podwójnym

Prt: *uštebri (bri)* – był przejrzystym

St: *šutašnu*, r.ż. *šutašnât* – jest/był(a) podwojony(a)

16.4. Czasowniki z przerwą głosową w środku i spółgłoskową przerwą głosową

Większość czasowników *mediae alef* naśladuje w tworzeniu form czasowniki z samogłoską w środku (9.6). Prócz nich istnieją jednak takie, u których przerwa głosowa nie wypada; tworzą one formy tak jak czasowniki trójspółgłoskowe, np. *na’adum (i)* „pilnować, dać znak”:

Prs: *ina’’id*

Prt: *i’’id (<*in’id)*

TR: *i’id* (por. *idin* – 13.3).

Wszystkie czasowniki mediae alef, także te, które naśladową czasowniki mediae vocalis, tworzą imiestów ze spółgłoskową przerwą głosową:

šg'imum – kupujący (od *šâmum*)

bq'irum – rybak (od *bârum* „łowić”)

Także stativ jest tworzony z alefem:

na'id – zwraca uwagę, r.ż. *na'adat*.

Uwaga: podwojenie alefu np. w słowie *ina'id* jest w transkrypcji (0.15) oznaczane ze względu na morfologię (tu: podwojenie środkowej spółgłoski). Nie można jednak utrzymywać, że reduplikacja przerwy głosowej jest realna fonetycznie. To samo dotyczy zdwojonego *j* w wyrazach *dajjanum*, *kajjanum* itp.

16.5. Czasownik *šuta'ûm* „być beczynnym”

Rdzeń *w'i* występuje tylko w temacie Št:

Prs: *ušta''a* – jest beczynny

Prt: *ušta'i* – był beczynny

Proh: *la tušta''aši* – nie bądź beczynny wobec niej.

16.6. Czasownik *idûm*

Od *idûm* (*jd'*) „wiedzieć” tworzy się tylko czas przeszły Prt, który używany jest zresztą jako stativ (tzw. stativ z przedrostkami – 11.9):

ide – wiem

tide – wiesz

ide – wie.

Imiestów – *mudûm* „wiedzący”.

16.7. Asymilacja *n*

n może być asymilowane przed przyrostkami zaimkowymi i *-ma*:

idiššum (<*idin+šum*) – daj mu

inaddišši (<*inaddin+ši*) – daje jej

šakimma (<*šakin+ma*) obok *šakinma* – jest położony i...

16.8. Apokopowe przyimki zaimkowe

Jeśli zaimki będące przyrostkami *-šu* „jego” oraz *-ši* „jej” (5.8) następują po formach czasowników z samogłoską w wygłosie, ulegają niekiedy skróceniu do *-š*:

la tanaddiš (<*tanaddi+šu/ši*) – nie powinienes jego/jej rzucać (13.6).

16.9. Nazwy osobowe

Akadyjskie nazwy osobowe są albo imionami o charakterze nazw (*Aplum*, *Lipit-^dIštar*) albo imionami o charakterze zdań (*^dSîn-iriš*, *Aham-arši*). Mogą być zapisywane bez determinatywu ^m (0.20). Imiona są nieodmienne, mają więc we wszystkich przypadkach tylko jedną formę: *mār Ahum* „syn Ahuma” w odróżnieniu od *mār ahim* „syn brata”.

16.10. Imiona będące nazwami

Imiona wyrażające czułość występują w postaci nazw wyrażających pokrewieństwo czy nazw zwierząt albo imiesłówów:

Aplum – spadkobierca, syn

Ahum – brat

Baqqum – komar

Sāsija – mój mól

Muhaddum – cieszący się (imiesłów D od *hadûm*).

Imiona będące nazwami to także rozmaite imiona gramatyczne zestawione z imionami bogów w formę status constructus:

Awil-^dNinurta – człowiek Ninurty

Warad-^dSîn – sługa Sina

Lipit-^dIštar – dzieło Isztar

Nabi-^dGula – nazwany Guli

Nur-^dKabta – światło Kabty

Apil-ilim – spadkobierca boga.

16.11. Imiona będące zdaniem

Większość imion o charakterze zdań składa się z podmiotu (będącego najczęściej imieniem konkretnego boga lub nazwą kojarzoną z boskością jak *ilum* „bóg” czy *bītum* tu: „świątynia”) oraz orzeczenia (najczęściej w formie Prt lub St); inne imiona składają się z dopełnienia i formy czasownikowej (najczęściej w 1 osobie liczby pojedynczej):

A/ imiona bogów + czasowniki w Prt:

^dSîn-iriš – Sin zażądał

^dSîn-idinnam (<*iddin+am*) – Sin dał mi

Ili-iqišam – mój bóg wysłał mi

Ilišu-ibbišu – jego bóg nazwał go

Imgur-^dSîn – Sin zgodził się

Igmil-^dSîn – Sin okazał łaskę

Iddin-jattum – mój dał (w domyśle: mój bóg opiekuńczy) (6.8).

B/ imiona bogów + czasowniki w St:

^dŠamaš-hazer – Szamasz jest pomocnikiem

^dŠamaš-emuqi – Szamasz jest moją siłą

Ili-emuqi – bóg jest moją siłą

^d*Sîn-illassu* – Sin jest jego rodziną

^d*Marduk-lamassašu* – Marduk jest jego bóstwem opiekuńczym

^d*Sîn-mušallim* – Sin jest podtrzymującym zdrowie

Rabi-^dSataran – Sataran jest wielki

Bītum-rabi – świątynia jest wielka.

C/ Imię boga + prekativ:

^d*Samaš-liwwir* – Szamasz niechaj świeci (od *nawarum*)

D/ Dopełnienia + czasowniki w Prt:

Aham-arši – otrzymałem brata

Uta-mišaram – znalazłem prawo (od *wta* – 8.8)

E/ Niektóre imiona są szczególnego rodzaju:

^d*Sîn-aijabāš* – Sinie, niechaj cię nie zniweczę (partykuła vetitivu *ai* – 20.14 oraz *abāš* od *bāšum*)

Šumma-ilum – jeśli bóg (w domyśle: zechce, niech pomaga).

16.12. Imiona nieakadyjskie

Wiele z występujących w tekstach akadyjskich imion nie jest akadyjskiego, lecz np. kanaanejskiego (*Hammurapi*, *Samsuditana*) lub sumeryjskiego pochodzenia (*Bal-munamhe*, *Ur-^dUtu*, *Luga*, *Iškur-gal-bi*).

Ćwiczenia

šumma i-na i-mi-it-ti bab ekallim pi-il-šum ip-lu-uš-ma u e-le-nu-um uš-te-eb-ri – jeśli z prawej strony „bramę pałacu” dziura przebiła i u góry jest przejrzysta

šumma e-le-nu pa-da-an i-mi-tim šu-ub-tum šu-ta-aš-na-a-at – jeśli u góry „ścieżki” prawej strony „siedziba” jest podwojona

šumma a-mu-tum ši-li sa-ah-ra-at-ma u šu-te-eb-ru a-mu-ut šar-rum-ki-in ša ek-le-tam i-ih-bu-ta-ma nu-ra-am i-mu-ru – jeśli wątroba otworkami jest otoczona i także jest przejrzysta wróżba Šarrumkina który mrok przewędrował i światło dojrzał

šum-ma mar-tum na-ah-sa-at na-a'-da-at – jeśli woreczek żółciowy jest cofnięty będziesz zwracał uwagę

šumma uban ha-ši qablitum re-sa ša-ti-iq a-na šar-ri-im na-i-id – jeśli wierzchnia część środkowego „palca” płucnego jest odgniecona królowi zwróci uwagę

Z kodeksu Hammurabiego

šum-ma a-wi-lum a-na bit e-mi-im bi-ib-lam u-ša-bi-il ter-ha-tam id-di-in-ma a-bi martim marti u-ul a-na-ad-di-ik-kum iq-ta-bi mi-im-ma ma-la ib-ba-ab-lu-šum uš-ta-ša-an-na-ma u-ta-ar – jeśli człowiek do domu teścia prezent ślubny kazał przynieść cenę narzeczonej dał i ojciec córki córki nie dam tobie powiedział wszystko ile przyniósł mu (człowiek) podwoi i zwróci

šum-ma a-wi-lum naditam i-hu-uz-ma mari la u-šar-ši-šu-ma a-na ^{mi}šu-gi-tum a-ha-zi-im pa-ni-šu iš-ta-ka-an a-wi-lum šu-u ^{mi}šu-gi-tam i-ih-ha-az a-na biti-šu u-še-er-re-eb-ši ^{mi}šu-gi-tum ši-i it-ti naditum u-ul uš-ta-ma-ah-ha-ar – jeśli człowiek kapłankę naditum poślubił [a kapłanki te nie mogły mieć dzieci] i syna nie kazano mieć jemu i aby poślubić kapłankę świecką postanowił człowiek ten kapłankę świecką poślubi do domu swego wprowadzi ją kapłanka świecka ta z naditum nie (ma prawa) równać się

šum-ma a-wi-lum naditam i-hu-uz-ma amtam a-na mu-ti-ša id-di-in-ma mari it-ta-la-ad wa-ar-ka-nu-um amtum ši-i it-ti be-el-ti-ša uš-ta-tam-he-er aš-šum mari ul-du be-le-sa

a-na kaspim u-ul i-na-ad-di-iš-ši ab-bu-ut-tam i-ša-ak-ka-an-ši-ma it-ti amatim i-ma-an-nu-ši – jeśli człowiek naditum poślubił i (ona) służącą mężowi swemu dała i (ta) syna urodziła (zaś) później służąca ta z panią swoją próbowała się równać dlatego że syna urodziła pani jej nie sprzeda jej (ale) piętnem niewolnictwa naznaczy ją i do niewolnic zaliczy

šum-ma itinum bitam a-na a-wi-lim i-pu-uš-ma ši-pe-er-šu la uš-te-ec-bi-ma igarum iq-tu-up itinum šu-u i-na kasap ra-ma-ni-šu igaram šu-a-ti u-dan-na-an – jeśli budowniczy dom człowieka budował i dzieła swego nie wykonał jak trzeba i ściana grozi zawaleniem budowniczy wspomniany na własny koszt ścianę tę na nowo umocni

Listy starobabilońskie

a-na^d šamaš-ha-ze-er qi-bi-ma um-ma^d sin-i-din-nam-ma^d šamaš u^d marduk li-ba-al-li-tu-ka aš-šum eqil kurummat iškur-gal-bi^m ur^d utu ahu-šu it-ta-al-ka-ak-kum te-em-šu ma-ah-ri-ka li-iš-ku-un-ma šu-te-še-er-šu – do Szmaszhazer mów w ten sposób (mówi) Sinidinnam Szamasz i Marduk niech zachowają w zdrowiu ciebie w sprawie „pola żywienia” [nadziału] Iszkurgalbi i Urutu brat jego wyruszył w drogę do ciebie polecenie przed tobą niech wyrazi i każ być prawem mu [temu poleceniu]

a-na nu-ur^d kab-ta qi-bi-ma um-ma^d šamaš-li-wi-ir-ma^d šamaš u^d nin-si-an-na a-na dari-a-tim li-ba-al-li-tu-u-ka ki-ma immeri ti-šu-u eš-me-ma ½ ma-na kaspim ša-a’i-im-ma ka-li-a-ku a-nu-um-ma tup-pi^m i-ba-šar-rum cu-ha-ar a-wi-lim ša immeri ha-aš-hu uš-bi-la-ak-kum immeri i-di-iš-šum u cu-ha-ru ša il-li-ka-ak-kum it-ti a-la-ak-tim šu-ta-ac-bi-ta-aš-šu – do Nurkabta mów w ten sposób (mówi) Szamaszliwwir Szamasz i Ninsianna na zawsze niechaj zachowają cię w zdrowiu że owce masz usłyszałem i ½ miny srebra kupującego trzymam w pogotowiu (?) teraz tabliczkę moją Ibbaszarrum słudze człowieka który owiec potrzebuje kazałem przynieść do ciebie owce daj mu i słudze który przyszedł do ciebie do karawany każ się przyłączyć

a-na lu-ga-a qi-bi-ma um-ma^d šamaš-ga-ar-ri-ma^d šamaš li-ba-al-li-it-ka aš-šum^m ba-ba-a a-ha-ti-ja a-wa-ti-ša ta-mu-ur a-mi-ni di-in-ša la ta-di-in a-na bi-ti a-bi-i-ka u-da-mi-iq u at-ta ti-de-e am-mi-ni tu-uš-ta-’i-i-ši aš-tap-ra-ak-kum di-in-ša i-ša-ri-iš di-in-ma la tu-uš-ta-’a-a-ši a-na ha-ba-lim la ta-na-di-iš u te-e-em-ša ga-am-ra-am me-he-er un-ne-du-

uk-ki-ja šu-bi-lam – do Luga mów w ten sposób (mówi) Szamaszgarri Szamasz niechaj zachowa w zdrowiu ciebie co do Baba siostry mojej sprawę jej zbadałeś dlaczego nie wymierzyłeś jej sprawiedliwości domowi ojca twego czyniła dobro i ty wiesz (o tym) dlaczego byłeś bezczynny wobec niej napisałem do ciebie osądź ją sprawiedliwie i nie bądź bezczynny wobec niej nieszczęściu nie wydawaj jej i informacją o niej całkowitą (jako) odpowiedź na list mój każ przystać

Lekcja siedemnasta

17.1. Tematy częstotliwe

Na bazie wszystkich czterech tematów głównych (G, N, D i Š) tworzyć można tematy wzdłużone za pomocą wrostka *-tan-*, które oznaczają się jako Gtn, Ntn, Dtn i Štn. Mają one funkcję częstotliwą lub habitatywną (nawykową), a więc oznaczają stałe powtarzanie się czynności (w tłumaczeniu wyrażane np. przez dodanie do bezokolicznika wyrażenia „wciąż na nowo”) lub charakteryzują działanie jako zwyczajne czy zwyczajowe (co można oddać np. przez wyrażenie „mieć zwyczaj”):

išarriq – kradnie, *ištanarriq* (Prs Gtn) – ma zwyczaj kraść

innappah – jest zapalony, *ittananpah* – jest zapalany wciąż na nowo.

17.2. Temat Gtn

U czasowników częstotliwych i nawykowych w temacie G (podstawowym) po pierwszej spółgłosce rdzeniowej włączany jest wrostek *-tan-* (w przypadku czasowników z e-samogłoskowością *-ten-*). Spółgłoska *n* wrostka zachowuje się przy tym tylko w Prs (przed samogłoską); we wszystkich pozostałych formach asymilowana jest przez drugą spółgłoskę rdzeniową.

17.3. Czasy z przedrostkami w temacie Gtn

Prs i Prt są w Gtn tworzone z przedrostkami *i-*, *ta-*, *a-* oraz *ni-*. Czasowniki wykazujące apofonię mają po drugiej spółgłosce samogłoskę *a*, a pozostałe czasowniki samogłoskę rdzeniową:

Prs: *iptanallah* – żyje w ciągłym strachu

Prt: *iptallah* (<**ip-tan-lah*) – żył w ciągłym strachu

ištanarriq – kradną wciąż na nowo

imtanaqqut – pada wciąż na nowo.

W przypadku czasowników primae alef samogłoska przedrostka ulega wzdłużeniu, ponieważ przerwa głosowa wypada (4.6):

ītanakkal (<*i'-tan-akkal) – je raz po raz

īterriš (<*i'-ten-riš) – uprawiać pole wciąż na nowo.

Przedrostek *a-* pierwszej osoby liczby pojedynczej w przypadku e-klasy czasowników primae alef przybiera postać *e-* (13.11):

ētennerriš (<*a'-ten-erriš) – uprawiam pole wciąż na nowo.

Uwaga: Formy Prt Gtn brzmią tak samo jak formy Prs Gt (w obu przypadkach np. *iptalah* czy *ištariq*). W dodatku podwójne spółgłoski będące efektem asymilacji nie zawsze są oddawane w piśmie, co powoduje, że możliwe są też zbieżności form Prt Gtn z formami Pf G i Prt Gt (np. *iptalah* czy *ištariq*)

Perfekt Gtn (*iptatallah*) w dialekcie starobabilońskim nie występuje.

17.4. Formy bez przedrostków w temacie Gtn

Tryb rozkazujący, bezokolicznik i stativ Gtn włączają samogłoskę *i* między pierwszą spółgłoską rdzeniową a wrostek *-tan-*. Po drugiej spółgłosce tryb rozkazujący ma taką samą samogłoskę jak Prt, zaś bezokolicznik i stativ mają *u*:

šitarriq (<*ši-tan-riq) – kradnij wciąż na nowo

šitarruqum – mieć zwyczaj kraść

šitarruq – jest/był kradnącym raz po raz.

W przypadku a-klasy czasowników primae alef wtrącona samogłoska *i* jest po wypadnięciu poprzedzającego ją alefu zamieniana na *a* (por. tekst na temat trybu rozkazującego G – 13.2):

atappulum (<*i'-tan-pulum) – zadawałać wciąż na nowo (rzeczownikowo: opieka).

17.5. Czasowniki dwuspółgłoskowe w temacie Gtn

Czasowniki ultimae vocalis (6.2) tworzą formy tematu Gtn analogicznie jak czasowniki trójspółgłoskowe:

Prs: *ištananni* – jest zmieniony na stałe

Prt: *ištanni, iptette* (<*ip-ten-te)

TR: *bitanni* – wytwarzaj wciąż na nowo.

Czasowniki mediae vocalis (7.1) tworzą Prs:

ittanâr (l.mn. *ittanurtu*) – powraca wciąż na nowo.

Tryb rozkazujący i bezokolicznik czasowników mediae *i* tworzony jest w ten sposób, że *n* jest asymilowane przez (tu półsamogłoskowe) *i* (czyli *j*) rdzenia:

hitajjaṭ (<*hiṭ) – badaj wciąż na nowo

bezokolicznik: *hitajjuṭum*.

W przypadku czasowników zaczynających się na *n* (8.2) augment rdzeniowy *n* asymilowany jest przez *-tan-*:

ittanaddin (<*in-tan-addin) – ma zwyczaj dawać.

W przypadku czasowników zaczynających się na *w* formy tematu Gtn, tak jak Pf G (9.3) i formy tematu Gt (14.4), tworzone są w ten sposób, że augment rdzeniowy *w* zastępowany jest przez spółgłoskę *t* i dopiero tak powstały czasownik wtórny jest odmieniany:

ittanarrad – schodzi raz po raz.

17.6. Odmiana czasownika *alākum* w temacie Gtn

Czasownik ten (4.7) tworzy formy Gtn tak samo jak formy tematu Gt (14.5) czyli z podwojeniem *t*:

Prs: *ittanallak* – idzie wciąż na nowo

Prt: *ittallak*.

17.7. Tryb rozkazujący tematu N

W trybie rozkazującym N (10.2), podobnie jak w bezokoliczniku i statiwie N (10.6), rdzeń poprzedzony jest przez *na-*; przy tym samogłoską po drugiej spółgłosce jest *i* – jak w Prt:

naplis – patrz.

W przypadku czasowników zaczynających się na *ʿ* tryb rozkazujący N tworzony jest ze wzdłużeniem powstałym w wyniku wypadnięcia przerwy głosowej (4.6):

nābit – uciekaj (10.2)

lub z wtórnym unosowaniem (10.6):

ittija nanmer – spotkaj się ze mną (10.2).

17.8. Spójnik *kīma* „że”

kīma zależne od czasownika odnoszącego się do mowy albo spostrzeżenia, percepcji używane jest w znaczeniu „że”:

kīma eleppat baʿiri ittanarradā iqḅunim – że statki rybaków pływają raz po raz, powiedziano mi.

17.9. Zdania pytajne

Zdania pytajne formułowane być mogą albo przy użyciu zaimków pytajnych, albo bez nich. Takimi zaimkami są np.

ammīnim – dlaczego?

mannum – kto?

mannum beri – kto jest głodny?

W zdaniach pytajnych bez zaimków pytajnych może być tak, że słowo kończące pytanie jest szczególnie zaakcentowane poprzez przedłużenie ostatniej sylaby:

bariaku (*ba-ri-a-ku-û*) – rzeczywiście mam być głodny?

Ćwiczenia

um-ma-nu-um i-na ta-ha-zi-im im-ta-na-aq-qu-ut – wojsko w bitwie będzie padać bez ustanku

šar-ru-um ša-na-i-šu ip-ta-na-al-la-ah – król przeciwnika swego będzie bał się stale

mi-il-la-tum ša-ta-mu ekallam iš-ta-na-ri-qu – grabież skarbnicy pałac będą wciąż na nowo okradać

te-e-em ma-a-tim iš-ta-na-an-ni – władze (?) kraju zmieniają się wielokrotnie

ša li-ša-ni-ja i-na ma-a-tim it-ta-na-al-la-ak – mój tajny agent po kraju wciąż na nowo będzie się przechadzał

wa-ši-ib ma-ah-ri-ka-a ka-ar-ci-ka i-ta-na-ka-al – siedzący przed tobą wielokrotnie oczerni ciebie

Listy starobabilońskie

a-na^d šamaš-ha-ze-er u^d marduk-na-ce-er qi-bi-ma um-ma ha-am-mu-ra-pi-ma eqlam ša a-na kur-gal-a-mah-a-ni ka-an-ku-šum^{md} sin-im-gur-an-ni mar ... MU 2^{kam} i-te-er-ri-iš-ma še-šu il-te-eq-qe u ša-at-tam eqlam šu-a-ti i-ri-iš-ma še-šu il-te-qe ... – do Szamaszhazer i Marduknacer mów w ten sposób (mówi) Hammurabi pole które Kurgulamahani jest zatwierdzone dokumentem z pieczęcią Sinimguranni syn ... od dwóch lat uprawiał i zboże jego sprzątał i w tym roku pole to uprawiał i zboże jego sprzątał ...

a-na^d sin-ša-mu-uh u a-hu-ši-na qi-bi-ma um-ma^d marduk-ka-ši-id-ma a-nu-um-ma^{mi} i-ba-aš-ši-ilum u li-pi-it-ištar cu-ha-re-e-en a-na šu-ha-ti-in-ni^{sar} ša ma-ah-ri-ku-nu e-pu-šu le-qe-e-em at-tar-dam a-di šu-ha-ti-in-ni^{sar} šu-nu in-na-ap-pa-lu hi-ta-ja-ta-šu-nu-ti-ma i-na si-ma-ni-šu-nu li-in-na-ap-lu-ma a-na babilim li-ib-lu-ni-iš-šu-nu-ti – do Sinzamuh i Ahuszina mów w ten sposób (mówi) Mardukaszid teraz Ibaszszillum i Lipitiztar dwoje sług aby (roślinę) szuhatinni którą u was uprawiałem zebrać przysłałem dopóki szuhatinni będą dostarczać im pilnujcie ich bezustannie w odpowiednim czasie dla nich [dla roślin] niech dostarczą (je) i do Babilonu niech sprowadzą je

a-na i-li-im-gur-ra-an-ni qi-bi-ma um-ma ni-ši-i-ni-šu beli u be-el-ti aš-šu-mi-ja li-ba-al-li-tu-ka am-mi-nim ba-ri-a-ku-ma di-a-ti-i la ta-ša-al i-na bi-ti-ka ma-an-nu-um be-ri a-na-ku-u ba-ri-a-ku-u šipati ša ½ manem šu-bi-lam – do Iliimguranni mów w ten sposób (mówi) Nisziinisz pan mój i pani moja ze względu na mnie niechaj zachowają w zdrowiu ciebie dlaczego mam być głodny i nie dowiadujesz się (co u mnie) w domu twoim któż jest głodny ja mam być głodny weńę (wedle zapisu) tabliczki mojej jako procent srebra wciąż daję i daję albo srebro albo złoto albo weńę za pół miny każ przysłać

a-na ^dsin-i-din-nam kar sipparim u dajjani sipparim qi-bi-ma um-ma sa-am-su-i-lu-na-ma ki-ma a-na ugarim ra-bi-i-im u ugarim ša-am-ka-nim eleppat ba'iri it-ta-na-ar-ra-da-ma nuni i-ba-ar-ru iq-bu-nim ... – do Sinidinnam urzędu handlowego w Sippar i sędziów Sippar mów w ten sposób (mówi) Samsuiluna że do wielkiego pola i pola Szamkanum łodzie rybaków ustawicznie zjeżdżają i ryby łowią powiedziano (mi)

a-na a-hu-ni qi-bi-ma um-ma be-la-nu-um-ma ^dšamaš u ^dmarduk li-ba-al-li-tu-ka ... eleppatu iš-tu ge-er-ri-im is-ni-qa-ni-im am-mi-ni-im karanam ta-ba-am la ta-ša-am-ma la tu-ša-bi-lam karanam ta-ba-am šu-bi-lam u at-ta um 10^{kam} al-ka-am-ma it-ti-ja na-an-me-er - do Ahuni mów w ten sposób (mówi) Belanum Szamasz i Marduk niechaj zachowają cię w zdrowiu ... statki z wyprawy handlowej przybyły dlaczego wina dobrego nie kupiłeś i nie kazałeś przysłać wina dobrego każ przysłać i ty w ciągu 10 dni przybądź i ze mną spotkaj się

a-na a-hu-ki-nu-um qi-bi-ma um-ma awil-^damurrim-ma iš-tu u-mi-im ša a-na ha-ra-ni-im tu-cu-u wa-ar-ki-ka-a-ma ^mim-gur-^dsin il-li-ka-am-ma um-ma šu-u-ma ½ ma-na kaspam e-li-šu i-šu-u aš-ša-at-ka u ma-ra-at-ka it-te-pe-e ... aš-ša-at-ka u ma-ra-at-ka i-na ci-bi-ti-im i-na hi-ta-šu-li-im i-mu-tu aš-ša-at-ka u ma-ra-at-ka šu-ci-i a-pu-tum – do Ahukinum mów w ten sposób (mówi) Awilamurrim po dniu w którym z powodu podróży odeszłeś po tobie przyszedł Imgursin i w ten sposób on (rzekł) ½ miny srebra u niego mam małżonka twoja i córka twoja w niewolę za długi zostały oddane ... małżonka twoja i córka twoja w więzieniu przy mieleniu zboża będą umierały małżonkę twoją i córkę twoją uwolnij (to jest) pilne

Starobabiloński dokument prawny

^mipiq-an-nu-ni-tum mar a-pil-i-li-šu itti a-hu-ni-ja um-mi-a-ni-šu ^mim-gur-^dsin mar a-hu-um-wa-qar i-na ja-ab-li-ja^{ki} it-ru-šu a-ta-ap-pu-ul ^ma-pil-i-li-šu a-bi-šu u ta-ad-di-in-nu-nu um-mi-šu i-na qa-ti-i ^mim-gur-^dsin – Ipiqannunitum syna Apililisu z Ahunija mistrzem jego Imgursin syn Ahumwaqar w Jablija zabrali opieka (zamiast) Apililisu ojca jego i Taddinnunu matki jego w rękach Imgursina (jest)

Lekcja osiemnasta

18.1. Temat Ntn

W temacie N u czasowników częstotliwych i nawykowych (17.1) wrostek *-tan-* (*-ten-*) wchodzi między cechę tematu *n* i rdzeń. Głoska *n* wrostka zachowuje się tylko w Prs, zaś w pozostałych formach wypada.

18.2. Czasy z przedrostkami w Ntn

Prs i Prt Ntn tworzone są z przedrostkami *i-*, *ta-*, *a-* oraz *nu-*. Cecha *n* tematu N asymilowana jest przez *t* wrostka *-tan-*:

Prs: *ittanamhac* (<**i-n-tan-amhac*) – jest ciągle bity

Prt: *ittamhac* (<**i-n-tan-mhac*) – był ciągle bity.

Prs Ntn tworzony jest inaczej niż w pozostałych tematach, bo bez podwojenia środkowej spółgłoski rdzeniowej.

Tak jak w Gtn (17.3) samogłoską po drugiej spółgłosce jest w przypadku czasowników wykazujących apofonię *a*, zaś w pozostałych przypadkach samogłoska rdzeniowa:

Prs: *ittanapqid* – jest wciąż na nowo powierzany

Prt: *ittapqid*.

18.3. Formy bez przedrostków w Ntn

W trybie rozkazującym, bezokoliczniku i statiwie Ntn przed wrostek *-tan-* wchodzi głoska *i-*, przy czym wypada znajdujący się przed nią tworzący temat element *n*:

TR: *itaplas* (<**nitaplas*) – patrz wciąż na nowo.

Samogłoska po drugiej spółgłosce odpowiada w trybie rozkazującym tej, która jest w Prt Ntn (18.2). Bezokolicznik i stativ mają w tym miejscu *u*:

Bezokol.: *itaplusum*

St: *itaplus*.

18.4. Temat Ntn czasowników dwuspółgłoskowych

W przypadku czasowników na *n* (8.2) w Prs Ntn augment rdzeniowy *n* nie jest asymilowany:

ittananpah (<**i-n-tan-anpah*) – jest zapalany wciąż na nowo.

Stativ Ntn od *nadûm* ma postać:

itaddu (<**nitandu*), *itaddât* – jest kładziony wciąż na nowo.

18.5. Temat Dtn

W temacie D (11.1) czasowniki częstotliwe i nawykowe występują rzadko i też tworzą formy odpowiedniego tematu pochodnego, czyli Dtn, za pomocą wrostka *-tan-*. Wchodzi on pomiędzy pierwszą a drugą, zdwojoną spółgłoskę rdzeniową. Przedrostki czasów odpowiadają tym, które mają zastosowanie w D i Dt (*u-*, *tu-*, *u-*, *nu-*). *n* wrostka *-tan-* zachowuje się tylko w Prs:

uktanattan – ma zwyczaj ukrywać.

W pozostałych formach to *n* wypada znalazłszy się przed podwojoną środkową spółgłoską rdzeniową:

Prt: *uktattim* (<**uk-tan-ttim*)

TR: *kutattim*

Bezok.: *kutattumum*.

Uwaga: wszystkie formy Dtn za wyjątkiem Prs brzmią tak samo jak odpowiednie formy tematu Dt (15.1), np.:

uhtabbit – był rabowany (Prt Dt) lub rabował raz po raz (Prt Dtn).

18.6. Temat Štn

Również w temacie Š czasowniki częstotliwe i nawykowe występują rzadko. Wrostek *-tan-* włączony jest pomiędzy cechę tematu Š i rdzeń. Przedrostki czasów są takie same jak w Š i Št (*u-*, *tu-*, *u-*, *nu-*). *n* wrostka zachowuje się tylko w Prs:

uštanamqat – każe wciąż na nowo padać.

W pozostałych formach element *n* wypada:

Prt: *uštamqit* (<**u-š-tan-mqit*)

TR: *štamqit*

Bezok.: *štamqutum*.

Tryb rozkazujący Štn od *arahum* „być pilnym” ma postać *šutarrih* „skłaniaj ciągle do pośpiechu”.

Prs Štn od *wacûm* (8.8) brzmi *ušteneccē* „każe wychodzić wciąż na nowo” = „ma zwyczaj wygadywać się (zdradzać tajemnice)”.

Uwaga: wszystkie formy Štn za wyjątkiem Prs brzmią tak samo jak odpowiednie formy tematu Št (16.1), np.:

štacbutum – kazać się wzajemnie chwytać (bezokolicznik Št) lub kazać chwytać wciąż na nowo (bezokolicznik Štn)

18.7. Czasowniki z przerwą głosową na końcu

Większość z tych czasowników, jak np. *leqûm* (*lq'*) „brać”, naśladuje w tworzeniu form czasowniki ultimae vocalis (konkretnie ultimae e – 6.2). Jednakże w przypadku niektórych takich słów przerwa głosowa wcale nie wypada i zachowują się one jak czasowniki trójspółgłoskowe:

mašq'um (*a/u*) – zabierać

Prs: *imašša'*

Prt: *imšu'*.

Tylko w tematach D i Dtn występuje czasownik *buzzu'um* – znęcać się“:

Prs: *ubazza'*

Prt: *ubazzi'*

Pf D i Prt Dtn: *ubtazzi'*.

18.8. Voluntativ

Jako forma wyrażająca życzenie 1 osoby liczby pojedynczej („ja chcę”) służy voluntativ. Tworzony jest on w ten sposób, że w formie 1 osoby liczby pojedynczej Prt przedrostek *a-* (*e-*) lub *u-* zastępowany jest przez *lu-*:

ašpur – pisałem, *lušpur* – chcę napisać

ubtam – przyniosłem, *lublam* – chcę przynieść

udammiq – czynię dobro, *ludammiq* – chcę czynić dobro.

Formą życzenia 3 osoby jest prekativ (13.5 i 18.9).

18.9. Prekativ tworzony z użyciem stativu

Życzenie dotyczące stanu jest wyrażane przez prekativ statywny, w którym stojąca osobno asertoryczna partykuła *lu* poprzedza stativ:

lu salim – niech będzie cały

lu baltata – bądź żywy, długo żyj.

18.10. Forma zapewnienia

Aby nadać wypowiedzi szczególnego akcentu, używana jest asertoryczna partykuła *lu* stojąca osobno, poprzedzająca odpowiednią formę czasownika:

ide – wie(m), *lu ide* – naprawdę wie(m)

lu ubtazzi' – doprawdy gnębił wciąż od nowa.

18.11. Paronomastyczna konstrukcja z bezokolicznikiem

W celu wzmocnienia wypowiedzi forma czasownika może być połączona z bezokolicznikiem tego samego czasownika. Do stojącego na przedzie bezokolicznika dołącza się *-ma* (8.14):

ana awi_lim ana qab_ěm-ma ul aqbi – człowiekowi naprawdę nie powiedziałem.

18.12. Odmiana zaimków osobowych

Od zaimków osobowych, które w mianowniku mają formę *atta* „ty”, *anaku* „ja” itd. (15.7), mogą być tworzone formy biernika i celownika:

kâta (r.m.), *kâti* (r.ż.) – ciebie, *kâšim* (r.m. i ż.) – tobie

jâti – mnie, *jâšim* –mi.

Formy te służą jako zastępstwo lub wzmocnienie enklitycznych zaimków osobowych (5.6, 5.9, 13.10) i są zawsze szczególnie podkreślone:

jâti amm_inim mazzaranni – dlaczego wymyśla akurat mi.

18.13. Bezokolicznik z przyimkiem

Zamiast subiunkcjonalnych zdań pobocznych używany jest niekiedy bezokolicznik z przyimkiem. Konstrukcja ta może być wydłużona przez dopełnienie:

aššum ... itaplusim – że [np. ty] regularnie przypatrujesz się

ištu sulupp_i ap_lim – potem daktyle podano.

Ćwiczenia

šumma mar-tum na-as-ha-at-ma it-ta-na-aq-ra-ar – jeśli woreczek żółciowy jest ode-
rwany i kilka razy zwinął się

sinništum a-wa-at pu-uh-ri-im uš-te-ne-ce – kobieta słowo zgromadzenia wypapla raz
za razem

*šum-ma mar-tum bu-da-ša da-ma-am bu-ul-la-am pa-aš-ša di-pa-ar ne-ku-ur-tim i-ša-
tu-um i-na ma-tim it-ta-na-an-pa-ah* – jeśli woreczka żółciowego strona krwią rozło-

żoną jest wysmarowana pochodnia wrogości ogień w kraju będzie zapalany wciąż na nowo

šum-ma i-na bab ekallim ši-lum ip-lu-uš-ma uš-te-eb-ri wa-ši-ib ma-ha-ar šarrim pi-ri-iš-ti šarrim a-na ma-at nakrim uš-te-ne-ce – jeśli w „bramie pałacu” otworek jest przebity i jest przejrzysty siedzący przed królem tajemnicę króla krajowi wroga zdradzi

šum-ma mar-tum zi-ih-hu-um i-ta-ad-du šar-ru-um um-ma-an-šu te-ši-tam i-le-et-te – jeśli woreczek żółciowy pęcherzykami w wielu miejscach jest upstrzony wojsko króla zamieszanem będzie się rozdzielać

šum-ma šu-me-el u-ba-nim pu-sa-am i-ta-da-at ti-bu-ut er-bi-im – jeśli na lewej stronie „palca” białe plamy w wielu miejscach są położone najście szarańczy

Listy starobabilońskie

a-na a-bi-ja qi-bi-ma um-ma zi-im-ri-e-ra-ah-ma^d šamaš u^d marduk da-ri-iš u-mi a-bi li-ba-al-li-tu^m i-bi^d nin-šubur cu-ha-ri a-hi^m nu-ur-i-li-šu^{md} na-bi-um-at-pa-lam im-qu-ut-ma ub-ta-az-zi-i'-šu u ja-a-ši-im ma-ag-ri-a-tim ša a-na e-ce-nim la na-ta-a id-bu-ub cu-ha-ri-ma lu ub-ta-az-zi-i' ja-a-ti am-mi-nim i-na-az-za-ra-an-ni a-na a-wi-lim a-na qa-be-e-em-ma u-ul aq-bi um-ma a-na-ku-ma a-na a-bi-ja lu-uš-pur-ma te-em a-wa-tim li-iš-pur-am-ma a-na a-wi-lim lu-uq-bi ... i-zi-iz wa-ar-ka-at a-wa-tim šu-a-ti pu-ru-uš-ma te-ma-am šu-up-ra-am-ma lu-u i-de-e – do ojca mojego mów w ten sposób (mówi) Zimrierah Szamasz i Marduk na zawsze niechaj ojca zachowają w zdrowiu Ibbininsubura sługę mojego brata Nuriliszu Nabiumatpalam poniżył (?) i znęcał się nad nim i mi obelgi które do zniesienia są niemożliwe powiedział sługę mojego naprawdę dręczył raz po raz dłaczego mnie przeklina człowiekowi naprawdę powiedzieć (nic) nie powiedziałem w ten sposób (mówię) ja ojcu mojemu chcę napisać (o wszystkim) i (on) polecenie w (tej) sprawie niechaj (mi) przyśle i potem człowiekowi chcę powiedzieć ... zajmij się stan sprawy zbadaj i postanowienie przyślij mi i niechaj wiem

a-na nu-ur-^dšamaš^m a-wi-il-^dadad^{md} sin-pi-lah^m cil-li-^dadad u wakil 10 cabim qi-bi-ma um-ma^d šamaš-na-cer-ma da-mi-iq e-pe-šum an-nu-um nukaribbi našpak suluppi ip-te-ne-tu-u-ma suluppi il-te-ne-qu-u u at-tu-nu a-wa-tim tu-uk-ta-na-ta-ma-ma a-na ce-ri-ja u-ul ta-ša-pa-ra-nim an-nu-um-ma tu-pi uš-ta-bi-la-ku-nu-ši iš-tu suluppi a-pa-li-im a-wi-le-e a-na ce-ri-ja šu-ri-a-nim ... – do Nurszamasz Awiladad Sinpilah Cilliadad i

strażnika dziesięciu ludzi mów w ten sposób (mówi) Szamasznacer jest dobre postępowanie owo ogrodnicy spichlerz daktyli coraz to otwierają i daktyle raz po raz zabierają i wy sprawę za każdym razem ukrywacie i do mnie nie piszecie teraz tabliczkę moją każem przynieść wam kiedy za daktyle zapłacicie ludzi do mnie każcie sprowadzić

a-na be-el-šu-nu qi-bi-ma um-ma qur-di-ištar-ma ^dšamaš li-ba-al-li-it-ka lu ša-al-ma-a-ta lu ba-al-ta-a-ta ... ga-me-er eqli-ka e-ci-id-ma še-am šu-li-a-am-ma i-na mu-uh-hi-šu šu-ta-ar-ri-ih i-nu-ma ta-la-ka-am qi-iš-ta-ka ta-ma-ar ... – do Belszunu mów w ten sposób (mówi) Qurdiishtar Szamasz niechaj zachowa cię w zdrowiu bądź zdrowy bądź żywy ... całe pole twoje jest sprzątnięte i zboże każ wnieść na górę i dlatego każ wciąż ponaglać kiedy przyjdiesz prezent twój zobaczysz (=otrzymasz)

iš-tu ^{itu}simanim aš-šum ce-eh-he-ru-ti-ja i-ta-ap-lu-si-im u-na-a'-i-id-ka um ^{4kam} a-di i-na-an-na te-em ši-ip-ra-tim ma-la i-pu-šu u eqil šamaššammim ša i-pu-šu u-ul ta-aš-pu-ra-am ... i-na-an-na na-bi-^dsin a-na ma-ah-ri-ka at-tar-dam it-ti-šu a-na eqlim ri-id-ma eqil ši-ip-ra-tim ma-la i-pu-šu u eqil šamaššammim ša i-pu-šu i-ta-ap-la-as-ma i-na tup-pi-ka pa-nam šu-ur-ši-a-am-ma šu-up-ra-am... – od miesiąca siman (na to) że młodych ludzi moich doglądać stale (trzeba) zwracam uwagę ci cztery dni (już minęły) dotąd informacji (o) pracy ile wykonali i (o) polu sezamu które uprawiają nie przysłałeś ... teraz Nabisina do ciebie wysłałem z nim na pole idź i pola pracy ile wykonali i pola sezamu które uprawiają doglądaj stale i na tabliczkach twoich przedstawiaj i przysyłaj (je)

Lekcja dziewiętnasta

19.1. Czasowniki cztero(spół)głoskowe

Obok rdzeni czasownikowych z trzema lub dwoma spółgłoskami występują w języku akadyjskim także rdzenie z czterema spółgłoskami, np. *blkt* „przekraczać” czy *prqd* „kłaść się na plecach”. Ponadto są trójspółgłoskowe rdzenie z długą samogłoską po trzeciej spółgłosce (*ultimae vocalis*), np. *qlp \underline{u}* „płynąć z prądem” czy *hlc \underline{i}* „pośliznąć się”. Ponieważ obie grupy wspomnianych wyżej czasowników podobnie tworzą tematy i podobnie się odmieniają, są potraktowane łącznie jako jedna grupa czasowników czterogłoskowych i wspólnie omówione. Charakterystyczne jest to, że wszystkie one jako drugą spółgłoskę mają albo *l* albo *r*.

19.2. Tworzenie tematów przez czasowniki czterogłoskowe

Czasowniki te tworzą tylko dwa tematy główne. Kiedy ich rdzeń poprzedzony jest przez *n*, tworzą one konstrukcje odpowiadające formalnie tematowi N czasowników trójspółgłoskowych, ale nie mające znaczenia, które oddawać trzeba przez naszą stronę bierną. Przed rdzeń może też wchodzić *š* i wtedy powstaje temat odpowiadający zarówno budową jak i znaczeniem kauzatywnemu tematowi Š czasowników trójspółgłoskowych. Od obu tematów głównych za pomocą wrostka *-tan-* mogą być tworzone pochodne tematy częstotliwe.

19.3. Czasy z przedrostkami w temacie N czasowników czterogłoskowych

Czasowniki te nie dzielą się na klasy w zależności od tego, jakie im towarzyszą samogłoski rdzeniowe. Wszystkie zawsze mają *a* w Prs i *i* w Prt. Poprzedzające rdzeń *n* po przedrostkach *i-*, *ta-*, *a-* lub *ni-* będzie asymilowane przez pierwszą spółgłoskę rdzeniową. W Prs podwajana jest trzecia spółgłoska.

Prs: *ibbalakkat* (<**inbalakkat*) – przekracza, przechodzi

tabbalakkat – przekraczasz itd.

Prt: *ibbalkit* – przechodził, l.mn. *ibbalkut \underline{u}* – przechodzili

Pf (z *a* jak Prs): *ittabalkat*.

Czasowniki *ultimae vocalis* skracają samogłoskę w wygłosie (6.3):

ipparakku – przestaje

ipparku – przestawał

ihhelecci – ślizga się.

19.4. Stativ i formy imienne tematu N czasowników czterogłoskowych

Po trzeciej spółgłosce bezokolicznik i stativ mają samogłoskę *u*, zaś imiesłów, tworzony z przedrostkiem *mu-*, samogłoskę *i*:

Bezokolicznik: *nabalkutum* – przekraczać

St: *naparqud*, *naparqudat* – leży na plecach

Imiesłów: *mubbalkitum* – przekraczający.

W przypadku czasowników ultimae vocalis:

Bezokolicznik: *naparkûm* – przestawać, *nepelkûm* – być rozciągniętym

St: *nepelku* – jest rozciągnięty

Imiesłów: *muhhelcûm* (<**munhelcûm*) – ślizgający się, *muhhelcîtum* – śliskość.

19.5. Temat Š czasowników czterogłoskowych (N-klasy)

Przed poprzedzającym rdzeń š występują przedrostki *u-*, *tu-* i *nu-*:

Prs: *ušbalakkat* – każe się buntować, podżega do buntu

Prt: *ušbalkit* – kazał się buntować, podżegał do buntu.

W przypadku czasowników ultimae vocalis:

ušqeleppe – każe płynąć z prądem

ušqelpe – kazał płynąć z prądem.

19.6. Š-grupa czasowników czterogłoskowych

Za czterogłoskową uważana jest też inna grupa rdzeni czasownikowych, które łączy to, że ich pierwszą spółgłoską rdzeniową jest zawsze š. Należą do nich np. *šūqallulum* (šqll) „wisieć” i *šukěnum* „rzucić się (w dół)”.

Prs od *šūqallulum* brzmi *išqallal* „wisi”; forma ta stosowana jest jako stativ (stativ z przedrostkami – 11.9).

Od *šukěnum* powstał imiesłów *muškěnum* „rzucający się (w dół)” stosowany jako nazwa grupy ludzi, którzy znajdowali się w bezpośredniej zależności od króla.

19.7. Druga osoba rodzaju żeńskiego w liczbie pojedynczej

W Prs, Prt i Pf druga osoba rodzaju żeńskiego liczby pojedynczej, w odróżnieniu od drugiej osoby liczby pojedynczej rodzaju męskiego (5.4), tworzona jest z końcówką *-ī*:

tallik (r.m.) - chodziłeś, *tallikī* (r.ż.) – chodziłaś.

Końcówką ventivu w 2 osobie l.p. r.ż. jest *-m*, przy czym długa samogłoska *-ī* ulega skróceniu (*-im*):

tallikim – przychodzisz.

Podobnie tworzona jest 2 osoba rodzaju żeńskiego trybu rozkazującego:

idin (2 osoba r.m.), *idnī* (2 osoba r.ż.) - daj

z ventivem *idnam*, *idnīm* – podaj

šūbilam, *šūbilim* – każ przynieść.

19.8. Temat Rt

Rzadkie są formy tematów R, Rt i Rtn, które są tworzone podobnie jak tematy D, Dt i Dtn, ale z reduplikacją środkowej spółgłoski. Najczęściej spotkać można się z tematem Rt:

Prs Rt: *uptararras* (Prs Dt: *uptarras* – 15.2)

Prt Rt: *uptararris* (Prt Dt: *uptarris*)

TR Rt: *putararris* (TR Rt: *putarris*).

Czasownik *danḡnum* „być mocnym” ma w Rt znaczenie „mierzyć siły ze sobą” i „okazywać się silniejszym”:

Prs: *uddanannan* – okazuje się silniejszym

tuddanannanū – mierzycie siły.

19.9. Kohortativ

Kohortativ służy jako forma życzenia 1 osoby liczby mnogiej. Tworzony jest przy pomocy partykuły *i*, która poprzedza 1 osobę l.mn. Prt:

i nillik – chodźmy, *i nidbub* – chcemy mówić.

19.10. Wokalizacja stativu G

W 3 osobie l.p. stativu tematu podstawowego samogłoską przed trzecią spółgłoską jest najczęściej *i*:

cabit – jest złapany, *damiq* – jest dobry (1.5).

W przypadku czasowników stanu (5.2) może taką samogłoską być także *a* lub *u*, np.

rapaš – jest szeroki

šabuc – jest zły

qerub – jest bliski

šamuh – jest wspaniały (por. imię ^d*Sîn-šamuh*).

Pozostałe formy stativu G tworzone są bez tej samogłoski:

rapšat – jest szeroka.

19.11. Wokalizacja trybu rozkazującego G

W trybie rozkazującym G pomiędzy pierwszą a drugą spółgłoską rdzeniową wchodzi samogłoska, która prawie zawsze odpowiada samogłosce rdzeniowej (13.2):

cabat – chwytaj (rdzeń **cbat*).

Jednak w przypadku niektórych czasowników a-klasy samogłoską, o której mowa, jest *i*, np. w przypadku *lamadum* (*Imad*) „uczyć się, dowiadywać”:

TR G: *limad* – dowiedz się

r.ż.: *limdī*

l.mn.: *limdā*.

19.12. Czasowniki z przerwą głosową w środku i z samogłoską w wygłosie

Czasowniki *re'ûm* (*r'ī*) „paść” i *le'ûm* (*l'i*) „móc, być zdolnym” tworzą Prs ze spółgłoskową przerwą głosową (16.4):

ire''i – pasie

ele''i – jestem zdolny,

ale Prt powstaje z wypadnięciem alefu (9.6):

irē – paść

ilē – był zdolny.

Imiśłowem jest *rē'ûm* (<**rē'ium*) – pasterz.

Uwaga: od *le'ûm* „móc” odróżnić trzeba *la'ûm* (*l'u*) „być brudnym”, który to czasownik tworzy:

St D: *lu''u* (r.m.) i *lu''ât* (r.ż.) – brudzi.

Ćwiczenia

šumma uban ha-ši qablitum i-na ma-aš-ka-ni-ša na-ba-al-ku-ta-at – jeśli „palec” płucny środkowy w miejscu swoim jest obrócony

šum-ma ina šu-me-el martim pi-iṭ-rum ne-pe-el-ku – jeśli z lewej strony woreczka żółciowego szpara jest szeroka

šum-ma cibtum it-ta-ba-al-ka-at – jeśli narodził obróciła się

šumma i-na bab ekallim zihu lu-u’-‘u-ma u iš-qa-la-al – jeśli w „bramie pałacu” pęcherzyk jest brudny i zwisa

il-šu e-li a-wi-li-im ša-bu-us – bóg jego na człowieka będzie zły

ma-tum ša re-e-i-ša ib-ba-al-ki-tu re-e-i-ša e-li-ša iz-za-az – kraj który pasterzowi swojemu opierał się pasterz jego nad nim zatriumfuje

i-na mu-uh-he-el-ci-tim šep awilim i-he-le-ci – na czymś śliskim noga człowieka pośliznie się

a-lum ib-ba-la-ka-at-ma be-el-šu i-da-ak – miasto zbuntuje się i pana swojego zabije

naker-ka ud-da-na-an-na-na-ak-kum – wróg twój okaże się silniejszy od ciebie

šumma ka-as-ka-su i-mi-tam u šu-me-lam ka-pi-ic at-ta u naker-ka tu-ud-da-na-an-na-na – jeśli mostek z prawej i lewej strony jest złamany ty i twój wróg będziecie mierzyć ze sobą siły

šumma ka-as-ka-su i-mi-tam ka-pi-ic a-na nakri-ka tu-da-na-an-na-an – jeśli mostek z prawej strony jest złamany wrogowi twojemu będziesz okazywał przewagę

šumma kišad hašim na-ba-al-ku-ut ṭe-e-em ma-a-tim iš-ta-na-an-ni – jeśli „szyja” płuc jest obrócona dowództwo kraju wielokrotnie się zmieni

šumma kakki i-mi-tim i-na re-eš mar-tim ša-ki-in-ma ib-ba-al-ki-it-ma ma-ac-ra-ah mar-tim iṭ-ṭu-ul šar-rum ma-li-ki u-ul i-ra-aš-ši – jeśli „broń prawicy” na wierzchołku woreczka żółciowego jest położona i obraca się i ku przewodowi żółciowemu jest skierowana król doradców nie będzie miał

šumma hašum na-pa-ar-qu-da-at ma-as-su ib-ba-la-ka-su – jeśli płuca są położone na plecach kraj jego zbuntuje się przeciw niemu

šumma bab ekallim ne-pe-el-ku-u hu-ša-ah-hu-um ib-ba-aš-ši-i – jeśli „brama pałacu” jest szeroka głód nastanie

šumma i-na bab ekallim qu-u-um ra-pa-aš mi-li i-ir-tim – jeśli w „bramie pałacu” węzeł jest szeroki sukces

Starobabilońskie listy

^mtam-la-tum tamkarum mar qi-iš-^dnu-nu eleppam ša ib-ba-tum malahim i-gu-ur-ma a-na babilu uš-qe-el-pi ... ^mib-ba-tum šu-a-ti a-na ma-ah-ri-ka aṭ-ṭar-dam ki-ma ra-bu-ti-ka eleppam šu-a-ti pu-ut-ṭe-er pi-qi-is-su-um-ma a-na sipparim li-ša-aq-qi-a-aš-ši – Tamlatum kupiec syn Qisznuu statek Ibbatum marynarza wynajął i do Babilonu poprowadził z prądem ... Ibbatum owego przed ciebie posłałem korzystnie statek ten wykup powierz mu i do Sippar niech poprowadzi go (statek) w górę (pod prąd)

a-na um-mi-ja qi-bi-ma um-ma a-wi-il... ma-ru-ki-ma ^dšamaš u ^d... li-ba-al-li-ṭu-ki ... il-ku-um is-ra-an-ni-ma na-pa-ar-ka-am u-ul e-li-i u at-ti ma-ti-ma ki-ma um-ma-tim u-ul ta-aš-pu-ri-im-ma li-ib-bi u-ul tu-ba-li-ṭi a-nu-um-ma ma-an-na-ši aš-ta-ap-ra-ki-im 2 qa šamnim šu-bi-lim mu-ur-cu-um ic-ba-ta-ni-ma i-na na-pi-iš-tim an-na-di – do matki mojej mów w ten sposób (mówi) Awil... syn twój Szamasz i ... niechaj zachowają cię w zdrowiu ... obowiązek służebny (lenny) przykuwa mnie i skończyć nie mogę i ty nigdy jak matka nie napisałaś do mnie i serca mojego nie utrzymywałaś przy życiu teraz Mannaszi posłałem do ciebie 2 qa oleju każ przysłać mi choroba opadła mnie i bliski jestem śmierci

a-na ma-ti-be-lu-um qi-bi-ma um-ma ni-id-na-at-^dsin-ma ^dšamaš li-ba-al-li-iṭ-ka a-nu-um-ma un-ne-du-uk-ki uš-ta-bi-la-ak-kum un-ne-du-uk-ki i-na a-ma-ri-i-ka 1 kur er-bi-i 300 ka-ma-ri ... i-na e-le-ep-pi-im ce-na-am-ma u at-ta al-ka-am ci-bi-a-tu-u-ka lu-u ma-da al-ka-am-ma ṭe-e-mi li-ma-a-ad ap-pu-tum – do Matibelum mów w ten sposób (mówi) Nidnatsin Szamasz niechaj zachowa cię w zdrowiu teraz list mój kazałem przynieść ci kiedy list mój przeczytasz 1 kur szarańczy 300 ryb „kamaru” ... na statek załaduj

mi i ty przyjdź do mnie twoje interesy zapewne są liczne (ale mimo to) przyjdź do mnie i o rozkazach dowiedz się (to jest) pilne

a-na ib-ni-^dsin mar ^dmarduk-na-ce-er qi-bi-ma um-ma am-mi-ca-du-qa-ma bu-qu-mu i-na bit a'-ki-tim iš-ša-ka-an ki-ma tup-pi an-ni-a-am ta-am-ma-ru pa-ni ceni ša te-re-ú-u ca-ab-tam u ka-ni-ka-a-at ceni ša a-na ci-i-tim tu-še-cu-u le-qe-a-am-ma a-na babilī al-kam la tu-la-ap-pa-tam i-na ^{itu}addarim um 1^{kam} a-na babilī si-in-qa-am – do Ibnisina syna Marduknacera mów w ten sposób (mówi) Ammicaduqa strzyżenie w domu święta nowego roku jest robione skoro tylko tabliczkę moją tę przeczytasz pierwsze (?) z owiec które pasłeś złapane (?) i dokument na owce które oddałeś zabierz i do Babilonu przyjdź nie zwlekaj w miesiąca addaru pierwszym dniu do Babilonu przybądź

a-na ipiq-ištar qi-bi-ma um-ma ^den-lil-lu-šaga-ma ^den-lil li-ba-al-li-it-ka ki-ma ti-du-u e-bu-ru-um qe-ru-ub la tu-uš-ta-a it-ti na-hi-iš-ša-al-mu-um al-kam-ma te-em bi-ti i ni-id-bu-ub – do Ipiqiszta mów w ten sposób (mówi) Enliluszaga Enlil niechaj zachowa w zdrowiu ciebie jak wiesz żniwa są blisko nie bądź beczynny z Nahiszszalmum przyjdź i rozkazy domu niechże wypowiemy

Lekcja dwudziesta

20.1. Język poezji starobabilońskiej

Język starobabilońskich hymnów i eposów (0.9) różni się od współczesnego mu języka potocznego znanego z listów, dokumentów i literatury prozatorskiej (np. wróżb). Objawia się to przez mniej czy bardziej częste stosowanie starszych form i wyrażań, które w tekstach prozatorskich nie występują wcale lub pojawiają się rzadko. Do ważniejszych cech szczególnych języka poezji należą trwające nadal użycie dwóch, mocno poza nim zredukowanych przypadków: miejscownika przysłówkowego (20.2) oraz terminatywu przysłówkowego (20.3), a także posługiwanie się odmiennymi formami status constructus imion (20.4). Rytmiczna struktura poezji ujętej w wersy z głoskami akcentowanymi i z zaniżaniem głosu pociąga za sobą konieczność wolnego szyku wyrazów oraz niekiedy zaniku samogłoski w wygłosie przed przyrostkami zaimkowymi (20.6), a także sztucznych wzdłużeń (20.19).

20.2. Miejscownik przysłówkowy (lokativ adverbialis)

Bardzo często w języku poezji występują formy pierwotnego przypadku, miejscownika z końcówką *-u(m)*, który w prozie obecny jest jedynie u przysłówków (9.9) takich jak *šapl \bar{a} num* „na dole”; w poezji pojawia się on przede wszystkim w połączeniu z przyrostkiem zaimkowym, przy czym *-m* mimacji jest asymilowane przez przyrostek:

rešušša (<*rešum* + *ša*) - na jej głowie

siqrušša – przez jej rozkaz.

Ten sam przypadek w status constructus przed dopełniaczem ma końcówkę *-u*:

qabaltu c \bar{e} ri – na środku stepu.

20.3. Terminativ adverbialis

Dawny terminativ z końcówką *-iš* występuje w prozie tylko u przysłówków, gdyż końcówka *-iš* służy do przekształcania przymiotników w przysłówki:

išariš – w sprawiedliwy sposób (od przymiotnika *išarum* „sprawiedliwy”)

mihariš – po równo (od *mitharum* „odpowiadający sobie wzajemnie”).

W poezji takie końcówki przysłówkowe są szczególnie częste:

danniš – bardzo, silnie

šarhiš – wspaniale

ištiniš – razem, wspólnie (od *ištinum* „jeden”).

Tylko w poezji używany jest terminativ jako przypadek kierunkowy imion - albo z zależnym dopełniaczem:

ipšiš pjšunu – dla otwarcia ich ust = dla ich wypowiedzi

albo z przyrostkiem zaimkowym:

qatišša – w jej rękę

simtišša – dla jej postaci

muttiššunu – przed nimi (od *muttum* „strona frontowa”).

Także przysłówek pytajny *ěš* (<*ajjiš*) „dokąd?” ma końcówkę terminatywu *-iš*.

20.4. Status constructus z końcówką *-u*

W poezji często zamiast status constructus bez końcówki (2.8), zapewne ze względu na rytmikę tworzony jest status constructus z końcówką *-u*:

cgbitu qatika (zamiast *cgbit qatika*) – ten, który złapał twoją rękę.

Status constructus od *kalum* „całość” ma w prozie postać *kal* lub *kala*, natomiast w poezji mamy często do czynienia z *kalu*:

kalu marcatim – wszystkie starania.

Status constructus form w liczbie mnogiej kończących się na *-atum* czy *-atim* (3.5) w poezji kończy się najczęściej na *-atu*:

ana šimatu awilutim (zamiast *ana šimat...*) – do losu ludzkości.

20.5. Samogłoska wiążąca *a* w imionach z przyrostkiem

Przyrostek będący zaimkiem dzierżawczym w mianowniku lub bierniku dołącza się do imienia o formie status constructus (3.8). W języku poezji w skład takiego tworu włączana jest niekiedy samogłoska wiążąca *a*:

migrašunu (zamiast *migeršunu*) – ich ulubieniec.

Por. też *ištāša* „z nią” (20.10).

20.6. Przyrostek zaimkowy z zanikiem samogłoski w wygłosie

Wypadnięcie samogłoski w przyrostkach zaimkowych występuje w prozie tylko rzadko (16.8), ale w niektórych tekstach poetyckich jest bardzo częste. Przede wszystkim dotyczy to zaimków dzierżawczych *-ša* i *-šunu* (3.7), które skracane są do *-š* i *-šun*:

nazzqzuš (<*nazzqzu-ša*) – jej pozycja

libbišun – ich serca

mahrīšun – przed nich.

Przyrostek w bierniku *-šunuti* (13.10) może być skrócony do *-šunut*:

ittanaqqišunūt – ofiarowywał im stale (przyrostek w bierniku jest tu użyty jak by był w celowniku).

20.7. Zaimek określający *šat*

Zaimek wskazujący *šu* „dany, ten” ma rodzaj żeński *šī* „dana” (11.10). Zamiast *šī* może być w języku poezji użyty także zaimek określający rodzaju żeńskiego *šat* „dana, ta”:

šat melesim – ta, która promieniuje radością.

20.8. Celownik zaimków osobowych

Formy w celowniku od *anaku*, *atta*, *attī*, *šū* itd. (15.7) mają postać następującą:

jāšim – mi

kâšim (r.m. i r.ż.) – tobie, ci

šuqšim (*šâšim*, w poezji także *šâšum*) – jemu

šiqšim – jej

niqšim – nam.

Formy te, które używane są zawsze z przyimkiem *ana*, służą często do szczególnego podkreślenia:

sabītum ana šâšum izzakaram ana^d giš – szynkarka do niego mówi, do Gilgame-sza.

20.9. Przyimki *ana* „do” i *ina* „w, na”

Skróconymi formami tych przyimków są *an* i *in*; w poezji często są one ściągnięte z następującymi po nich imionami, przy czym powstające w wyniku asymilacji podwojone spółgłoski nie zawsze są zapisywane:

a-ni-ri-i-ši-u (*annirīšiu* > *ana nūrīšu*) – pod jego jarzmem

i-ge-e-gu-un-ni-im (*iggegunnim* > *ina gegunnim*) – w wysokiej świątyni

i-ni-li (*inilī* > *ina ilī*) – między bogami.

20.10. Przyimek *išti*

Przyimek *išti* (także *itti*) „z” może być połączony z przyrostkiem:

ištišu – z nim

ittija – ze mną.

W poezji przed przyrostkiem może występować samogłoska wiążąca *a* (20.5):

ištaša – z nią.

Uwaga: z przyimkiem *išti* (*itti*) „z (kims)” nie należy mylić przyimka *ištu* „z (skądś)”, którego nie można łączyć z przyrostkami zaimkowymi

20.11. Przedrostek 3 osoby rodzaju żeńskiego

W prozie formy 3 osoby liczby pojedynczej są jednakowe dla obu rodzajów:

icbat – on/ona łapie.

Natomiast w poezji jest też używana forma z przedrostkiem *ta-* (*te-*, *tu-*) dla 3 osoby rodzaju żeńskiego liczby pojedynczej:

tattadin – ona dała

teteriš – ona żądała

tušaknišam – ona ujarzmiła.

20.12. Stativ od *bašûm* i *izuzzum*

Niektóre czasowniki, które tworzą stativ z przedrostkami (11.9), w języku poezji tworzą także normalne formy stativu z takim samym znaczeniem:

baši – istnieje (w miejsce *ibašši*)

nazuz (l.mn. *nazuzzu*) – jest postawiony, stoi (zamiast *izzaz*, *izzazzu*).

20.13. Czasownik *nâdum*

Czasowniki *na'gdum* (*n'd*) „pilnować” (16.4) i *nâdum* „chwalić” są nie do odróżnienia; ten ostatni w temacie podstawowym zachowuje się tak jak *dâcum* (9.6), jednakże temat D tworzy ze spółgłoskową przerwą głosową, np. prekativ Dt brzmi w jego przypadku następująco:

litta''id – był chwalony.

20.14. Vetitiv

Partykuła zakazu, odmowy *aj* „nie” łączy się z 1 osobą liczby pojedynczej Prt:

ajamur (<*aj* + *amur*) – nie chcę widzieć.

20.15. Możliwość

Do wyrażenia możliwości służy enklityczna partykuła *-man*:

ibrj-man itabbeam – mój towarzysz mógł przecież zbuntować się.

20.16. Zaprzeczenie *lā*

W języku poezji *lā* (5.10) może być też użyte zamiast *ul* do zaprzeczenia zdania głównego:

balatam ... lā tutta – życia ... nie będziesz znajdował.

20.17. Stopniowanie

Aby wyrazić stopień wyższy przymiotnika używa się przyimka *eli* „poza (coś, czymś)“:

elšunu haptat – dosł. poza tamtych jest mocna = jest mocniejsza niż tamci.

Stopień najwyższy może być oddany przy pomocy status constructus:

rabīt igigī – wielki Igigu = największy pośród Igigu.

20.18. Stativ imion

Status absolutus imion odpowiada formalnie stativowi czasowników (8.9). Każde imię w status absolutus może być rozumiane i odmieniane tak jak czasownik w stativie:

bēl – jest panem

bēleta – jesteś panem

itd. (14.11).

Dotyczy to także przymiotników:

šarhat – jest wspaniała

inaša bitrama – jej oczy są kolorowe.

20.19. Samogłoski łamane

Pisownia typu *i-bi-us-se-e* czasownika *ibissē* może służyć do wyrażenia jakiegoś „zabarwienia” samogłoskowego, w tym przypadku do oddania brzmienia samogłoski będącej czymś pośrednim pomiędzy *i* oraz *u* (czymś w rodzaju niemieckiego *ü*). W języku poezji samogłoski łamane mogą też oddawać dysymilację uwarunkowaną rytmiką, np. *-ši-u* (dla *-šu*) lub *na-zu-iz-zu-u* (dla *nazuzzu*).

Ćwiczenia

Fragment starobabilońskiej wersji eposu o Gilgameszu (M II 2 – III 13)

II.

2. *en-ki-dug ša a-ra-am-mu-ma da-an-ni-iš*

Enkidu, którego kochałem tak bardzo

3. *it-ti-ja it-ta-al-la-ku ka-lu mar-ca-a-tim*

(który) ze mną przechodził wszelkie trudy

4. *il-li-ik-ma a-na ši-ma-tu a-wi-lu-tim*

odszedł właśnie ku przeznaczeniu ludzkości

5. *ur-ri u mu-ši e-li-šu ab-ki*

dzień i noc nad nim płakałem

6. *u-ul ad-di-iš-šu a-na qe-be-ri-im*

nie dałem go, by (go) pogrzebano

7. *ib-ri-ma-an i-ta-ab-be-a-am a-na ri-ig-mi-ja*

towarzysz mój może podniesie się na biadanie moje

8. *se-be-et u-mi-im u se-be mu-ši-a-tim*

siedem dni i siedem nocy

9. *a-di tu-ul-tum im-qu-tam i-na ap-pi-šu*

dopóki robak nie padł na twarz jego

10. *iš-tu wa-ar-ki-šu u-ul u-ta ba-la-tam*

odkąd jest martwy nie znalazłem życia

11. *at-ta-na-ag-gi-iš ki-ma ha-bi-lim qa-ba-al-tu ce-ri*

błąkam się bezustannie jak złoczyńca pośrodku stepu

12. *i-na-an-na sa-bi-tum a-ta-mar pa-ni-ki*

teraz, szynkarko, ujrzałem twarz twoją

13. *mu-tam ša a-ta-na-ad-da-ru a-ja-a-mu-ur*

śmierci, której stale się boję, nie chcę oglądać

14. *sa-bi-tum a-na ša-a-šum iz-za-kar-am a-na ^dgiš*

szynkarka do niego mówi do Gilgamesza

III

1. *^dgiš e-eš ta-da-a-al*

Gilgameszu, dokąd biegiesz?

2. *ba-la-tam ša ta-sa-ah-ha-ru la tu-ut-ta*

życia, którego poszukujesz, nie znajdziesz

3. *i-nu-ma ilu ib-nu-u a-wi-lu-tam*

kiedy bogowie stworzyli ludzkość

4. *mu-tam iš-ku-nu a-na a-wi-lu-tim*

śmierć położyli na ludzkość

5. *ba-la-tam i-na qa-ti-šu-nu ic-ca-ab-tu*

życie w rękach swych trzymają

6. *at-ta ^dgiš lu ma-li ka-ra-aš-ka*

ty! Gilgameszu! niech pełny jest brzuch twój

7. *ur-ri u mu-ši hi-ta-ad-du at-ta*

dniem i nocą ciesz się ty

8. *u-mi-ša-am šu-ku-un hi-du-tam*

codziennie odprawiaj święto radości

9. *ur-ri u mu-ši su-ur u me-le-el*

dniem i nocą tańcz i skacz

10. *lu ub-bu-bu cu-ba-tu-ka*

niechaj będą wyczyszczone szaty twoje

11. *qa-qa-ad-ka lu me-se me-e ra-am-ka-ta*

głowa twoja niechaj będzie umyta wodą, bądź wykąpany

12. *cu-ub-bi ce-eh-ra-am ca-bi-tu qa-ti-ka*

spójrz na dziecko trzymające rękę twoją

13. *mar-hi-tum li-ih-ta-ad-da-a-am i-na su-ni-ka*

kobieta niechaj cieszy się na łonie twoim

Lekcja dwudziesta pierwsza

21.1. Język średniobabiloński

Język średniobabilońskich listów (0.7) różni się od starobabilońskiego głównie zanikiem mimacji (21.2), zmianami brzmienia pewnych grup spółgłosek (21.4 – 21.5), pewnymi szczególnymi tworami zaimkowymi (21.7 – 21.9), a pod względem syntaktycznym zmianą w zasadach użycia perfektu (21.14) oraz tworzeniem zdań czasowych z *k_i* (21.15).

21.2. Mimacja

-*m* w wygłosie końcówek przypadków (1.7), *ventivu* (5.7), zaimków osobowych w celowniku (5.9) i przyrostków zaimkowych zniknęło niekiedy już w czasach starobabilońskich. W średniobabilońskim ten zanik stał się normą i mimacja zachowała się jeszcze tylko tam, gdzie jest wsparta obecnością przyrostka lub *-ma*:

lilqunikkumma (<*lilquni(m) + ku(m) + ma*) – niech zabierze dla ciebie i ...

21.3. Odpadnięcie i przeobrażenie półsamogłoski w

w na początku słowa znika:

ardu (<*wardum*) – sługa, niewolnik

ašqbu (<*wašqbum*) – osiąść

qšibu (<*wqšibum*) – siedzący.

Między samogłoskami w przechodzi w *m*:

amilu (<*awilum*) – człowiek

umaššer (<*uwaššer*) – zniknął.

Podobnie jak Prs: *umaššar* i Prt: *umaššer* (w starobabilońskim z *w* w nagłosie) także inne formy dawnego czasownika *wuššurum* tworzone są w średniobabilońskim z *m*: bezokolicznik nie brzmi **uššuru*, lecz *muššuru* „znikać” (tryb rozkazujący *muššer* „znikaj”).

21.4. Spółgłoski wargowe i zębowe

Przed spółgłoskami zębowymi *m* przechodzi w *n*:

han̄tiš (<*ham̄tiš*) – pospiesznie

Złożenie głosek *mt* przechodzi w *nd*:

undeššer (<**umtaššer*, starobab. *utaššer*) – zniknął.

21.5. *š* przed spółgłoskami zębowymi i szczelinowymi

Przed spółgłoskami zębowymi (*d*, *t*, *t̄*), jak i przed *z*, *s*, *c* głoska *š* przechodzi często w *l*, przy czym jest obojętne, czy *š* jest spółgłoską rdzeniową czy elementem tworzącym (*š* w temacie Š):

kulda (<*kušdam*) – przybądź

ulziz (*ušziz* – 21.13) – kazał stać

altaprakku (<*aštaprakkum*) – posłałem ci

ultu (zamiast starobab. *ištu*) – od.

21.6. Przejście od *a* do *e*

a w głosce zamkniętej może w średniobabilońskim przejść w *e*, jeśli następna sylaba zawiera *i* lub *e*:

undeššer (<**umtaššer*) – zniknął

ušeddi (<**ušandi*) – zaniedbałem.

21.7. Zaimki osobowe

Mianownik zaimków osobowych (15.7) i wskazujących (11.10) odpowiada starobabilońskim *anaku*, *atta*, *šu* itd. Celownikiem (18.2) zaimka 1 osoby jest (*ana*) *jâši* (starobab. *jâšim*) „mi”, zaś zaimka 2 osoby (*ana*) *kâša* (starobab. *kâšim*) „tobie”. Do-

pełniacz/biernik zaimków wskazujących, używanych także przydawkowo, jest *šâtu* (starobab. *šuti*):

amila šâtu – tego człowieka.

W liczbie mnogiej celownik *šâšunu* (starobab. *šunu*) używany jest także jako biernik:

amili šâšunu – tych ludzi.

21.8. Zaimki dzierżawcze

Zamiast samodzielnych zaakcentowanych zaimków dzierżawczych *jûm* itd. (6.8) w dialekcie średniobabilońskim używane jest *attu-* z odpowiednim przyrostkiem dzierżawczym:

(šibšu) attušu – jego (wydzierżawione pole)

harrqna attu'a – moja karawana (21.9).

21.9. Przyrostki dzierżawcze

Przyrostki dzierżawcze odpowiadają starobabilońskim z tym wyjątkiem, że przyrostek 1 osoby liczby pojedynczej „mój” w przypadku imion *ahu* i *abu* ma postać *-ija* (a nie *-i* – 3.9):

ahija (starobab. *ahi*) – mój brat

abija – mój ojciec

ale: *beli* – mój pan.

-ja w formach liczby mnogiej zakończonych na *-u* i w złączeniu z *-attu* (21.8) przechodzi, tak jak w starobabilońskim (13.9) w *-'a*:

tamkaru'a – moi kupcy

harrqna attu'a – moja karawana.

21.10. Zaimki wskazujące i pytające

Forma rodzaju żeńskiego od *annû* „ten” czyli *annitu* używana jest często rzeczownikowo:

annīta niqtabi – powiedzieliśmy to.

Rzeczowym zaimkiem pytajnym jest *minû* „co?” z biernikiem *minâ* „odnośnie czego?”.

21.11. Odmiana stativu w liczbie mnogiej

Stativ ma w liczbie pojedynczej końcówki *-aku*, *-at*, *-ati* (14.11). Końcówkami stativu w liczbie mnogiej są staro- i średniobabilońskie *-anu* dla 1 osoby oraz *-atunu*, *-atina* dla 2 osoby:

tabanu – są dobrzy

tabatina – jesteście dobre.

W przypadku czasowników z e-samogłoskowością końcówki tworzone są z *-e-* a nie z *-a-*:

cehrenu – są małe.

21.12. Czasowniki z przerwą głosową w środku

Czasowniki z przerwą głosową w środku (9.6) występują w średniobabilońskim częstokrotnie z alefem (16.4), np.

ša'qum (obok *šalum*) - pytać

Prs: *iša''al* (*išal*) – pyta

Prt: *iš'al* (*iš'al*) – pytał

TR: *ša'al* (*š'al*) – pytaj!

Temat Gtn zawsze jest tworzony z alefem:

Prs: *ištana''al* – pyta bez przerwy

TR: *šita''al* – pytaj wciąż na nowo.

21.13. Temat Š od *izuzzum*

Nieregularny czasownik *izuzzum* „stać” (11.8) tworzy w starobabilońskim takie formy jak:

Prs Š: *uřzaz* (l.mn. *uřazzu*) – każe stać

Prt Š: *uřziz* (*uřzizzu*)

TR: *řuziz*.

W średniobabilońskim mamy formy:

Prs: *ulzaz*

Prt: *ulziz* (21.5).

21.14. Użycie czasów

Perfekt pełni w języku średniobabilońskim inną funkcję niż w starobabilońskim (15.14), a mianowicie jest ogólnym czasem przeszłym w zdaniach relacjonujących i twierdzących:

ana řimati ittaklu – zawierzyli przeznaczeniu

eqlati undeřřer – opuścił pola.

Präteritum używany jest natomiast głównie w zaprzeczonych zdaniach relacjonujących i w zdaniach pytajnych:

anaku ul umařřer – nie zrzekłem się (pola)

minâ hića ahti ana belija – w jaki sposób zawiniłem mojemu panu?

Także w zdaniach zależnych używany jest Prt:

amilu řa ardija iduku – ludzie, którzy zabili moją służbę.

21.15. Zdania czasowe

Szczególnie charakterystyczny dla średniobabilońskiego jest subiunkcja *ki* „skoro tylko, kiedy” (starobab. *kima* – 13.14). Stoi on zawsze bezpośrednio przed czasownikiem w zdaniu czasowym:

kī z Prt – „gdy, kiedy”

šepišu ki unakkisu itušu iktalāšu – kiedy nogę jego odrąbał, zatrzymał go przy sobie

^mhuzalum kī elqâ itamarši – kiedy przyprowadziłem Huzalum, zbadałem ją

kī z Pf – „skoro tylko”

ana panika kī altaprakku šita'alšu – skoro tylko napisałem tobie, pytaj go nieustannie.

Kilka zdań z *kī* nie połączonych ze sobą może występować obok siebie:

tēm murcika kī iš'alūši riksa kī esihu urakkašuši – kiedy po wieści o twojej chorobie zapytał ją, kiedy przydzieliłem grupę, połączono ją??

Jako subiunkcjon czasowy używane jest też *ultu* (starobab. *ištu*) „od, kiedy”:

ultu ahu-tabu ana muhhi ahija itiqu – kiedy Ahutabu do mojego brata był przeniesiony.

21.16. Średniobabiloński formularz listu

Adresat może być jak w starobabilońskim wskazany przez formułkę *ana NN qibīma* „do NN mów”, nadawcę zaś wskazuje zwrot *umma NN-ma* „w ten sposób (mówi) NN” (13.16). Często potem imię adresata występuje jeszcze raz w formie:

umma (um-ma-a) ana NN-ma – w ten sposób do NN (mówię).

umma stoi też przed cytatem, podobnie jak np. *akanna* „tak”.

Jako zwrot grzecznościowy często spotykamy formułę:

ana dinan belija lullik – ku zastępstwu mego pana chcę kroczyć = mojemu panu chcę się ofiarować.

Lekcja dwudziesta druga

22.1. Język nowobabiloński

Język listów nowobabilońskich (0.7) obrazuje dalszy etap rozwoju języka średniobabilońskiego (21.1). Toteż w nowobabilońskim odnaleźć można prawie wszystkie cechy szczególne języka średniobabilońskiego. Dochodzą do nich dalsze przeobrażenia w grupach spółgłosek (22.3), stopniowe zaniechanie rozróżniania przypadków w odmianie (22.9), niektóre nowe twory zaimkowe (22.4 – 22.6), a także liczne nowe wyrażenia przyimkowe oraz przysłówkowe (22.14 – 22.15). Początek wpływów języka aramejskiego widać nie tylko w zaniechaniu rozróżniania przypadków, lecz zwłaszcza w przyjęciu przyimka *la* (22.13) oraz w okazyjnych zmianach szyku wyrazów (22.17).

22.2. Język późnobabiloński

Jeszcze większy jest wpływ aramejskiego na język listów późnobabilońskich (0.7). Końcówki przypadków odpadają w nim całkowicie. Jako zaimek 1 osoby liczby mnogiej używany jest w miejsce *nīnu* wyraz *anēni* „my” (22.4).

22.3. Przeobrażenia głosek

U podwójnych spółgłosek następuje często wtórna nosalizacja (10.3):

dd > nd (zapisywane często jako *md*), np. *inamdin* – daje

zz > nz, np. *manzaz panija* – mój pełnomocnik

cs > nc (zapisywane często jako *mc*), np. *ninamcar* – pilnujemy.

Przed ś głoska *m* przechodzi w *n*:

attalkanšu (<*attalkam* + *šu*) – przyszedłem do niego,

mt zmienia się w *nd*:

indalu (<*imtalū*) – stali się pełnymi.

Asymilacja *d* z *n* ma miejsce tylko w niektórych formach czasownika *nadānu* „dawać”:

inna (<*idna*) – daj mi

ittanna (<*ittadna*) – dał.

22.4. Cechy szczególne zaimków osobowych i przyrostków zaimkowych

Z *ana jâši* (21.7) powstało w nowobabilońskim *ajjâši* „mi”. Obok *nīnu* „my” pod wpływem aramejskiego pojawia się *anahna*, a także *anēni*.

Przyrostkiem 1 osoby liczby pojedynczej (3.9) jest *-a* (w miejsce *-i*):

puluhta (zamiast *puluhti*) – moja cześć = cześć dla mnie

ahu'a (zamiast *ahi*) – mój brat

abu'a (zamiast *abi*) – mój ojciec.

Przyrostek *-ja* nie zmienił się:

belija – moich panów.

Przyrostkiem zaimkowym w celowniku 2 osoby liczby pojedynczej rodzaju męskiego (5.9) jest *-ka*:

aqba^uka (zamiast *aqba^ukum*) – wydałem rozkaz tobie.

22.5. Zaimki wskazujące

Zamiast *annûm* „ten” w nowobabilońskim używane jest najczęściej *agû* (r.ż. *agatu*) „ten” („ta”); to ostatnie słowo może też być użyte przysłówkowo: *libbu aga'i* „odpowiednio jak”, „w taki sposób”. „Ów” to *ullû*, *ullitu*.

22.6. Zaimki uogólniające

Osobowy zaimek pytajny *mannu* „kto” (rzeczowo *mīnu* „co”) może być w nowo- i późnobabilońskim używany jako uogólniający zaimek względny „ów”, „ten”:

mannu ... ušuzzu – ten (ów) ... depta.

22.7. Nieokreślony zaimek *mamma*

„Jakikolwiek” to nieodmienne *mamma*:

ina libbi ša mamma la taklaka – nikomu nie ufam (22.10).

22.8. Zaimek ilościowy *gabbu*

Zamiast *kalum* „całość” używany jest w nowobabilońskim przymiotnik *gabbu* „każdy”, „wszelki”:

maṭati gabbi – wszystkie kraje,

jest on też używany rzeczownikowo:

gabbi itamru – wszystko widzieli.

22.9. Końcówki przypadków

Już w tekstach nowobabilońskich przypadki nie były zbyt dokładnie odróżniane. Końcówka biernika *-a* zastąpiona została przez *-u*:

nidittu ... inamdin – daninę daje.

Niekiedy już w nowobabilońskim, zaś częściej w późnobabilońskim końcówki przypadków całkiem odpadają:

ina muhi micer ullû (dla *micri ullî*) – co do tego okręgu

lu šulum (dla *šulmu*) *ana abini* – niech szczęście naszemu ojcu (sprzyja)

utur (dla *utra*) *ikkal* – spożywa nadwyżkę.

Pod wpływem asyryjskiego końcówką dopełniacza jest często *-e*, a nie *-i*:

ina umešu – w jego dniu = późno.

22.10. Końcówki samogłoskowe form czasownikowych

W przypadku czasowników *ultimae vocalis* w nowobabilońskim końcówki samogłoskowe *-i* oraz *-u* nie są zbyt dokładnie rozróżniane, stąd mamy:

nuccu (dla *nucci*) – wyszliśmy.

W pierwszej osobie liczby pojedynczej stativu końcówka *-aku* (14.11) przechodzi w *-aka* albo skraca się do *-ak*:

taklaka – powierzam

marcak – jestem chory.

Długie samogłoski jako wygłos form czasownikowych zapisywane są niekiedy z przerwą głosową:

hi-ra-a' (dla *hira*) – kop.

Innymi graficznymi osobliwościami nowobabilońskiego są takie zapisy jak:

ic-bat-u (dla *icbatu*) – łapią

ta-ac-bat-a dla *tacbata*

tu-ša-id-an-ni (dla *tuša''idanni*) – zawiadomięś mnie.

22.11. Czasownik *izuzzu/ušuzzu*

Prt czasownika *izuzzu* „stać” (11.8) także w nowobabilońskim brzmi *izziz*, jednakże pozostałe formy często tworzone są od obocznej postaci tego słowa *ušuzzu*:

Pf: *ittašiz* – stał

St (20.12): *ušuz* (l.mn. *ušuzzu*) – jest postawiony.

22.12. Kohortativ

W nowobabilońskim jako kohortativ (19.9) służy 1 osoba liczby mnogiej Prt (bez partykuły *i*):

nilti – chcemy pić

la nilli – nie chcemy podnosić do góry;

„piliśmy” to w średnio- i nowobabilońskim *niltati* (21.14).

22.13. Przyimki

Zamiast *ana* „do” i *ištu* „z” pojawia się często w nowobabilońskim aramejski przyimek *la*:

la qatī šarri la nilli – z rąk króla nie chcemy wyjść na górę = nie chcemy przez króla zginąć?

Nie należy mylić przyimka *la* z zaprzeczeniem *la*, które występuje w połączeniu *ša la* „bez”:

ša la pija – co nie jest moich ust = bez mojego rozkazu.

Przyimek *ana* służy niekiedy do oznaczania biernika:

ana šarri bełija likrubu – powinni króla, mojego pana błogosławić.

22.14. Wyrażenia przyimkowe

Nowe wyrażenia przyimkowe powstają przez połączenie przyimka z imieniem. W tym związku pierwotne znaczenia imienia ulega najczęściej daleko idącemu zanikowi:

muhhu – nakrycie głowy

ana muhhi – celem, w celu, ze względu na, dla

ina muhhi – co do, odnośnie do

pānu – przednia strona, przód

ina pāni – przed, u

ana pāni = *lapāni* (22.13) przed, naprzeciwko

pāngtu – strona frontowa

ana pāngt – ze względu na, wobec, dla

libbu - serce

ina libbi – w; między, pomiędzy nimi

tarcu – inna strona

ana tarci – przeciwko

Wyrażenia takie łączone być mogą z przyrostkiem:

ana tarcišu – przeciw niemu.

22.15. Przysłówki

Do oznaczania czasu służą:

enna (starobab. *inanna*) – teraz, obecnie

Miejsce oznaczają:

akanna – tu

ana akanna – tu, w to miejsce, w tę stronę

Rodzaj i sposób określają:

ma'da – bardzo

libbu – odpowiednio

libbu agga'i – w taki sposób (22.5).

22.16. Subiunkcjony.

Zamiast *šumma* „jeśli” używane jest w nowobabilońskim *kī* połączone ze stativem w subiunktywie:

kī panīka mahru – jeśli przed tobą jest przyjęte = jeśli jest tobie przyznane

Inną cechą szczególną nowobabilońskiego jest użycie zaimka względnego *ša* w znaczeniu „że”:

šarru ide ša lu ma'da marcāk – król wie, że naprawdę bardzo jestem chory

Pojawiło się też wyrażenie *ašša* (<*ana ša*) „na podstawie tego, że”:

ašša libbu ša aqbakku tebešuma tattanna – że odpowiednio do tego, co rozkazałem ci, uczyniłeś i dałeś

22.17. Szyk wyrazów

W nowo- i późnobabilońskim następuje niekiedy pod wpływem aramejskiego przekształcenie utartego szyku wyrazów (1.8):

tammār rīmutkā – zobaczysz swoją nagrodę (= otrzymasz ją).

Lekcja dwudziesta trzecia

23.1. Język młodobabiloński

Obszerna literatura okresów nowo- i późnobabilońskiego różni się językowo od współczesnych jej listów (22.1 – 22.2). Zapisywana była ona w tzw. języku młodobabilońskim (0.9) czyli języku literackim, który usiłował naśladować dialekt starobabiloński, a zwłaszcza język poezji starobabilońskiej (20.1). Jednakże wszystkie teksty młodobabilońskie znajdowały się pod większym czy mniejszym wpływem nowo- i późnobabilońskiego języka potocznego. Także część asyryjskich napisów królewskich zapisywana była w młodobabilońskim z dającymi się odczuć wpływami asyryjskiego (23.9 – 23.11).

23.2. Miacja

Wyjątkowo tylko powraca w młodobabilońskim miacja, która prawie całkowicie zanikła w języku średniobabilońskim (21.2):

napišti qišam – daruj mi moje życie

marat^danim – córka Anu.

23.3. Końcówki przypadków

Tylko w nielicznych tekstach młodobabilońskich końcówki przypadków używane są według reguł starobabilońskich (1.7). Pod wpływem nowobabilońskiego (22.9) końcówka biernika *-a* w znacznym stopniu zastąpiona jest przez *-u*:

ul iccinu qutrinnu – nie wachają dymu

bītu irrub – wchodzą do domu.

Niekiedy końcówki przypadków mogą odpaść:

ul iššakkan naptan – posiłek nie jest przyrządzony.

Zamiast *-i* względnie *-u* może może występować – przede wszystkim w status constructus – także asyryjska końcówka liczby mnogiej *-e*:

qerâtešunu – ich spichlerz

ana mąkatę ilanĭ rabûti – do pokarmu wielkich bogów.

W liczbie podwójnej wypada *n* końcówek *-a(n)* oraz *-i(n)*, w liczbie tej końcówka *-a* może występować także w bierniku:

luštakkana tulâ – chcę stale kłaść piersi (przy ustach waszej córki).

23.4. Tworzenie status constructus rzeczowników rodzaju żeńskiego

Wielosylabowe rzeczowniki rodzaju żeńskiego jak np. *napištum* „życie” tworzą status constructus przez dołączanie *-i* (2.8):

napišti awĭlim – życie człowieka.

W poezji status constructus tych rzeczowników może być tworzony przez włączenie *a* pomiędzy spółgłoskę rdzeniową a *t*:

napšat buĭšū – życie jego bydła

tuklat nišĭšū – zaufanie jego ludzi.

23.5. Terminativ adverbialis jako przypadek porównawczy

Cechą szczególną młodobabilońskiego jest częste używanie terminativu (20.3) do wyrażenia porównania:

ditalliš – jak popiół

arbutiš – jak pustynia

alanĭ šuātunu appul qaqqariš amnu – spaliłem te miasta (i) zrównałem je z ziemią (jak ziemię).

W poezji młodobabilońskiej terminativ występuje także w połączeniu z zależnym dopełniaczem:

ušumgal kališ parakki – samowładca na wszystkich tronach.

23.6. Zaimki osobowe

Mianownik zaimków osobowych i wskazujących jest taki sam jak w staro- i średniobabilońskim (21.7):

anaku – ja

atta, atti – ty

šy, ši – on, ona itd.

Biernik liczby mnogiej zaimków wskazujących, które używane są też przydawkowo, jest następujący:

šuatunu, šuatina

alani šuatunu appul – spaliłem te miasta.

23.7. Przyrostki zaimkowe

Przyrostek 1 osoby liczby pojedynczej *-i* (*-ja*) używany jest w młodobabilońskim tak jak w starobabilońskim (3.9):

ummani – moje wojsko

ina libbija – w moim sercu (por. 22.4).

Jedynie po zakończonych samogłoską formach liczby mnogiej znajduje się przyrostek *-a*:

ruhe'a – moje czary.

Zanik samogłosek w wygłosie zaimków osobowych (20.6) występuje również w młodobabilońskim:

tamertuš – jego łan.

Niekiedy *-šu* „jego” i *-ša* „jej” nie są odróżniane:

šepašu – jej nogi, obok *qataša* – jej ręce.

Zamiast *-ninni*, czyli przyrostka zaimkowego w bierniku 1 osoby liczby pojedynczej z ventivem po formie czasownikowej kończącej się na *-u* lub *-a* (13.10), w młodobabilońskim używa się formy *-inni*:

kišpi cubbutu'inni – czary opadły mnie (dostały mnie w swoją moc).

23.8. Nieokreślony zaimek wskazujący *ananna*

W wyniku podwojenia zaimka osobowego *annû* „ten” powstały słowa *ananna* „taki to a taki” oraz *annannitu* „taka to a taka”:

annanna apil annanna – taki to a taki syn takiego to a takiego.

23.9. Czasowniki mediae alef

W Prs i St tematu podstawowego czasowników mediae alef (21.12) *a* niekiedy przechodzi w *e*:

ila''ib lub *ile''ib* – osłabia

la'ib lub *le'ib* – jest osłabiony.

mâdum (*mād*) „być licznym” zastąpione jest w nowo- i młodobabilońskim przez asyryjski rdzeń *m'd*:

ma'adu – być licznym

St: *ma'id* – jest liczny, r.ż. *ma'dat* – jest liczna

przymiotnik odczasownikowy: *ma'du*, *ma'attu* – liczny, liczna.

Na temat czasownika *lu''u* „pobrudzić” patrz 19.12.

23.10. Końcówki samogłoskowe form czasownikowych

U młodobabilońskich czasowników ultimae vocalis pod wpływem nowobabilońskiego (22.10) nie są dokładnie rozróżniane końcówki *-i* (*-i*) oraz *-u* (*-u*):

bītu uccu (dla *uccu*) – wychodzi z domu

ammaki bītu terrubu (dla *terrubi*) – zamiast wejść do domu (2 osoba r.ż.).

Niekiedy końcówki samogłoskowe pojawiają się w formach czasownikowych, w których przy normalnym ich użyciu nie powinny się znaleźć (tzw. „zawieszony” samogłoski):

bītu irrubu (dla *irrub*) – wchodzi do domu.

Normalnie używane formy 2 osoby rodzaju żeńskiego liczby pojedynczej (19.7) także w subiunktywie (7.4) mają końcówkę *-i*:

ša terrub_i – która wchodzisz

ammaki ... talamman_i – zamiast tego, że traktujesz.

23.11. Asyryjskie formy czasownikowe

W tekstach młodobabilońskich napisanych w Asyrii znajdują się liczne asyryzmy, przede wszystkim na modłę asyryjską tworzone formy czasownikowe:

aq_irib (babilońskie *eqtereb*) – zbliżam się

attumuš (*attamuš*) – zebrałem

upatti (*upetti*) – otworzyłem.

23.12. Wyrażenia przyimkowe

balum „bez” może być łączone z przyrostkiem zaimkowym:

baluššu – bez niego.

W młodobabilońskim słowo to występuje razem z *ina*:

ina bal_iki – bez ciebie.

23.13. Subiunkcjony

Do wprowadzenia zdania czasowego lub miejscowego służy *ema* „gdziekolwiek”, „kiedykolwiek”:

ema ucammaru – kiedy pragnę.

Zdania sprzeciwu wprowadzane są przez *ammaki* „zamiast”:

ammaki b_itu terrubu b_itu tucc_i – zamiast do domu wejść, dom opuścisz.